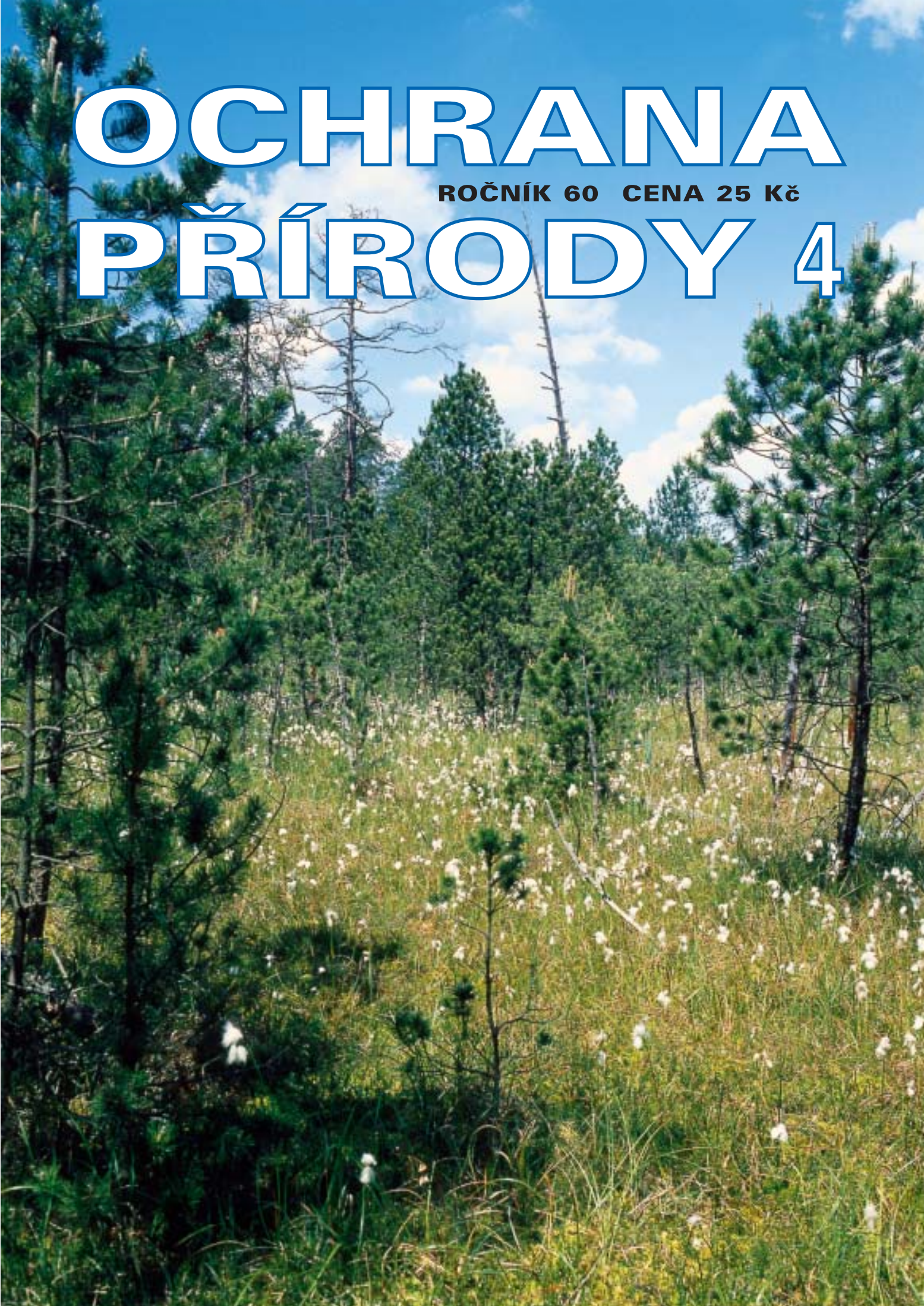

OCHRANA

ROČNÍK 60 CENA 25 Kč

PŘÍRODY 4

Tvář naší země 2005

Již třetí ročník této konference ukazuje na veliké odhodlání chránit a zvelebovat naši krajinu, anebo na veliké problémy s její ochranou a zvelebováním, anebo nejspíše na obojí.

Tento ročník se chce více rozhlédnout po okolí, po Evropě, po unijní politice zacházení s krajinou.

Evropa, tento vlastně roztřepený výběžek Asie do Atlantického oceánu, se vyznačuje mimo jiné tím, že se prakticky celá rozkládá na kulturní krajině. Evropan si zpravidla nedostatečně uvědomuje, že je to specifikum Evropy, že jiné kontinenty mají spíše jen ostrůvky kulturní krajiny, i když mají zase třeba více divočiny. Říkám specifikum, myslím ale na identitu: Evropa je přímo definována svou kulturní krajinou, navíc značně diverzifikovanou. Mimo jiné proto bude mít Evropa vždycky potíže s ostatním světem, protože bude chtít, doufám alespoň, součást své identity, kulturní krajinu, chránit a tato ochrana nemůže nebýt v rozporu s maximy liberalizovaného volného trhu ve světovém měřítku. I když to napříště už určitě nebude současná zemědělská politika Unie, bude to vždycky nějaká unijní ochrana, budou tu nějaké prostředky, na ní vynaložené, které se nebudou líbit producentům potravin na jiných kontinentech. Nemůžeme dort mít, a přitom si na něm pochutnávat: nejlacinější drůbeží maso a uchovávaní a zvelebování kulturní krajiny nejdou vždycky dohromady. Jsem přesvědčen, že musíme na své evropské identitě, definované také krajinou, trvat a škody, které to způsobuje především méně rozvinutým zemím budeme podle mého názoru muset umět vyrovnávat nějak jinak. Ale nelze to stále odkládat!

Myslím si, že členství v Unii naší krajině prospěje. Počítám však zároveň s tím, že se bude u nás zostřovat abych tak řekl třídní boj developerů a investorů všeho druhu a ochránců krajiny, životního prostředí. Na obzoru je projednávání několika norem, které budou řešit problematiku veřejného zájmu a v té souvislosti znovu práva veřejnosti mluvit do záměrů těch, kteří krajinu chtějí tak či onak použít k jiným než přírodním účelům.

V Senátu se ustálil jako pojem, vyslovovaný už jako chleba, „ekologičtí teroristé“. Menší polovina Senátu sedící vpravo ten pojem používá téměř už bez citového zabarvení, prostě jako věčné označení ochránců přírody. To je docela vážná věc.

Měl bych se proti tomu silnými slovy ohradit, ale to je ta snazší stránka věci. Chci mluvit o tom, čím někteří ochránci krajiny, životního prostředí nahrávají svým protivníkům. Jsem přesvědčen, že zcela zbytečně. Někdy, opakuji, že někdy se mi zdá, že tak činí z jakéhosi furiantství - či snad zoufalství?: oni snad chtějí být přepjatí. Argumentují však způsobem, o kterém musejí vědět, že před veřejností neobstojí. Pak stojí proti sobě jeden brouk na jedné straně a nezaměstnanost celého regionu. Chtěl jsem říci, že přeháním, ale neřeknu to: takto je nejeden

OBSAH

Petr Pithart: Tvář naší země	97
J. Plesník, J. Pokorný: AOPK ČR partnerem Evropského tematického střediska biologické rozmanitosti	99
M. Hejcman, P. Nežerková, V. Pavlů, J. Gaisler: Chov skotského náhorního skotu ve II. zóně KRNP	102
J. Bureš, M. Hátle, B. Kloubec: Třeboňské rybníky - pomalá cesta k obnově poškozených ekosystémů	110
Ivo Vicena: Příroda je více než kůrovec	115
Vladimír Hynek: Reakce na článek Příroda je více než kůrovec	118
Vojtěch Stejskal: Jungfrau - Aletsch - Bietschhorn: první zástupce Alp na seznamu Světového dědictví UNESCO	121
Zprávy státní ochrany přírody	124
Recenze	128

SUMMARY

Petr Pithart: The Face of our Country 2005	98
Václav Havel: Video greetings at the opening of the „Face of our Country“ Conference	99
J. Bureš, M. Hátle, B. Kloubec: The Ponds of Třeboň - a slow Way to a Restoration of damaged Ecosystems	113
Vojtěch Stejskal: The Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn Area-in the World Heritage List	123

OCHRANA PŘÍRODY 4

ročník 60
ISSN 1210-258X

Časopis státní ochrany přírody
Journal of the State Nature Conservancy

Vydává:
Agentura ochrany přírody
a krajiny ČR
v nakladatelství ENVIRONS

Vedoucí redaktor: RNDr. Bohumil Kučera
Redakční rada: RNDr. Václav Cílek, RNDr. Jan Čerovský CSc., Ing. Josef Hlášek, Dr. Tomáš Kučera, RNDr. Vojen Ložek, DrSc., Ing. Petr Moucha, Ing. František Urban, Ing. Vladimír Zatloukal
Grafická úprava: Zdeněk Vejrostek
Adresa redakce: Kališnická 4, 130 23 Praha 3
tel.: 283 069 252, 283 069 111, fax: 283 069 247
Tiskne: LD, s.r.o. – TISKÁRNA PRAGER, Radlická 2, 150 00 PRAHA 5-Smíchov
Distribuci pro předplatitele provádí: v zastoupení vydavatele společnost Mediaservis s.r.o. – Abocentrum, Moravské náměstí 12D, 659 51 Brno. Příjem objednávek: tel. 541 233 232, fax: 541 616 160, e-mail: abocentrum@media servis.cz. Smluvní vztah mezi vydavatelem a předplatitelem se řídí všeobecnými obchodními podmínkami pro předplatitele. Příjem reklamací, tel.: 800 800 890
Objednávky do zahraničí vyřizuje Mediaservis s.r.o., administrace vývozu tisku, Sazečská 12, 225 62 Praha 10, tel.: +420 271 199 250, fax: +420 271 199 902, e-mail: psotova@mediaservis.cz
Předplatné v SR: Slovenská pošta SPT, Nám. slobody 27, 810 05 Bratislava. Objednávky přijímá každá pošta a poštový doručovatel.

1. strana obálky: Rašeliníště v PR Vitmanovské rybníky v CHKO Třeboňsko
Foto Josef Hlášek

spor veřejnosti skutečně představován. Ano, jistě, řekne se, že veřejnost je zaostálá, manipulovaná, hmotařská atd., ale jinou veřejnost tu nemáme. Před ní musíme obhájit krajinu a životní prostředí vůbec proti bezohledným betonářům všeho druhu.

Také se mi nelíbí, když se nadužívá ryze formálních pochybení stavařů. Ta jsou dvojího druhu: čas to plynou z jejich arogance, sebejistoty peněz, které za nimi jsou, z politické protekce. Pak je jistě třeba trvat nejen na smyslu, ale i na každé litéře práva. Ale někdy jde opravdu o nahodilá pochybení, plynoucí z našeho absurdně přeformalizovaného právního řádu. Myslím na chyby, které nikterak nesouvisí s vlastní povahou sporu. S využitím takových chyb mohou brzdit výstavbu třeba dálnice celé roky, ale bylo by přece o hodně lepší, kdyby její šetrnější trasa byla zvolena na základě racionálnějších argumentů než na základě nesrozumitelné právníkové ekvilibristiky. Právní řád je tu využíván, ba zneužíván a ve svých důsledcích pak veřejností znevažován, proklínán a odmítán jako takový.

Chtěl jsem jen říci, že méně je někdy více, že i dob-

rá myšlenka platí jen do jisté míry. Počítám zajisté s tím, že jsem tu i někoho naštvál.

Krajina v domácím i evropském rozměru to rozhodně nebude mít lehké. Musíme myslet a jednat globálně i lokálně, myslet při ochraně evropské kulturní krajiny na chudé části planety i na naše upadající regiony. Stále se rozevírající nůžky mezi bohatými a chudými lidmi, regiony, ba i světadíly je zatím největším debaklem našeho světa. V takovém světě plném pochopitelného rozhořčení bychom stejně kulturní krajinu Evropy uchránili jenom po nějaký čas.

Myslet a jednat lokálně i globálně, to je vlastně totéž, jako myslet a jednat moudře. Setkání a debata tolika angažovaných a přitom vědoucích lidí je šancí moudrosti se alespoň přiblížit.

To Vám všem ze srdce přeji.

Petr Pithart

místopředseda Senátu Parlamentu České republiky
Zahajovací projev na třetí konferenci Tvář naší země –
krajina domova v březnu 2005,
Pražská křižovatka (bývalý kostel sv. Anny
a sv. Vavřince), Praha, Staré Město

SUMMARY

The Face of our Country 2005

Already the third annual conference testifies the big determination to protect and to enhance our countryside – or also the fact some big problems concerning its protection and enhancement do exist – or, most probably, both.

This year the conference wants to get a broader view, around Europe, on the EU policy of landscape management.

Europe, this actually tangled promontory of Asia into the Atlantic ocean, has besides other landmarks the character of practically all being a cultural landscape. A European citizen is habitually not aware of this feature being specific for Europe: other continents rather have only islands of cultural landscapes, even usually having more wilderness. I say *specific feature*, but rather have the identity in mind: Europe is directly defined by its cultural landscape, moreover a considerably diversified one. This is one reason why Europe always will have troubles in relation with the rest of the world, because Europe will want – at least I hope that Europe will – to protect the cultural landscape as a component of its identity: and this protection cannot not be controversial with the maxims of the liberalized free market at the global scale. In the future it will not be the present agricultural policy of the Union, but always it will be some kind of an EU protection, there will be some means to support this, some means the food producers in other continents will not like. We cannot have an cake and consume it at the same time: the cheapest poultry meat not always is compatible with the protection and the enhancement of a cultural landscape. I am convinced we have to insist on our European identity as defined also by the landscape: we will have to know, in my opinion, how to refund in some other way the damages caused by that to other, in the first place less developed countries. But that cannot be permanently postponed!

I think that the membership in the Union will be beneficial for our landscape. At the same time, I expect the so-to-say class struggle between developers and investors of all kinds on

one, the landscape and environment conservationists on the other side, will be going to sharpen. Several legal tools will soon be considered to solve the problems of a broad public interest, and in this context again the rights of public at large to enter discussion about the schemes of those who in some or other way want to use the landscape to purposes different from natural ones.

In the Senate the term „ecological terrorists“ is now currently being used. A minor part of the senators sitting at the right side, is now using that term almost without any emotional tune, just as a matter-of-fact denomination of nature conservationists. And this really is a serious thing.

I should, using strong words, object to that, but this is the easier side of the coin. I want to talk about what some landscape and environment protectionists are playing up to their adversaries by – and am convinced, playing completely redundantly. Sometimes, I repeat sometimes they seem to me to do so as an act of defiance – or perhaps of despair? They do, however, argue in a mode which – they must know it – cannot stand the proof of the general public. Then it is a battle of one single beetle on one against the unemployment of a whole region on the other side. I wanted to say I was exaggerating, but I would not say so: more than one controversy is really presented to the general public in this way. Yes, sure, you may say the general public is backward, manipulated, materialistic and so on, but any other general public does not exist here. And in front of that public we have to defend the landscape and the total environment against the ruthless concrete-mixers of all kinds.

I also dislike absolutely formal mistakes of constructors be abused. Those mistakes are of two kinds: often they arise out from the constructor's arrogance, from the self-reliance on the money they possess, from a political favouritism. Then it surely is necessary to insist not only on the perception, but on each letter of the law. But sometimes the mistakes are really accidental ones being a consequence of our

absurdly superformalistic legislation. I have in mind the mistakes which have no context with the very substance of the controversy. Using such mistakes they can, for example, retard for long years the construction of a motorway, when it would be much more better to choose a more environment-friendly route on a basis of more rational arguments instead using an unintelligible juridical equilibristics. In such a case the legislation is being used – or rather misused, and consequently as such discredited, damned and declined by the public at large.

I only wanted to say that less is sometimes more, and also a good idea may have only a limited validity. I surely take into account that I have even provoked someone present here.

The landscape both in the domestic as well as in the European extent will be, by all means, facing no easy future. We have to think and to act globally as well as locally, protecting the European cultural landscape we have to think of poor regions of the Earth as well as of our declining regions. The permanently wider opening scissors between the rich and the poor people, regions, and even continents are the biggest debacle of our world. In such a world full of easily understandable exasperation, we would at any case preserve the cultural landscape of Europe only for a time.

To think and to act locally as well as globally is actually the same as to think and to act wisely. A meeting and a debate of so many involved and at the same time knowledgeable persons gives the chance to approach at least the wisdom closer.

This is what I wish you with all my heart.

Petr Pithart

Vice-chair
The Senate of the Parliament of the Czech Republic

The opening speech at the third conference „The Face of our Country – the Landscape of our Home“ in March 2005. The first conference took place (initiated by the former President Václav Havel) in 2001.

Videopozdrav k zahájení konference **Tvář naší země**

Václav Havel

Dámy a pánové, vážení přítomní,

dovolte mi, abych vás co nejserdečněji přivítal na další konferenci *Tvář naší země*. Kdysi před lety jsem k ní dal podnět, impuls a raduji se z toho, že vznikla tradice, konference se konají, jsou úspěšné a vzcházejí z nich zajímavé brožury či knihy s jednotlivými příspěvky a s průběhem debat. Tentokrát vás navíc srdečně vítám v prostoru, jemuž věnovala naše nadace Vize '97 několik let svého života, a který jsme nazvali *Pražská křižovatka*. Chtěli jsme ho oživit, obnovit, restaurovat a rekonstruovat tak, aby sloužil, podobně jako před staletími, opět veřejnosti. A vaše konference je přesně ten typ události, které by bylo dobré, kdyby se zde konaly, a které by pomáhaly naplňovat jeho zamyšlený smysl.

Dovolte mi alespoň jednu poznámku k tématům vaší konference. Máme - jako mnoho dalších

zemí - Ministerstvo životního prostředí a na různých úřadech referenty pro životní prostředí. Kladu si ale otázku, zda tím nenastává něco, co bych považoval za dosti nebezpečné, totiž lokalizace tématu, které se dotýká všeho a které zasahuje do všeho; lokalizace do zvláštního, speciálního rezortu. Jako bychom si, když se objeví problém, vytvořili malou škatulku, malý šuplík a vše, co s problémem souvisí, tam budeme posílat, tam je to ošetřováno a případná řešení mají vzcházet odtamtud a my ostatní, kteří máme jiné, vesměs důležitější rezorty na starost, se o to nemusíme starat. Tak tomu ovšem není, tak by tomu být nemělo. Životní prostředí se dotýká všeho, samé kvality života i jeho smyslu. Nejde jen o to, kolik kyslíčnicku siričitého nebo uhličitého je v ovzduší, ale jaký vztah k planetě máme, jaké je naše pojetí prostoru a času, zda myslíme na to, co bude s lidstvem za sto let a zda si uvědomujeme, že kousek planety je nám dán k uchování, k opatrování jako dědictví. Uvědomuji si například, jak ohromně se zvětšila plocha našich měst během posledních patnácti let, především Prahy. Možná, že její území je o třetinu větší jen proto, že kolem jsou rozlehlé sklady, mezi nimi prázdné plochy, parkoviště a samozřejmě množství supermarketů. A nejde mi o boj proti obchodním domům jako takovým, ale o úctu ke krajině a o necitlivé zacházení s ní. Je to

projev pýchy. Cítíme, že těm, kteří tyto vesměs jednopodlažní budovy staví, je úplně jedno, jestli Praha bude jedenkrát tak velká, jak byla a jestli nepřeroste v aglomeraci, která posléze zaplní celou zemi. A tím upozorňuji na urbanistický aspekt životního prostředí. Ale jde samozřejmě o tisíc dalších věcí, z nichž jednou z nejdůležitějších je samo pojetí politiky a směřování společenského života vůbec. Naše vlády, bez ohledu na to, zda se cítí být pravicovými či levicovými, se vyznačují jedním společným znakem: jsou technokratické. Všechno je promítáno a odečítáno z ukazatelů kvantitativních, neustále se usiluje o růst, zmnožování, zvětčování, zvětšování. Ale o to přece nejde. Oč běží je kvalita života, jeho krása, smysluplnost, obsah. To jsou věci, které technickými, kvantitativními parametry stěží můžeme vyjádřit. A tím se vracím k tomu, čím jsem začal. Zdá se mi, že není možné, aby oblasti společenského a hospodářského života byly rozděleny do rezortů a kvalita, k níž směřuje, byla uklizena do zvláštního šuplíčku s názvem životní prostředí.

To je myšlenka, která mě při této příležitosti napadla. Vy o těchto věcech budete mluvit daleko kvalifikovaněji a podrobněji a já přeji vaší konferenci úspěch.

*Uveřejněno: Pražská křižovatka
8. března 2005
Přepis mluveného slova, redigováno*

SUMMARY

Video greetings at the opening of the „Face of our Country” – Conference

Ladies and Gentlemen, Distinguished Attendants,

Allow me my very sincere welcome to you at a further Conference „The Face of our Country”. Some years ago I have initiated that conference, and now I am very pleased by the developing tradition: the conferences take place, are successful, interesting booklets or books with conference papers and records of discussions being their outcomes. This time, moreover, I heartily do welcome you in a space to which our foundation „Vision @97” has devoted several years of existence, and which we have called the „Prague Crossroad”. Our intention has been to revive, restore and reconstruct this space in order to serve the broad public again, in a similar way as it had done centuries ago. And your conference is just the right kind of events which should take place here helping to implement the intended mission.

Allow me please at least one observation to the themes of your conference. We have – as many other countries have – the Ministry of Environment, as well as environmental officers at the levels of different authorities. I am, however, posing myself one question: does this not cause something what I would consider a certain danger, namely a localization of a theme that does

concern everything and that does impact everything: a localization in a separated, special department. It looks like creating a small case, a small drawer for an emerging problem: and now everything concerning that problem will be sent there, dealt with there, and relevant solutions should come from there; the rest of us, competent for other, mostly more important departments do not need to care any more. Such, however, is the case not, and such should it neither be. The environment concerns everything, the very quality of life and the sense of it. Not only the quantities of the sulphur or carbon dioxides in the air do matter: vital are our relations to the planet Earth, our concept of space and time, our reasoning about the future of the humankind after one hundred years, our awareness of that piece of the Earth that has been given as an heritage in our charge. I do realize, for example, the giant spreading of our urban areas – that one of Prague in the first place – during the last fifteen years. Perhaps the area of Prague has grown by a third only because large warehouses, free spaces between them, car-parks, and a lot of supermarkets, of course. I have not in mind a fight against the stores themselves, a respect to the landscape and its careless management are my concerns. We feel that people constructing those mostly one-storeyed buildings ignore the fact whether Prague would be twice as big as it has been, and whether it would or would

not overgrow into an agglomeration finally occupying the entire country. By this I am drawing attention to the urban aspect of the environment. But of course there are thousands further things in focus: one of the most important are the concept of politics as such, and the orientation of social life in general. Our governments, the same whether they feel to be rightist or leftist, have one common character: technocracy. Everything is being perceived and calculated according to the quantitative indicators, all the efforts striving for growth, enlargement, increase. But that is not the good aim: the real targets must be the quality, the beauty, the sound consciousness, the content of life. These are the things hardly to be determined by technological quantitative parameters. Thus I am coming back to what I have started by. It seems to me that the sectors of social and economic life should not be divided among departments, and that the quality to be achieved should not be cleaned-up into a separate small drawer called the environment.

This is the idea which has occurred to me at this occasion. You will talk about these things more competently and in more details, and I am wishing the best success to your conference.

Presented: Pražská křižovatka (Prague Crossroad), the 8th March 2005
Record of the spoken word, edited

AOPK ČR se stala partnerem Evropského tematického střediska biologické rozmanitosti

S přeměnou Evropských společenství (ES) v nový geopolitický celek – Evropskou unii (EU), pokračujícím přijímáním legislativy, zaměřené na péči o životní prostředí, a rostoucím zájmem veřejnosti o tuto problematiku se ukázalo jako nezbytné zřídit odbornou instituci s celounijní působností, která by se specializovala právě na širokou problematiku životního prostředí. V r. 1990 proto ES přijala nařízení o vytvoření *Evropské agentury životního prostředí* (*European Environment Agency, EEA*). Uvedená právní norma vstoupila v platnost na konci r. 1993, kdy padlo konečné rozhodnutí o tom, že sídlem nové instituce bude dánská metropole Kodaň. Úkolem Evropské agentury životního prostředí je poskytovat institucím ES, členským státům EU, dalším evropským zemím i evropské veřejnosti aktuální a věrohodné informace o stavu a vývojových trendech životního prostředí. V EEA pracuje přibližně stovka zaměstnanců a instituce má ročně k dispozici na řešení svých úkolů 25 milionů euro (760 milionů Kč). Základní úlohou EEA zůstává rozvíjení *Evropské informační a pozorovací sítě pro oblast životního prostředí* (*European Environment Information and Observation Network, EIONET*). Tvoří ji národní kontaktní místa (*National Focal Points, NFP*), ustavená v každé členské zemi EEA a zabezpečující nezbytná data, a s nimi v rámci určitého státu spolupracující instituce. Jednotlivým okruhům péče o životní prostředí se věnují evropská tematická střediska, zřizovaná a financovaná EEA obvykle na dobu tří až čtyř let. V současnosti jich existuje pět a tvoří je konsorcia vědeckovýzkumných a odborných státních i nevládních institucí z členských zemí EEA. Členskou zemí EEA totiž může být i stát, který není členem EU. V současnosti má EEA 32 členů a další země, zejména z jihovýchodní části našeho kontinentu, již o členství požádaly. Česká republika se stala členskou zemí EEA v r. 2002 a jako národní kontaktní místo působí Český ekologický ústav (ČEÚ). Vědeckému výboru Evropské agentury životního prostředí předsedá Prof. Dr. Bedřich Moldan, ředitel Centra pro životní prostředí UK Praha.

Na ochranu přírody se v rámci EEA v letech 1995 – 2000 zaměřilo *Evropské tematické středisko ochrany přírody* (**European Topic Centre on Nature Conservation, ETC/NC**), v období 2001 – 2004 působící pod názvem *Evropské tematické středisko ochrany přírody a biodiverzity* (*European Topic Centre on Nature Protection and Biodiversity, ETC/NPB*). Vedoucí institucí střediska se stalo proslulé Národní přírodovědecké muzeum Paříž, oprávněné považované za jedno z nejlepších pracovišť svého druhu v celosvětovém měřítku.

Pařížské Národní přírodovědecké muzeum se poněkud vymyká tradičním představám o muzejní instituci. Kromě vynikajících expozic, z nichž se největšímu zájmu veřejnosti oprávněně těší Velký sál evoluce a skvělá sbírka kosterních pozůstatků dinosaurů, v něm působí sedm specializovaných vědeckovýzkumných oddělení a řada laboratoří, vybavených špičkovou technikou a zabývající se nejen taxonomií, ale i evoluční a molekulární biologií. Muzeum rovněž uděluje postgraduálním studentům po složení příslušných zkoušek a obhájení disertační práce titul doktor filozofie (Ph.D.). Kromě toho se stalo důležitým střediskem environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. Učitelé biologie z pařížských lyceí absolvují každoročně v Národním přírodovědeckém muzeu týdenní školení. Tradici získaly i putovní výstavy s přírodovědeckou tematikou, objíždějící v době letních prázdnin v cirkusovém šapitó francouzský venkov.

Národní přírodovědecké muzeum působí rovněž jako odborná instituce francouzského Ministerstva životního prostředí a udržitelného rozvoje.

V dubnu 2004 vyhlásila EEA veřejnou soutěž na zřízení *Evropského tematického střediska biologické rozmanitosti* (*European Topic Centre on Biological Diversity, ETC/BD*), a to na období 2005 – 2008. Vedoucí pracovníci ETC/NPB a Národního přírodovědeckého muzea Paříž nabídli Agentuře ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK ČR), aby se stala členem konsorcia organizací, které bude usilovat o získání čtyřletého grantu EEA na činnost ETC/BD.

AOPK ČR spolupracuje s ETC/NC již od r. 1998, kdy byla jmenována národním referenčním (odborným) střediskem ETC/NC. Do *Evropského informačního systému o přírodě EUNIS* (*European Nature Information System, EUNIS*) poskytuje požadované údaje o výskytu, početnosti a jejích vývojových trendech a stupni ohrožení u druhů a poddruhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů, zařazených do příloh směrnice č. 79/409/EHS o ochraně volně žijících ptáků (směrnice o ptácích) a č. 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů (směrnice o stanovištích) a do příloh Úmluvy o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť (Bernské úmluvy). EUNIS shromažďuje i informace o typech přírodních stanovišť (biotopech). Nejznámějším podsystémem EUNIS zůstává Společná databáze vyhlášených území v Evropě (*Common Data Base on Designated Areas in Europe, CDDA*). Ta je budována jako společný projekt ETC/NPB, Světového informačního střediska ochrany přírody UNEP - Programu OSN pro životní prostředí (*UNEP - World Conservation Monitoring Centre, UNEP - WCMC*) a Rady Evropy (viz *Ochrana přírody*, 56, 18, 2001). AOPK ČR předává do CDDA aktuální údaje o zvláště chráněných územích v ČR, jež shromažďuje Ústřední seznam ochrany přírody (ÚSOP).

Pracovníci AOPK ČR se podílejí i na přípravě nejruznějších publikací EEA, resp. ETC/NPB. Pařížskému středisku zasílají informace o stavu přírody a krajiny a jejich složek v ČR pro pravidelné zprávy o stavu životního prostředí v Evropě a recenzují kapitoly, týkající se přírody, krajiny a biologické rozmanitosti. Uvedené dokumenty obvykle vycházejí u příležitosti konference ministrů životního prostředí „Životní prostředí pro Evropu“, jež od roku 1991 organizuje Evropská hospodářská komise OSN a UNEP. Protože první celoevropská konference se uskutečnila z podnětu tehdejšího ministra - předsedy Federálního výboru pro životní prostředí Ing. Josefa Vavrouška v r. 1991 v Dobříši, označujeme tuto iniciativu jako Dobříšský proces. Statistický úřad ES se jmenuje Eurostat, sídlí v Lucemburku a shromažďuje mj. údaje o životním prostředí. Do společného dotazníku Eurostat a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD*), sdružující hospodářsky nejvyspělejší státy světa, předává AOPK ČR v dvouletých intervalech data o druhové bohatosti a počtu ohrožených druhů v základních skupinách organismů jako jsou nižší a vyšší rostliny, bezobratlí či jednotlivé třídy obratlovců. AOPK ČR spolupracuje s Evropskou agenturou životního prostředí i při vytváření soustavy na výměnu vědeckotechnických informací o biodiverzitě ES (viz *Ochrana přírody*, 58, 317, 2003). V září 2003 jsme z pověření MŽP uspořádali jed-

nání o výměně vědeckotechnických informací o biodiverzitě v širší pojaté Evropě. Po několikaletém tápání se podařilo v celosvětovém a celoevropském měřítku i v rámci EU dosáhnout shody v tom, jaké indikátory biologické rozmanitosti by se měly používat k vyjádření stavu, změn a vývojových trendů vybraných složek biodiverzity i účinnosti opatření na její ochranu a udržitelné využívání (*Ochrana přírody*, 59, 213 - 214, 2004). Pracovníci AOPK ČR se jako členové nejrozličnějších pracovních skupin aktivně zapojili do tohoto procesu, a to jak v rámci EEA a ETC/NPB, tak *Celoevropské strategie biologické a krajinné rozmanitosti (Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy, PEBLDS)* a globální Úmluvy o biologické rozmanitosti. Evropské tematické středisko ochrany přírody a biodiverzity sestavilo nedávno seznam červených seznamů a knih ohrožených druhů, připravených v celoevropském měřítku a v jednotlivých státech na našem kontinentě. AOPK ČR pro něj připravilo soupis červených seznamů a knih, uveřejněných v posledním desetiletí v ČR.

Konsorcium, složené z mezinárodních institucí i vědeckovýzkumných pracovišť, působících v některých členských státech EU, v srpnu 2004 ve veřejné soutěži zvítězilo. Evropské tematické středisko biologické rozmanitosti, které 3. ledna 2005 zahájilo svou činnost, kromě Národního přírodovědeckého muzea a AOPK ČR tvoří Evropské středisko ochrany přírody (ECNC), Evropský ústav lesa (EFI), mezinárodní organizace na ochranu a udržitelné využívání mokřadů Wetlands International, italský Ústřední ústav pro mořský výzkum (ICRAM), britský Spo-

Jaké úkoly čekají na AOPK ČR při zabezpečování činnosti ETC/BD v r. 2005? Kromě aktivit, souvisejících s úkoly národního referenčního střediska, se její pracovníci zapojí do hodnocení výběru lokalit, navržených do soustavy Natura 2000 podle směrnice o stanovištích jednotlivými členskými státy EU, zejména v alpské a pannonské biogeografické oblasti. Budou se podílet i na přípravě metodiky pro podávání zpráv o realizaci směrnice o stanovištích členskými státy EU. Evropské tematické středisko biologické rozmanitosti připraví za podpory AOPK ČR analýzu ptačích oblastí, zařazených do soustavy Natura 2000 na základě směrnice o ptačích členskými státy EU včetně těch, které byly do EU přijaty v květnu 2004. Při využívání údajů o biodiverzitě při integrovaném územním plánování v souvislosti se změnami zemského pokryvu se pracovníci AOPK ČR zaměří na údaje, získané v rámci programu *CORINE - Zemský pokryv* a týkající se větších travinných biotopů. Zkušenosti s vytvářením územních systémů ekologické stability (ÚSES) uplatní pracovníci agentury při návrhu indikační mapy evropské ekologické infrastruktury (jádrová území, biokoridory včetně „nášlapných kamenů“, další skladebné prvky) jako jednoho z pokladů při vytváření *Celoevropské ekologické sítě (Pan-European Ecological Network, PEEN)*. Rada ministrů životního prostředí EU schválila v červnu 2004 soubor titulových indikátorů biodiverzity a požádala Evropskou komisi (EK) o jejich ověření, a to do r. 2006. Evropská komise proto vyčlenila pro r. 2005 určité finanční prostředky na přípravu a testování indikátorů biologické

Nedaleko známé pěší zóny přímo v historickém jádru Kodaně sídlí Evropská agentura životního prostředí

Pařížské Národní přírodovědecké muzeum představuje kombinaci klasického muzea, univerzity a renomovaného vědeckovýzkumného pracoviště. V hlavní budově se nachází poutavá výstava o vývoji života na Zemi

Foto J. Plesník

lečný výbor ochrany přírody (JNCC), Estonské středisko informací o životním prostředí (EEIC) a Ústav krajinné ekologie Slovenské akademie věd.

Ve dnech 2. – 3. prosince 2004 se v pařížském Národním přírodovědeckém muzeu uskutečnilo úvodní zasedání konsorcia organizací. Na programu jednání bylo kromě řady organizačních záležitostí i pracovní zaměření ETC/BD v r. 2005. Mezi hlavní činnosti střediska v r. 2005 bude patřit odborná podpora naplňování příslušné legislativy ES, zejména vytvoření a péče o soustavu chráněných území ES Natura 2000, příprava programu monitorování biodiverzity a návržení a ověření indikátorů biologické rozmanitosti, které by umožnily vyhodnotit, zda se skutečně podařilo splnit politický závazek v EU a v celoevropském a globálním rozsahu výrazně omezit nebo dokonce zastavit úbytek biologické rozmanitosti. Pozornost bude věnována také vzájemnému působení probíhajících a očekávaných změn podnebí a biodiverzity. Činnost ETC/BD významným způsobem finančně podporuje francouzská vláda.

rozmanitosti v Evropě (projekt IEBI 2010). Vlastní indikátory jsou v něm rozčleněny do šesti základních skupin: indikátory druhů, území, činitelů ohrožujících biodiverzitu, ekosystémů, udržitelného využívání složek biodiverzity a genetických zdrojů. AOPK ČR se od samého začátku podílela na přípravě projektu a aktivní účast odborníků na výše uvedená témata v něm bude pokračovat i v příštích letech.

Náměstek ředitele AOPK ČR Dr. Jan Plesník byl zvolen předsedou řídicího výboru ETC/BD, složeného ze zástupců všech partnerských organizací. Podrobnější údaje o Evropském tematickém středisku biologické rozmanitosti přináší jeho webová stránka (<http://biodiversity.eionet.eu.int>).

Zapojení AOPK ČR do činnosti Evropského tematického střediska biologické rozmanitosti chápeme jako ocenění odborné úrovně našeho pracoviště a již nyní patří mezi jeho nesporné priority.

Jan Plesník a Jiří Pokorný,
AOPK ČR Praha

Chov skotského náhorního skotu v druhé zóně Krkonošského národního parku

Michal Hejman¹, Pavla Nežerková¹, Vilém Pavlů², Jan Gaisler²

Úvod

Názory na význam pastvy hospodářských zvířat pro zachování druhové pestrosti trvalých travních porostů prodělaly v minulém století bouřlivý vývoj. Až do osmdesátých let považovali ochránci přírody pastvu na většině druhově bohatých travních porostech za škodlivou. Mnohá tato zjištění vycházela z přímého zaznamenávání pastevních preferencí nebo spásání chráněných rostlin bez sledování dlouholetého vývoje rostlinného společenstva. Změnu vnímání pastvy mezi odborníky přinesly až výsledky dlouhodobých studií porovnávajících druhovou skladbu různě obhospodařovaných porostů od maloparcelové až po krajinnou úroveň. Dnes je již zcela zřejmé, že pastva přiměřené intenzity dokáže zamezit šíření geograficky nepůvodních druhů jako je například bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*), sukcese dřevin nebo převládnutí vysokých trav a bylin charakteristických pro neudržované pozemky. V návaznosti na nové poznatky je dnes pastva s vhodnou intenzitou vítaným způsobem obhospodařování luk a pastvin ve většině chráněných území. Ochránci přírody z Krkonoš jsou s realizací pastvy nejdále – zavedli celoroční chov skotského náhorního skotu přímo na pastvinách v druhé zóně Krkonošského národního parku v nadmořské výšce 950 m.

Zavedení chovu

Chov skotského náhorního skotu byl zřízen díky obětavosti a nadšení pracovníků Krkonošského střediska ekologické výchovy na Rýchorské boudě, které je součástí Správy Krkonošského národního parku se sídlem ve Vrchlabí. Hlavním cílem experimentálního chovu je prezentovat široké veřejnosti, jak lze s minimálními náklady pečovat o druhově bohaté horské louky a pastviny. Výchovné působení plní pokusná pastvina jistě nad očekávání všech, vždyť se stala za poslední dva roky vyhledávaným cílem školních výletů, odborných exkurzí a rodinných vycházek. Nejzajímavější zkušenosti s chovem v těchto extrémních klimatických podmínkách byly v roce 2003 prezentovány Českou televizí v cyklu *Náš venkov*. Za druhý neméně závažný důvod k založení experimentu lze považovat rozšiřování celoročního chovu skotu na pastvinách všech klimatických oblastí České republiky. V našich podmínkách poměrně nová technologie může přinášet řadu problémů jako je devastace půdního povrchu v zimním období, šíření pastevních plevelů, znečištění spodních vod a podobně. Rýchorský experiment umožnil získat širokou škálu zkušeností a exaktních vědeckých dat potřebných pro optimalizaci obhospodařování extenzivních travních porostů a přípravu dotačních titulů pro horské oblasti.

Pastvina a zvířata

Jeden býk a tři jalovice skotského náhorního skotu mají od června 2000 k dispozici 4,2 ha extenzivního travního porostu na mírném severozápadním svahu v rozmezí nadmořské výšky od 900 do 950 m. Již první pastevní sezonu bylo zřejmé, že území vymezené pevným dřevěným oplocením bude pro čtyři kusy příliš velké, proto se v následujících vegetačních sezonách přistoupí-

lo k rozdělení pastviny a zhruba polovina se sklízí jednou ročně sečně pro produkci zimního krmení. V podzimních měsících, kdy je produkce píce pomalá, se zvířata vypouštějí volně na celou vymezenou plochu. Z nárůstu píce v průběhu pastevní sezony je zřejmé, že trvalý travní porost i v těchto tvrdých klimatických podmínkách dokáže v pastevní sezoně uživit zhruba 2 DJ/ha, aniž by docházelo k nežádoucímu poškození drnu! Rezerva v primární produkci lokality umožňuje v budoucnu rozšířit základní stádo až na 8 kusů. Nižší zatížení porostu se zdá být naopak nevhodné, neboť vede k opomíjení méně chutných plevelných druhů a tím i k jejich rozšiřování. Zkušenosti z jiných lokalit naznačují, že příliš extenzivní pastva nedokáže zamezit ani sukcesi dřevin, a proto by neměla být podporována.

Do pastevního areálu bylo v nejnižším závětrném místě oploceno několik arů zhruba čtyřicetiletého smrkového porostu s příměsí javoru kleny (*Acer pseudoplatanus*). Zvířata jej využívají k odpočinku při nepříznivých povětrnostních podmínkách, v noci a dále při letních slunečných dnech. Ačkoli zde došlo k likvidaci přízemních větví smrku a kleny v zimních měsících okusem, k loupání lýka z kmenů nebo výraznější poškození stromů drbáním jsme překvapivě nezaznamenali. Pokud je vysoká sněhová pokrývka je nutné prohrnovat pěšinku do lesa od krmíště rolbou, jinak zvířata zůstávají celý den v blízkosti krmíště.

Napájení

V areálu byla instalována žlabová a míčová napáječka s jímáním vody z prameniště přítomných přímo na pastvině. Obě jsou v letních měsících využívány k napájení bez zjevné preference jedné z nich. Pokud je na dvou maloplošných prameništích uvnitř obvodové ohrady pří-

Rozpětí rohů býka může dosahovat až 1,5 m. V pozadí centrum ekologické výchovy Správy Krkonošského národního parku Rýchorská bouda
Foto M. Hejman

Skotský náhorní skot je extenzivní masné plemeno vhodné pro údržbu krajiny pastvou vhodné intenzity

Foto Michal Hejman

tomna vodní plocha, krávy ji často využívají k napájení, případně k chlazení během letních dnů. Od oplocení obou prameništ se postupně upustilo. Byla totiž pro zvířata příliš atraktivní, což vedlo k neustálému překonávání instalovaného ohradníku. V letních měsících docházelo opakovaně k vyschnutí zdroje a chovatelé museli přistoupit k dovážení vody. Zásobování vodou značně zvyšuje časovou, ale i ekonomickou náročnost chovu a je z hlediska ochrany přírody nevhodné, zejména z důvodu zvýšené frekvence pohybu dopravních prostředků v druhé zóně národního parku. Uvažuje se proto o využití odtoků z dalšího přítomného prameniště pro jímání pitné vody. Důležitou otázkou je napájení v zimních měsících. Značnou část potřeby vody jsou zvířata schopná pokrýt z příjmu sněhu. Při extrémních mrazech s nízkou sněhovou pokrývkou došlo k zamrznutí nezámrázové míčové napáječky. Pravděpodobnou příčinou byla nedostatečná obměna vody vlivem jejího nízkého odběru zvířaty.

Krmení v zimním období

Zimní krmná dávka se skládá ze sena vyrobeného přímo na pokusné ploše a po jeho zkrmení z travní senáže z místních extenzivních travních porostů. Senáž je lisována do válcových balíků, které jsou vyrovnány podél ohrady, aby se minimalizovala nutnost manipulace s nimi v zimním období. Jeden balík vydrží zhruba na 4 dny krmení. Při silných mrazech zvířata nápadně zvyšují příjem krmiva a doba konzumace balíku se značně zkracuje. S balíky lze při mocné sněhové pokrývce manipulovat pouze rolbou, pokud jsou přimrzlé k půdnímu povrchu je nutné je odtrhnout a dále vyjmout z hluboké sněhové pokrývky. Ztráty krmiva se pohybují v rozmezí 10 – 15 %. Na jaře jsou zbytky odklizeny. V příštích letech se uvažuje o jejich kompostaci přímo na lokalitě a využití pro přihnojení kosených ploch, aby na nich vlivem odběru živin nedocházelo ke snižování druhové diversity. Zajímavé bylo zjištění chovatelů, kteří s příchodem prvních sněhů na podzim každoročně pozorují postupný přesun pastvy do míst s nejnižší nadmořskou výškou a stejně tak její zahájení na jaře. S odtáváním sněhu a postupujícím jarem se přesouvá skot výše za mladým porostem. Je zajímavé, že tento jev lze zaznamenat v rámci jedné pastviny, kde je výškový rozdíl pouze několik desítek metrů. Minerální liz je na pastvině celoročně volně přístupný. Krmiva je potřeba mít dostatečnou zásobu, protože jeho dovoz na lokalitu v zimním období je téměř nemožný.

Vliv pastvy na botanické složení porostu

Zajímavé je sledování pastevních preferencí zvířat. K velmi málo spásaným druhům patřila jedovatá kýchavice Lobelova (*Verathum album subsp. lobelianum*), což je v souladu s výsledky alpských badatelů. Naopak v pastevních experimentech s ovci, které jsme v Krkonoších prováděli, jsme překvapivě zaznamenali její výrazné spásání včetně dosti tuhých stonků. Skotský náhorní skot byl schopen spásat pouze příležitostně mladé listy, aniž by tím došlo ke zřetelnému omezení jejího růstu. Hořce získali své jméno podle své hořké chuti a tak ani v Krkonoších hojný hořec tolitový (*Gentiana asclepiadea*) není výjimkou. Na pastvině zůstával stát bez známek okusu. Z dalších málo spásaných druhů uvádíme širokolisté šťovíky (*Rumex sp.*) a pryskyřníky (*Ranunculus sp.*). Při extenzivní pastvě v létě docházelo také k opomíjení metlice trsnaté (*Deschampsia cespitosa*), která byla v jarních měsících v mladém stavu a při dostatečné intenzivní pastvě skotem bezproblémově přijímána. K rozšíření těchto pastevních plevelů v průběhu času však nedochází, protože chovatelé provádějí pravidelné sečení nedopasků, které jsou po zavadnutí z větší části zvířaty zkonsumovány. Pro potřeby přesné kvantifikace změn druhové skladby travního porostu byl na pastvině založen manipulativní experiment se třemi variantami: sečné využití jednou ročně, plochy ponechané ladem a plochy celoročně pasené. Plochy ponechané ladem prodělaly v průběhu čtyř sledovaných vegetačních sezon značný vývoj struktury porostu. Došlo zde k rozšíření vysokých trav např. srhry říznáčky (*Dactylis glomerata*) a některých bylin charakteristických pro druhově chudé degradační fáze horských luk jako je třezalka skvrnitá (*Hypericum maculatum*), starček vejčitý (*Senecio ovatus*) nebo hrachor luční (*Lathyrus pratensis*). Plochy sečné využívané a pasené se od sebe na jaře 2004 výrazně nelišily pouze s výjimkou pastevního druhu jetele plazivého (*Trifolium repens*), který byl pravděpodobně vlivem příznivějších světelných podmínek hojněji zastoupen v pasené variantě. Podle dosavadních výsledků nelze v žádném případě podpořit tvrzení, že pastva vede ke snižování druhové pestrosti travního společenstva.

Před zavedením chovu panovaly mezi odborníky velké obavy z nadměrného narušení drnu v průběhu zimních měsíců tak, jak je to běžné u obdobných chovů v nižších polohách. Během čtyř let trvání pokusu k žádnému výraznějšímu narušení drnu nedošlo. Vysvětlení je velmi prosté: půdní povrch byl vždy od pozdního podzimu až do

Rozdíly mezi plochami pasenými (vně ohrady), ležícími ladem a kosenými (uvnitř ohrady) jsou na první pohled velmi zřetelné. Plochy bez obhospodařování jsou nápadně vyšší výškou porostu, sytě zelenou barvou, dominancí kýchavice Lobelovi (*Verathum album* subsp. *lobelianum*) a starčku vejčitého (*Senecio ovatus*)

Foto M. Hejzman

jarních měsíců kryt souvislou sněhovou pokrývkou znemožňující kontakt paznehtů s půdním povrchem a zároveň omezující pohyb zvířat na pastvině. Narušení půdního povrchu není pro celoroční chov skotského náhorního skotu na pastvinách v extrémních horských podmínkách překážkou.

Přírůstky a zdravotní stav zvířat

Mezi základní veterinární opatření patří preventivní odčervování prováděné dvakrát ročně. Důležité je dále ošetřování paznehtů, neboť v poměrně měkkém terénu bez zpevněných ploch a vystupujících kamenů dochází k jejich přerůstání. Práce se stádem, které není zvyklé na jakoukoli manipulaci, je velmi obtížná a pro zvířata stresující, proto korekci paznehtů, odběr krve a vakcinaci prováděl veterinární lékař vždy v narkóze. Pro zajištění lepší přirozené korekce paznehtů by bylo vhodné zbudovat krmíště se zpevněnou manipulační plochou. V jednom případě od zřízení pokusu došlo k průjemovému onemocnění jalovice vyvolané pravděpodobně nevhodným příkrmem návštěvníky parku. Na základě negativní zkušenosti postižený kus změnil chování a je od té doby značně nedůvěřivý a to i vůči ošetřovatelům. Porody probíhaly bezproblémově zcela bez lidské pomoci, telata se dokonale v několika případech rodila přímo na sněhovou pokrývku. Příjemné překvapení vyvolaly i přes drsné podmínky stanoviště přírůstky telat, jejichž průměrná hodnota činila 0,5 kg/kus a den. Ve druhém roce pokusu došlo bohužel k nečekanému úhynu prvotelky zhruba měsíc po porodu mrtvého telete. Pítevní zpráva hovořila o akutním oběhovém a srdečním selhání. Až na tento nečekaný úhyn, byla všechna zvířata v průběhu pokusu ve velmi dobrém zdravotním stavu a kondici. V každém roce došlo k narození jednoho telete na krávu.

Chov a jeho vnímání veřejností

Překvapivý je velký zájem veřejnosti o chov, což dokládá více než 3 000 pohledů s fotografiemi zvířat prodaných na Rýchorské boudě od počátku chovu. Z tohoto hlediska je zajímavé zjištění prováděné mezi studenty České zemědělské univerzity v Praze: čtvrtina z nich o skotském náhorním skotu na hřebenech Krkonoš věděla, a to buď přímo na základě návštěvy lokality, či nepřímo z internetu, četbou odborného tisku a nebo ze sdělovacích prostředků. Výletníci z měst směřují často k pokusné ohradě opakovaně, nosí zvířatům tvrdý chléb a jablka. Někteří se

naučili zvířata krmit přímo z dlaně. Ačkoli se na první pohled může zdát, že zvířata jsou zcela mírumilovná, ve stresu a při ohrožení telat dokáží zaútočit. Při oddělování telete od základního stáda dokázal býk přeskočit téměř 2 m vysokou manipulační ohradu a zaútočit na chovatele. Z tohoto důvodu bylo velmi nepříjemnou zkušeností nerespektování zákazu vstupu některými návštěvníky, zejména v prvních dvou vegetačních sezonách po zahájení chovu. Porušování tohoto zákazu znamenalo pro chovatele značnou časovou ztrátu a psychické vypětí, protože bylo nutné ohradu několikrát denně navštěvovat a neukázněně spouštěny usměrňovat. K nepříjemným zkušenostem patří i odcizení vodičů elektrického oplocení z pastevního areálu a poškozování informačních tabulí. Na základě těchto zkušeností se z bezpečnostních a organizačních důvodů ustoupilo od původního záměru Správy KRNP rotačně přepásat význačné botanické lokality v širokém okolí. Je zřejmé, že aby k podobným situacím nedocházelo, je nutný pokud možno celodenní dohled nad stádem a to lze zajistit pouze při pastvě v blízkém okolí bydliště chovatele – Rýchorské boudy.

Závěr

V průběhu pokusu jsme zaznamenali velmi dobré výsledky z hlediska užítkovosti zvířat tj. ukazatele reprodukce a přírůstků telat, ale i z pohledu struktury a druhového složení paseného porostu. Pastva přispěla k omezení vysokých druhů rostlin charakteristických pro opuštěné trvalé travní porosty a dále k rozšíření jetele plazivého. V návaznosti na pravidelné kosení nedopasků jsme nezaznamenali rozšiřování pastevních plevelů. Nadměrné narušení půdního povrchu bylo zaznamenáno pouze v nejbližším okolí napáječky a nepředstavuje pro testovaný způsob chovu na území našich nejvyšších hor žádný problém.

Poděkování

Děkujeme Správě Krkonošského národního parku, zejména Z. Janouchovi a P. Mlynářkovi za realizaci pokusného chovu, který značnou měrou přispěl k podpoře zemědělství v chráněných územích ČR. Sledování vlivu pastvy na vegetaci bylo podpořeno Ministerstvem životního prostředí grantem VaV /620/04/03.

¹ Česká zemědělská univerzita v Praze, ² VÚRV Praha-Ruzyně, Výzkumná stanice travních ekosystémů Liberec

Problémy životního prostředí a přežití lidstva rok 2004

V čísle 3 loňského roku jsme přinesli výsledky dotazníkového průzkumu, který provádí každoročně Asahi Glass Foundation od r. 1992. Z šetření za rok 2004 jsme vybrali následující údaje.

Hodiny soudného dne životního prostředí

Otázka:

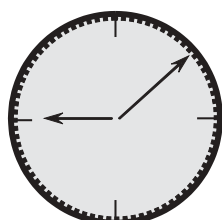
Do jaké míry může, podle vašeho názoru, současné zhoršení životního prostředí způsobit krizi, která ovlivní pokračování lidstva? Zaškrtněte čas, který odpovídá míře vašeho zájmu.

- Při určování času na hodinách soudného dne životního prostředí bylo nejčastěji uváděno „globální oteplení“ jako nejnaléhavější problém životního prostředí dnes. Následující nejnaléhavější problém byl uváděn: „odlesnění, šíření pouští, ztráta biodiverzity“.

2004 - 9:08 hod.

mimořádně mě
zajímá
9:01 – 12:00

dosti mě zajímá
6:01 – 9:00

sotva mě
zajímá
0:01 – 3:00

mírně mě zajímá
3:01 – 6:00

Regionální časy

- V rozvojových státech bylo nejčastěji uváděným problémem „odlesnění, šíření pouští, ztráta biodiverzity! Druhým nejčastěji uváděným problémem bylo ve zbytku Asie „znečištění ovzduší, vody, řek a oceánů“, v Latinské Americe „životní styl, problémy spojené s odpady“ a v Africe „populace, chudoba, postavení žen“.
- Podobně jako v r. 2003, také v roce minulém bylo pro závažný problém „populace, chudoba, postavení žen“ v západní Evropě a v USA+Kanadě více než dvakrát více hlasů než v Japonsku.

(Celkový počet by měl být 300 % - každý mohl zaškrtnout tři možnosti; někteří jich však zaškrtnuli méně.)

Otázka:

Když jste vybrali výše uvedený čas, které byly hlavní problémy životního prostředí, o které jste se zajímal. Zaškrtněte nejujše tři z následujících možností.

- Více než 70 % odpovídajících z USA+Kanady, západní Evropy a Oceánie označilo pokrok v zavádění recyklačních systémů. Na druhé straně odpovídajících z Afriky a zbytku Asie, kteří vyznačili pokrok v této otázce, bylo méně než jedna čtvrtina, zatímco polovina z nich vyznačila - žádný pokrok.
- V kategoriích ochrana lesních zdrojů, ochrana biodiverzity, opatření k předcházení skleníkového efektu, problémy populace a chudoby a změna životního stylu převýšilo procento těch co odpověděli, že nebylo dosaženo pokroku procento těch co vyznačili, že pokroku bylo dosaženo. Zvláště pokud jde o opatření k zabránění skleníkovému efektu, problémy populace a chudoby a změna životního stylu, přibližně 50 % a více odpovídajících sdělilo - žádný pokrok.

Globální oteplení

Otázka:

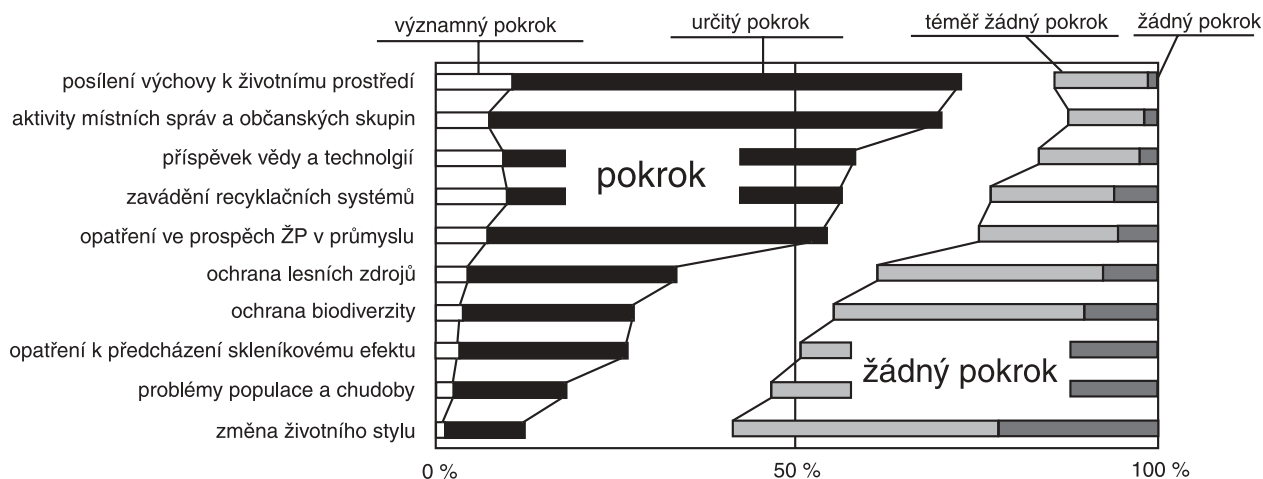
Předpověď říká, že globální oteplení způsobí množství problémů v životním prostředí, včetně vzestupu hladiny moře, prudkých dešťů, sucha, zesílení tajfunů a hurikánů, ničení druhů a růst regionů zasažených tropickými infekčními chorobami. Na druhé straně Kjóto protokol, jehož cílem je zabránit globálnímu oteplení, dosud nezačal plně působit, protože Spojené státy se ho zřekly a Rusko zatím protokol neratifikovalo. Vyznačte prosím z následujících možností jednu, která nejvíce vystihuje Váš názor o budoucích vyhlídkách životního prostředí při chybějící mezinárodní strategii k zabránění globálnímu oteplení.

- Více než 80 % odpovídajících z Japonska a zámoří vybralo buď „mimořádně se obávám“ nebo „obávám se“.
- Nejvyšší procento odpovídajících, kteří vybrali mimořádně se obávám, nebo obávám se bylo z A 4 - čtyř asijských zemí (Jižní Korea, Hongkong, Tchaj-wan a Singapur) 99 %, zatímco východní Evropa a bývalý SSSR měly nejnížší procento 70 %.

Státy	Jap.	USA+Kan.	z. E.	v. E.	A4	A zb.	Stř. v.	LA	Af	O	rozvinuté regiony	rozvojové regiony
celkové problémy životního prostředí	28	16	23	30	38	16	33	25	25	22	27(29)	21(18)
globální oteplení	65	54	62	35	60	30	78	40	32	53	63(59)	33(38)
znečištění ovzduší, vody, řek, oceánů	25	22	29	42	54	54	56	35	36	31	29(26)	44(44)
nedostatek vody, problémy výživy	39	35	39	30	28	43	33	25	36	47	37(42)	37(34)
odlesnění, šíření pouští, ztráta biodiverzity	48	40	44	46	54	65	33	58	73	47	47(42)	65(62)
životní styl, problémy vázané k odpadům	34	28	32	51	32	22	22	48	20	28	33(27)	28(28)
problemy ekonomických a obchod. činností ve vazbě na ŽP	14	25	16	28	15	12	0	23	11	9	16(16)	15(16)
populace, chudoba, postavení žen	15	47	40	18	12	35	33	35	50	31	23(29)	39(40)
jiné	6	13	9	7	6	3	11	3	0	9	8(11)	2(4)

- z. E., v. E. - západní Evropa, východní Evropa; A 4 - Jižní Korea, Hongkong, Tchaj-wan, Singapur; A zb. - ostatní Asie (bez A 4 a Japonska); Stř. v. - Střední východ; LA - Latinská Amerika; Af - Afrika; O - Oceánie;
- Japonsko, USA+Kanada, záp. Evropa a A 4 (viz výše) jsou shrnuty jako rozvinuté státy; zbytek Asie, Latinská Amerika, Afrika jsou klasifikovány jako rozvojové státy, zbylé státy/regiony jsou shrnuty jako ostatní;
- čísla v závorce i rozvinutých a rozvojových regionů udávají jak velké bylo příslušné číslo v r. 2003;

Tab. 1

- Celkem 4 % odpovídajících, která vybrala „nezajímá mě“, nejvíce pocházela z vých. Evropy a bývalého Sovětského svazu.

Pokud jde o vybraná opatření, která by měla být uplatňována k zabránění globálnímu oteplení, nejčastěji (celkem 35 %) byla zvolena možnost „státy, které ratifikovaly Kjóto protokol by měly zavádět opatření k dosažení cílů v omezování skleníkových plynů“. Tato možnost byla zvolena 40 % odpovídajících z rozvinutých regionů (z toho z Japonska 44 %).

- Druhé nejčastěji zvolené opatření (celkem 23 %) bylo „přesvědčit nezúčastněné státy v Kjóto protokolu, jako Rusko a Spojené státy, aby protokol ratifikovaly. Procento této volby bylo silně sníženo regionem USA+Kanada, kde dostalo pouze 3 % hlasů, zatímco ve všech ostatních regionech od 22 do 33 %.
- Třetí nejčastěji zvolená možnost (v 18 %) byla „vyvinout inovační technologie s dlouhodobou perspektivou“.

Otázka:

Protože Kjóto protokol usměrňuje emise skleníkových plynů od r. 2008 do r. 2012, měla by mezinárodní diskuse týkající se

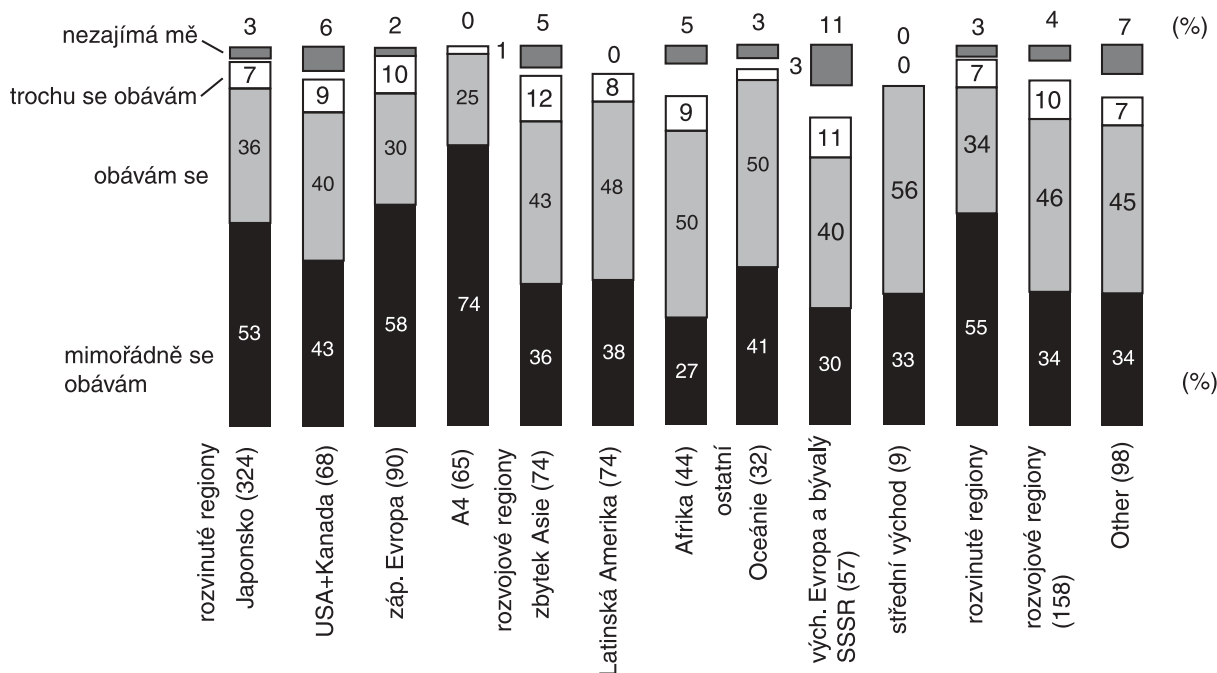
opatření, která by měla působit po r. 2013 začít příští rok. Jaký je Váš názor na typ regulace, který měl být zahrnut jako opatření na uvedenou dobu.

Zvolte čtyři z následujících možností (tab. 2).

- Odpovídající z Japonska vybrali nejčastěji možnost „stanovit směrné číslo pro CO₂ v atmosféře“, následovanou možností „koncepce pro pokrokové hospodaření s energií“.
- Odpovídající z rozvinutých regionů nejčastěji zvolili „koncept pro pokrokové hospodaření s energií“ a pak „stanovit směrné číslo pro CO₂ v atmosféře“.
- Na druhé straně nejčastější odpověď rozvojových regionů byla „rozvinuté regiony potřebují zavést nové technologie k omezení emisí“ a pak „pokračovat s nástroji v rámci K. protokolu (obchod emisemi, zavádění čistého rozvoje)“.
- Odpovídající z USA+Kanady a západní Evropy nejčastěji volili z více než 50 % možnost „koncepce pro pokrokové hospodaření s energií“ a na druhém místě „nezbytná je podstatná revize Kjóto protokolu“.
- Nejčastější odpověď z Latinské Ameriky a Afriky byla „rozvinuté státy potřebují zavést nové technologie k omezení emisí“.

státy	rozvinuté reg.				rozvojové reg.				ostatní					celkem
	Jap.	USA +Kan	z. E.	A4	A	LA zb.	Af	O	v. E.	Stř. v.	rozv. reg.	rozvoj. reg.	ostatní	
rozšířit základní opatření zřízená K. protokolem	26	9	23	22	24	18	30	25	21	44	23	24	24	23
nezbytnost podstatné revize Kjóto protokolu	16	44	47	28	14	20	14	44	23	11	26	15	29	24
stanovit směrné číslo pro CO ₂ v atmosféře	49	34	24	26	43	28	36	47	23	44	41	37	33	39
další omezení skl. plynů rozvinutými státy	34	28	41	51	38	33	34	28	35	22	36	35	32	36
usměrňovat úroveň skl. plynů u rozvin. států podle K. protokolu	2	3	10	14	24	10	23	6	25	22	5	20	18	9
snížit vysokou úroveň skl. plynů v rozvojových státech	33	26	26	35	16	28	16	31	23	11	31	19	24	28
strop pro úroveň emisí zavést na (nízkou úroveň emisí) rozvoj. států	21	7	14	18	11	3	20	16	11	11	18	11	12	16
žádnou regulaci emisí pro rozvojové státy	0	0	1	2	8	3	5	0	0	0	1	6	0	2
regulovat max. úroveň emisí jak pro rozvin., tak pro rozvoj. státy	6	35	26	49	36	35	36	53	33	33	36	36	40	36
regulovat pomoc od rozvin. států a podmínky pro získávání fondů rozvojovými státy	16	24	12	55	15	23	14	16	28	0	21	16	21	20
pokračovat s nástroji K. protokolu (obchod emisemi, čistý rozvoj)	30	41	34	28	36	40	39	25	32	44	32	38	31	33
rozvin. státy potřebují zavést nové technologie k omezení emisí	28	26	26	38	36	50	45	22	33	22	29	42	29	31
koncepce pokrok. hosp. s energií	46	57	52	31	36	33	20	28	37	11	47	31	32	42
zřídít kvóty pro obnovitelnou energii z celkové energet. spotřeby států	30	24	23	3	30	18	23	22	21	33	25	25	22	24
jiná opatření	6	7	10	0	5	0	2	6	0	0	6	3	2	5
žádná odpověď	2	3	1	0	3	13	7	3	12	11	2	6	9	4

Tab. 2

Otázka:

Díra v ozonové vrstvě nad jižním pólem se rozšířila do historicky největší velikosti v r. 2003. Mezitím opatření přijatá v rámci Montrealského protokolu (MP) přinesla vývoj vykazující omezování obsahu freonů v atmosféře. Vyberte jedno z níže uvedených opatření, které nejvíce vystihuje váš názor na problém (tab. 3).

Ve většině regionů bylo na prvním místě výběru „účinné užití mnohostranných fondů zvýšeným regulacím, které by řídily výrobu a užití freonů v rozvojových státech“, následovalo „harmonogram omezování HCFC (hydrogenchlorfluor uhlovodíků) rozvinutými státy by se měl urychlit“.

bo

	rozvinuté reg.				rozvojové reg.			ostatní						
Státy	Jap.	USA +Kan	z.E.	A4	A	LA zb.	Af	O	v.E.	Stř. v.	rozv. reg.	rozvoj. reg.	ost.	celkem
držet regulaci MP pro export Cl a Br rozvin. státy	11	7	8	6	8	10	2	3	12	11	10	7	9	9
zrychlit omezování HCIFC (hydrogenchlorfluor uhlovodíky) u rozvinutých států	22	25	21	23	23	20	32	34	21	23	22	25	27	23
revidovat a zrychlit vyřazování HCIFC v rozvoj. státech	13	15	14	17	8	8	11	19	5	0	14	9	9	12
povinný sběr a zničení použitých freonů	30	9	12	17	19	13	16	13	21	11	23	16	17	21
použít fondy pro plnění MP k zvýšeným regulacím freonů rozvojovými státy	19	31	32	31	27	40	32	31	23	33	24	32	27	26
jiné	3	10	1	3	8	0	2	0	11	11	3	4	7	4

Tab. 3

Ekologie obnovy – pohled do budoucnosti

Ekologie obnovy (*restoration ecology*) patří mezi nejrychleji se rozvíjející části aplikované ekologie a její poznatky se využívají při praktické péči o přírodu a krajinu. Nicméně přes nespočet pokusů musíme hodnotit značnou část projektů, zaměřených na obnovu společenstev a ekosystémů, jako neúspěšné, a to z řady důvodů. Mnohé projekty si vytyčily naprosto nereálné cíle. V jiných případech příslušné instituce, které projekty prováděly, daly přednost místo pečlivého naplánování činnosti okamžitým jednorázovým zásahům, v dalších chyběla pro vyhodnocení úspěšnosti projektu přesná vyčíslitelná kritéria. Nezřídka se stává, že namísto původně zamýšlené obnovy poškozeného nebo zcela zničeného ekosystému se ochránci přírody zaměřili pouze na jeho živou složku (biotu) nebo jen na několik málo druhů. Některé projekty ztroskotaly proto, že jim chyběla dostatečná podpora politiků a řídicích pracovníků či potřebné finanční prostředky. Výjimkou není ani situace, kdy snaha obnovit určitou část přírody nedopadla dobře z několika zmiňovaných důvodů současně.

Y.D. Hölz z univerzity v Hammondu v americkém státě Indiana v této souvislosti upozorňuje, že stanovení směru obnovy části přírody a skutečný výsledek projektu do značné míry

ovlivňuje nepředvídatelnost ekologických společenstev v proměnlivém prostředí (*Ecol. Res.*, 19, 75 – 81, 2004). Zdá se, že zejména dlouhodobá udržitelnost rekonstruovaných „historických“ ekosystémů zůstává v neustále se měnícím a nepředvídatelném prostředí nereálným cílem.

Autor proto navrhuje změnit přístup k obnově přírody od historického k „futuristickému“. Ten je založen na určení realistických a proměnlivých namísto jednou předem daných cílů při vytváření budoucího, nikoli minulého („původního“) prostředí. Vzhledem k již zmiňované nepředvídatelnosti společenstev a ekosystémů by měli ti, kdo budou projekt obnovy uskutečňovat, uvažovat o několika směrech možného vývoje rekonstruované části přírody. Tradiční zahradičnický jen pro jeden konkrétní případ by mělo být nahrazeno skutečným chápáním obnovované části přírody jako ekosystému či výseku krajiny, a to jak z hlediska fungování, tak vlastní struktury. Vyhodnotit, zda jsme při obnově poškozené nebo zničené části přírody dosáhli pokroku, nám umožní přesná kritéria, založená na kvantitativním usuzování a závěrech. Výsledky každého projektu obnovy přírody by měly být sledovány dlouhodobě, pravidelně a standardními metodami (monitorovány).

jpl

Invazivní druhy v Německu

Invazivní druhy se staly jedním ze současných nejnaléhavějších problémů světové ochrany přírody. Soudí se, že z globálního pohledu jsou druhou nejzávažnější příčinou ztrát biodiverzity. Ve střední Evropě je problem naproti tomu posuzován jen jako nižší rizikový faktor.

Takový názor převládá i v sousedním Německu. Německá květena vyšších rostlin čítá 3 383 druhů; 228 jsou archeofyty - nepůvodní druhy zavedené tradičním zemědělstvím před rokem 1492; po onom letopočtu přibýlo 363 nepůvodních neofytů. Další 625 neofytů se vyskytuje pouze lokálně nebo příležitostně. Celá jedna čtvrtina archeofytů je dnes ohrožena vyhynutím. Pouze 30 z celkového počtu více než 1000 neofytů je považováno za invazivní cizorodé druhy, které negativně působí na místní biologickou rozmanitost.

V roce 2003 provedli v SRN průzkum, při němž se 360 regionálních i místních orgánů ochrany přírody vyjádřilo, že 96 % z nich má „problémy s neofyty“. Celkem bylo v anketě uváděno 57 různých „problémových rostlin“, z nich pět ve více než polovině případů: bolševník velkolepý (*Heracleum mantegazzianum*), netýkavka žlaznatá (*Impatiens glandulifera*), zlatobýl obrovský a kanadský (*Solidago gigantea*, *S. canadensis*) a příslušníci rodu křídlatka (*Reynoutria spec.*). Regionálně jsou problémovými střemcha pozdní (*Prunus serotina*) a růže vinná (*Rosa rubiginosa*) na severu a trnovník akát (*Robinia pseudacacia*) spolu s javorem jasanolistým (*Acer negundo*) ve východní části Spolkové republiky. V 39 % zjištěných případů byla prováděna regulační opatření, z 29 % úspěšná. Přibližný odhad výdajů na ně činí nejméně 1,5 milionu euro ročně

Oddělení ekologie a evoluce Univerzity J. W. Goethe ve Frankfurtu provádělo z pověření Spolkového úřadu na ochranu přírody celostátní průzkum, nač Spolkovou republiku přijdou všechny cizorodé neobioty. Dvacet z nich bylo zkoumáno podrobně. Průzkum se zaměřil na: 1/ ztráty působené zemědělstvím, lesním hospodářstvím a rybářstvím; 2/ zvýšené náklady na údržbu pozemních komunikací; 3/ škody na řekách a plavebních kanálech; 4/ ohrožení lidského zdraví; 5/ ohrožení autochtonních druhů. Ztráty byly vyčísleny na 167 milionů euro ročně. Výsledky byly publikovány a jsou také k dispozici na <http://www.umweltbundesamt.de>.

Na webových stránkách je také k dispozici příručka o invazivních cizorodých druzích rostlin: www.neophyten.de. Tam se také vytváří platforma pro vzájemnou informovanost úředních orgánů i dobrovolných složek ochrany přírody. Dalším projektem na spolkové úrovni je vývoj certifikačního systému pro semenný fond zaručené autochtonní provenience. Přípravuje

se i národní strategie, jež by poskytla institucionální i právní rámec pro působení všech složek i jednotlivců, kteří s cizorodými invazivními druhy nějak přicházejí do styku. SRN se také podílí na společném informačním systému evropských severských států (spolu s Dánskem, Estonskem, Finskem, Islandem, Litvou, Lotyšskem, Norskem, Polskem, Ruskem a Švédskem) NOBANIS (= Nordic-Baltic Network on Invasive Species) podporovaném Nordickou radou ministrů (informace).
(*Aliens*, No 19 & 20, 2004) -nč-

Přírodní lokalita v pásmu demolic

Britská vláda přijala cíl, aby 60 % nově stavěných bytů bylo na místech vybouraných staveb, aby se zamezilo rozlézání sídlišť a městská centra zůstala celistvá a živá. Mnoho z těchto území demolic se však stalo také vhodnými místy pro volně žijící druhy, jejichž populace se v zemědělské krajině v důsledku intenzivního hospodaření a úbytku stanovišť značně zmenšila. Ve městě Calne (Wiltshire) byla plánována nová výstavba domů na místě bývalé továrny Marden Mill na řece Marden. Průzkum ukázal, že zde žije řada zajímavých druhů (netopýři, hryzec vodní, čolek velký). Po zorganizování kampaně státních i dobrovolných organizací k záchraně této lokality, prodala po tuhém vyjednávání rozvojová firma 13 akrů pozemku za 1 libru nově ustavenému pozemkovému spolku. Marden Wildlife Conservation Trust připravil plán péče o území (včetně speciálních budek pro netopýry, zábrany pro mloky a řešení vhodného odvádění vod od sídliště). Ač byli investoři ze zákona povinni k ochraně chráněných druhů zajistit více volného nezastavěného prostoru, je to dnes právě existence této přírodní lokality, která sem láká zájemce o koupi nemovitosti.

Naturé's Place 29

lk

Ledovcová zahrada v Luzernu

Jedním z nejkrásnějších švýcarských měst je bezpochyby Luzern. Město je zasazeno do překrásného přírodního prostředí Luzernského jezera (část Vierwaldstätter See) a okolních hor a může se pochlubit četnými architektonickými památkami, mezi nimiž vyniká nejstarší dřevěný most v Evropě (Kapellbrücke) z roku 1333, který byl po požáru v roce 1993 opět citlivě zrestaurován.

Turisty je méně často navštěvována další přírodovědná zajímavost – tzv. Ledovcová zahrada (Gletscher-

garten). Park Ledovcová zahrada leží ve svahovitém terénu kousek od slavného Lviho památníku, oslavujícího statečnost švýcarské gardy při obraně francouzského krále během Velké francouzské revoluce.

Ledovcová zahrada je dokladem čtvrtohorního zalednění, kdy přibližně před 20 000 lety byly celé Alpy pokryty ledovci a ledovce zasahovaly až do podhůří. Tloušťka ledu v oblasti Luzernu dosahovala v této době téměř 1000 metrů. Přírodní památka Ledovcová zahrada byla náhodně objevena při stavbě vinného sklepa v roce 1872. Výkopávky pokračovaly do roku 1876 a zahrada byla otevřena pro veřejnost již v roce 1873. Nejcennější součástí zahrady jsou obří hrnce, které vznikly jako důsledek evorzní (vířivé) činnosti proudící vody s pískem a drobným štěrkem. Vodní suspenze, která pronikla puklinami v ledu až do základu ledovce, byla vystavena velkému tlaku a vířivým, velmi rychlým pohybem o rychlosti až 200 kilometrů za hodinu vyboursila v podkladové hor-

Motiv z Ledovcové zahrady

nině tyto útvary. Největší obří hrnce v zahradě je 9,5 metrů hluboký a má průměr 8 metrů. Těmto subglaciálním obřím hrncům se podobají obří hrnce, jak je známe v menším měřítku u našich horských toků, například z řeky Vydry. Dalšími doklady zalednění jsou v zahradě ledovcové rýhy a bludné balvany.

Součástí zahrady je dále ledovcové muzeum s videozáznamy o vzniku, vývoji a studiu ledovců. Zajímavé jsou i vystavené fosilie, které dokládají, že před 20 miliony roky tato oblast byla severním pobřežím subtropického moře a panovalo zde subtropické podnebí. Součástí zahrady jsou i volně rostoucí vybrané druhy skalniček, s nimiž se turista může setkat při putování Alpami.

Ani děti nepřijdou při návštěvě zahrady zkrátka. Pro pobavení návštěvníků je součástí zahrady menší rozhledna a zejména zrcadlové bludiště Alhambra, které dovede návštěvníky pořádně potrápit.

Svatopluk Koupil

Písečný přesyp Vesecký kopec – nové chráněné území v blízkosti Pardubic

Vesecký kopec představuje po stránce geomorfologické zcela ojedinělý typ písečných přesypů v Čechách (PŘIBYL 1972). Přesto, že původní georeliéf byl narušen těžbou vátého písku (těžba ukončena začátkem roku 2004), jeho zbývající část patří stále mezi unikátní přírodní památky. Písečný přesyp, který se nachází přibližně 0,5 km severozápadně od obce Veská (okr. Pardubice), je mimořádně cenný především po stránce zoologické a botanické. Na písečné duně byly nalezeny vzácné a ohrožené druhy brouků ze skupiny střevlíků, které indikují přírodně zachovalé biotopy. Průzkumem provedeným v letech 2002 – 2003 bylo celkem zjištěno 108 druhů střevlíků (MLEJNEK & KLOUČEK 2004). Nejcenější je přítomnost psammofilních a psammobiontních střevlíků, kterých bylo zjištěno celkem devět. Tyto druhy ke svému životu potřebují více či méně nezalesněnou plochu písku. Jeden z nejvýznamnějších psammobiontů je *Harpalus flavescens*, jehož populace je na Veseckém kopci relativně početná. Zároveň se jedná o jedinou izolovanou populaci v okr. Pardubice. Na písečném přesypu byly rovněž zjištěny zvláště chráněné druhy podle vyhl. č. 395/1992 Sb. Jedná se o krajníka hnědého (*Calosoma inquisitor*) a svižníka písčinného (*Cicindela arenaria viennensis*) a svižníka polního (*Cicindela campestris*). V České republice se uvedené druhy řadí mezi ohrožené. Písečný přesyp Vesecký kopec se dá považovat za první lokalitu v Čechách, kde byl

Písečný přesyp Vesecký kopec v roce 2002

Foto Alena Hanelová

Psammobiontní střevlík *Harpalus flavescens*

Foto Petr Zajíček

svižník písčinný zjištěn v prostředí připomínající původní stanoviště jeho výskytu.

Rovněž z botanického hlediska je území zcela unikátní. V celém Polabí je jen málo obnažených písečných přesypů, která poskytují optimální biotopy pro nejrůznější pískomilné rostlinné druhy.

Pro výše uvedené skutečnosti byla neodtěžená část písečné duny Vesecký kopec koncem roku 2004 vyhlášena za přechodně chráněnou plochu. Část písečné duny bude ponechána bez zalesnění. Zoologická a botanická pozorování budou

probíhat i nadále. Pro další roky bude však nejdůležitější zajistit ochranu ohroženým druhům živočichů a rostlin. K tomu povede zajištění takových opatření řízené péče, jež zabráňují zarůstání (např. vysekávání, sešlap). Po uplynutí doby přechodné ochrany by mělo následovat rozhodnutí o vyhlášení ZCHÚ v podobě přírodní památky. Jedině tak se zachová přírodní hodnota písečné duny i do budoucna.

LITERATURA

MLEJNEK R., KLOUČEK J. (2004): Faunistický průzkum střevlíků (Coleoptera: Carabidae) na zanikajícím písečném přesypu Vesecký kopec u Sezemic. Acta Musei Reginaehradecensis s.A., 30: 85-97. – PŘIBYL V. (1972): Geomorfologie navátých písků v Čechách. Rozpravy ČSAV, řada matemat. a přírod. věd, 82: 70 pp.

Roman Mlejnek

Apelační soud

Více než 13 000 hektarů v Norfolku a Suffolku v Anglii bude, podle rozhodnutí apelačního soudu, chráněno jako Breckland Farmland SSSI (Site of Specific Science Interest). Rozsudek potvrdil, že organizace English Nature plnila svoje povinnosti, když označila toto území jako SSSI, její postup byl správný a statut SSSI není v rozporu s ochranou lidských práv vlastníků. Odvolání k soudu podal jeden z 83 vlastníků, který sice souhlasil, že území má být označeno jako mezinárodně významné z hlediska ochrany přírody, ale nesouhlasil s jeho prohlášením jako SSSI. Poukazoval dále na porušení evropské úmluvy o lidských právech. Rozhodnutí soudu přispěje k ochraně významného stanoviště dytíka úhorního (*Burhinus oedipnemus*), kterého je v tomto území téměř polovina hnízdicí britské populace. English Nature nyní doporučuje, aby vláda území vyhlásila jako ptačí území podle směrnice ES o ptácích, aby se zdůraznil jeho evropský význam.

Nature's Place 29

lk

Infračervená noktovize zjistila, čím se živí lvouni

V pobřežních vodách aljašského zálivu se v posledních 30 letech snížil počet lvounů asi o čtvrtinu. Mělo se za to, že to způsobil nedostatek ryb, těch, které prý byly jejich hlavní potravou. Úřady pro rybolov Spojených států proto omezily lov aljašských lososů. Avšak lvouni lososy nežerou. Zjistili to G. Thomas a R. Thorntel.

jsk

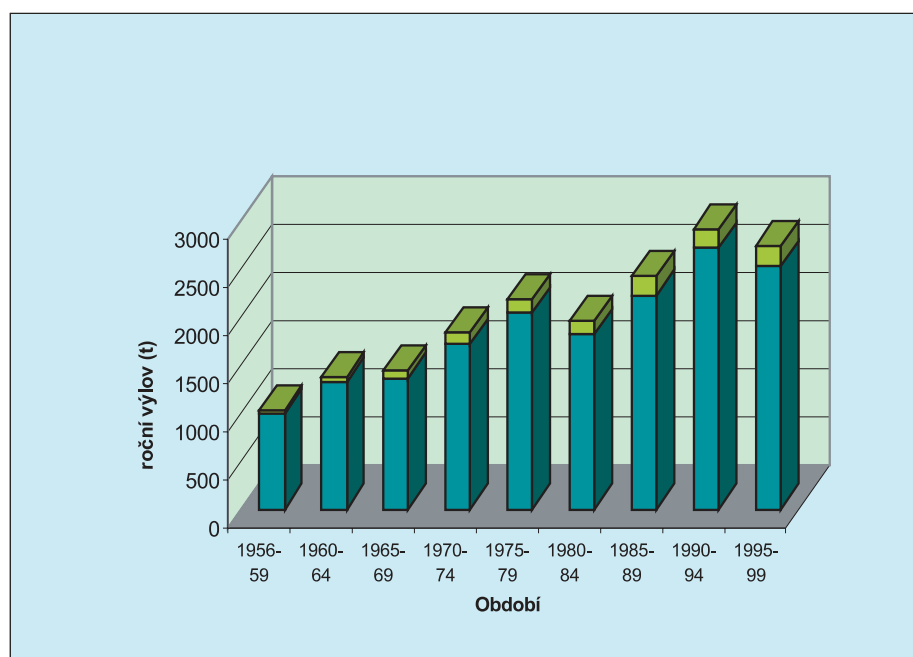
Třeboňské rybníky – pomalá cesta k obnově poškozených ekosystémů

Jiří Bureš, Miroslav Hátle, Bohuslav Kloubec

Ramsarská lokalita „**Třeboňské rybníky**“, vyhlášená v roce 1990 na území CHKO Třeboňsko, zahrnuje rozsáhlé mokřadní území o rozloze více než 10 000 ha. Mokřadní ekosystémy jsou zde reprezentovány především 159 rybníky s celkovou rozlohou téměř 5300 ha (70 % všech rybníků Třeboňska). Nachází se zde celkem 15 maloplošných zvláště chráněných území, z toho pět zahrnuje celé rybníky. Většina těchto lokalit se na konci minulého roku stala rovněž součástí ptačí oblasti Třeboňsko vymezené nařízením vlády č. 680/2004 Sb. v rámci plnění evropské směrnice 79/409/EHS o ochraně volně žijících ptáků.

Téměř od doby svého vyhlášení jsou „Třeboňské rybníky“ zařazeny na Montreuxský seznam mezinárodně významných mokřadů ohrožených nevratnými ekologickými změnami. Příčinou jsou střety s intenzivním rybářským hospodařením, které patří, na rozdíl od dřívějších konfliktů s jinými výrobními odvětvími, stále k zásadním problémům ochrany přírody v CHKO Třeboňsko. Téměř 90 % rybníků včetně všech rybníků v přírodních rezervacích je po jejich privatizaci v roce 1992 ve vlastnictví Rybářství Třeboň a.s., což účinně zasahování do způsobu hospodaření výrazně komplikuje. Společnost Rybářství Třeboň a.s. je největším českým rybářským podnikem a největší evropskou firmou v oboru sladkovodního rybářství. Hospodaří celkem na 7440 ha rybníků a ročně produkuje 2700 – 2900 tun ryb, z toho je 92 % kapra a 8 % vedlejších druhů ryb. Podíl exportu činí kolem 70 – 80 % celkové produkce. Podrobnosti o tomto významném podniku jsou k dispozici na webové adrese. Průměrný celkový roční výlov třeboňských rybníkářů vzrostl během posledních padesáti let téměř trojnásobně, jak názorně ukazuje přiložený graf (HULE 2000).

Snahy státní ochrany přírody dosáhnout snížení intenzity rybářského hospodaření minimálně v rybníčních rezervacích se datují přibližně od roku 1994. V té době byly shromažďovány první důkazy o tom, že nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím kvalitu rybníčního ekosystému je celková hmotnost obsádky kaprů. Možnost prosadit přísnější ochranný režim narážela od počátku na silný odpor vlastníků rybníků a jejich vysoké požadavky na úhradu potenciálních ekonomických ztrát, což až do své novely v dubnu 2004 zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny neumožňoval. Ekonomické dopady byly brány při posuzování problému v úvahu i ze strany MŽP. Ve správních řízeních se navíc projevily i nejasnosti právního charakteru (např. výklad pojmu „intenzivní technologie“ ve vztahu k rybářskému hospodaření v rezervacích apod.). První zásadnější opatření stanovovaná Správou CHKO Třeboňsko formou rozhodnutí podle § 66 zákona č. 114/1992 Sb. se proto netýkala nejvýznamnějších lokalit a měla spíše charakter provozních experimentů s kompromisními parametry přijatelnými i pro vlastníky. Touto formou však byla postupně získána řada cenných odborných podkladů týkajících se vztahu mezi intenzitou hospodaření (danou především velikostí rybích obsádek s dominancí kapra) a stavem rybníčních ekosystémů, zejména pokud jde o změny hydrochemických a hydrobiologických parametrů rybníka, potravní nabídku pro divoce žijící druhy vodních ptáků či ústup nebo naopak regeneraci rákosových porostů. Na základě těchto stále se upřesňujících podkladů přistoupila Správa CHKO Třeboňsko v několika etapách ke stanovení přísnějších podmínek hospodaření v přírodních rezervacích.

■ Kapr ■ Vedlejší druhy ryby

Vývoj celkových ročních výlovů tržních ryb na Třeboňsku v druhé polovině 20. století (průměry pětiletých období) - na základě údajů v práci HULE 2000

PR Staré jezero, PR Rod a PR Rybníky u Vitmanova

Rybníky ležící na území těchto přírodních rezervací jsou zahrnuty do chráněného území celé a patří ke středně velkým vodním plochám o velikosti 30 – 90 ha vodní plochy. Jsou využívány většinou k chovu tržního kapra v jednoletém hospodářském cyklu.

Na třech rybnících v těchto lokalitách (Rod, Staré Jezero a Nový Vdovec) byl přibližně od roku 1994 upraven ochranný režim (omezení hnojení a vápnění, vyloučení býložravých ryb) a lokality byly průběžně hydrochemicky a hydrobiologicky monitorovány (FAINA, PŘÍKRYL 2000). Přes dílčí zlepšení nedošlo v prvních letech k výrazným změnám, a to hlavně z důvodů nezasahování do výše rybích obsádek. Zásadním průlomem byla rozhodnutí Správy CHKO Třeboňsko z roku 2000, kterými bylo na rybnících Staré jezero, Rod a Nový Vdovec mimo jiné zcela vyloučeno organické hnojení, byly předepsány výrazně snížené iniciální rybí obsádky i celkový limit hmotnosti obsádky v průběhu produkčního cyklu na 500 kg/ha vodní plochy (při průměrné hloubce 1 m). Toto rozhodnutí bylo potvrzeno v odvolacím řízení MŽP. Snížování obsádek proběhlo v postupných krocích rozložených do 4 let. V lokalitách lze na základě hydrobiologického i ornitologického monitoringu konstatovat částečné zlepšení projevující se mírným nárůstem počtu vodních ptáků a zjištěnými výskyty některých dříve vymizelých druhů bezobratlých. Z hlediska kvality rybníka jako fungujícího ekosystému jsou to ale stále změny nedostatečné.

NPP Vizír

Rybník Vizír patří k menším rybníkům (10 ha), významným hlavně z hlediska výskytu rostlinných společenstev submerzní vegetace i vegetace zrašeliněných rybníčních okrajů. Mezi evropsky významné lokality byl zařazen z důvodu výskytu potápníka *Graphoderus bilineatus* (jediná lokalita v ČR). Problémem Vizíru není na rozdíl od ostatních rybníků vysoká rybí obsádka. Většina cenných porostů rybníka byla v roce 1994 ilegálně zlikvidována postřikem nezjištěného herbicidu a dodnes nedošlo k plné obnově. Vlivem vyšší trofie, která je způsobena pravděpodobně vnějšími vlivy, dochází v současnosti k plošnému zarůstání orobincem. Protože nelze povolit vlastníkem požadované nasazení býložravých ryb a zvýšení hladiny, bude pravděpodobně nejvhodnějším řešením částečné prohloubení rybníka v jeho hlavní části mimo botanicky cenná místa. Správa CHKO Třeboňsko v současnosti jedná také o výkupu této lokality.

Rybník Velký Tisý v NPR Velký a Malý Tisý

Po předchozích několika letech, kdy byly prováděny dílčí úpravy hospodaření na celé ploše rybníka (přesné zaměření jeho vodní plochy a kubatury, rozsahu litorálních porostů, stanovení maximální výše vodní hladiny a jejího kolísání v průběhu roku, omezení hnojení a vápnění atd.), došlo v roce 1998 po dohodě se zástupci Rybářství Třeboň a.s. k pokusnému oddělení mělké Přesecké zátoky (vodní plocha 42,8 ha) od hlavní plochy Velkého Tisého drátěným plotem. Ten měl zamezit přístupu kapřích obsádek do oddělené části, avšak bylo zde umožněno nasadit alternativní rybí obsádku o nižší hmotnosti. Plot byl odstraněn po ukončení pokusu na podzim roku 2004. Zároveň byly na více místech zřízeny kontrolní oplůtky a kontrolní body, kde byl zkoumán přímý vliv kapří obsádky na litorální porost i celkový vývoj rákosových porostů. Tyto pokusy měly za cíl prokázat na konkrétní lokalitě obecně známý fakt o vlivu výše a druhu rybí obsádky na rybníční ekosystém.

Pro vyhodnocení vlivu rybníčního hospodaření na výskyt vodních ptáků byly použity výsledky dlouhodobého monitoringu ptáků na vodní hladině, a to z období dubna až září 1989–2004 u druhů bezprostředně

Pohled na ustupující rákosiny na hlavní ploše rybníka Velký Tisý poškozené intenzivním rybářským hospodařením. Před okrajem dosud zdravých porostů jsou patrná mrtvá stébla rákosu. Opatření v posledních letech tento trend zpomalila

Foto M. Hátle

Kontrolní oplůtek v Přesecké zátocy rybníka Velký Tisý. Při nižší vodní hladině a alternativní rybí obsádce v prvním roce rybářského cyklu dochází k výrazné regeneraci litorálních porostů. Kromě expandujícího rákosu obecného zarůstají okraje mělké zátoky i dalšími druhy (skřípina kořenující, orobinec úzkolistý)

Foto B. Kloubec

Pohled na zacelené okraje regenerujících rákosin v Přesecké zátocy po přibližně čtyřech letech experimentu s alternativní rybí obsádkou. V některých místech jsou kontrolní oplůtky již zcela zarostlé v nových porostech, které se rozrostly až několik metrů směrem do rybníka

Foto M. Hátle

závislých na dostupnosti drobné potravy ve vodě (potápky, labuť velká, kachny a lyska černá). Výskyt těchto druhů je výrazně vyšší v období prvního roku

Odstraňování dělicího plotu mezi Přeseckou zátokou a hlavní plochou rybníka Velký Tisý po ukončení několikaletého experimentu. Na konstrukci jsou patrné známky silné koroze probíhající v agresivní rybníční vodě (pletivo vydrželo s obtížemi dva roky a muselo se při výlovu opakovaně opravovat)
Foto B. Kloubec

dvouletého hospodářského cyklu, tedy v období, kdy je nižší hmotnost obsádky a často nižší stav vodní hladiny, oproti druhému roku, kdy tito vodní ptáci reagují na méně příznivý stav způsobený vysokou obsádkou těžších kaprů. Několikanásobně vyšší početnost v prvním roce byla zaznamenána především u potápivých kachen (polák chocholačka, hohol severní, polák velký), labutě a lysky. Lze předpokládat, že v období prvního roku hospodářského cyklu sice kapří obsádka neumožní dostatečný rozvoj velkého zooplanktonu a tím výskyt vodních ptáků, avšak vyskytuje se zde určité množství bentosu, dostupného právě potápivým kachnám. V druhém roce pak hmotnější kapří obsádka zlikviduje i tento bentos, což se projevuje výrazně sníženou početností potápivých kachen a celkově nízkou početností vodních ptáků všeobecně.

Zcela jednoznačně pozitivní pro ptáky bylo odlišné hospodaření s využitím alternativní obsádky lina, resp. bez nasazení na Přesecké zátocce v roce 1999, 2001 a 2003. Zatímco na hlavní ploše rybníka s tradiční obsádkou kapra sledované druhy ptáků dosahovaly shodné početnosti jako v předchozích prvních letech

dvouletých cyklů, pak naprosto odlišná situace byla v Přesecké zátocce, kde bylo zjištěno mimořádně vysoké množství vodních ptáků, a to několikanásobně větší než činí dlouhodobý průměr. Početnost ptáků na Přesecké zátocce dokonce v těchto letech převyšovala i jejich početnost na hlavní ploše, a to i přesto, že vodní hladina hlavní plochy je 4,5x větší a ptáci zde mají možnost využívat krmení pro ryby. Zvýšená početnost v Přesecké zátocce se projevila především u plovavých kachen a u labutě. Během celého hnízdního a pohnízdňního období, zvláště v letech 1999 a 2001, se v Přesecké zátocce běžně vyskytovaly stovky kusů kachen, u kterých bylo možno pozorovat intenzivní sběr potravy, tedy v současných podmínkách silně obhospodařovaných rybníků v České republice jev téměř nevídaný. V tu dobu se zde vyskytovalo značné množství vhodné potravy, tj. velkého zooplanktonu, na což především právě plovavé kachny reagovaly svou mimořádně vysokou početností. V létě roku 2000, 2002 a 2004, kdy docházelo ke zvýšenému průniku kaprů do Přesecké zátoky přes narušený plot, se podle předpokladu situace rychle změnila a počty vyskytujících se vodních ptáků se snížily k hodnotám srovnatelným s dlouhodobým průměrem (blíže KLOUBEC & kol. 2002).

Je zřejmé, že výskyt vodních ptáků je v přímé souvislosti s množstvím, hmotností a druhem rybí obsádky. Vysoké kapří obsádky vyžírají prakticky veškerou dostupnou potravu v rybníku (velký zooplankton, bentos, litorální faunu), navíc rytím ve dně snižují průhlednost vody tím, že víří jemné částice sedimentu, a dále tím, že požírají velký zooplankton a umožňují tak rozvoj drobného fytoplanktonu, který způsobuje vegetační zákal vody. Nízkou průhledností vody je mj. znemožněn růst ponořené (submerzní) vegetace, která je potravou herbivorních druhů vodního ptactva, kromě toho je na ni vázáno mnoho druhů bezobratlých živočichů, jež jsou opět potravou vodních ptáků. Z hlediska výskytu vodních ptáků se jeví využití alternativní rybí obsádky (lín, „bílá ryba“, štika) jako optimálnější než použití nižší obsádky kapra.

Významným výsledkem pokusů na rybníce Velký Tisý je také zjištění, že změny v ekosystému rybníka jsou dosud ve značné míře reversibilní a příznivější řízenou péčí lze poměrně rychle dosáhnout zlepšení současného stavu. To se týká nejen potravních podmínek pro vodní ptáky, ale např. i litorálních porostů, u kterých v části rybníka s alternativní obsádkou došlo

Vodní ptáci shromáždění v druhé polovině léta na ostrůvku v Přesecké zátocce. Pro husy velké je tato lokalita nejvýznamnějším shromaždištěm a pelichaništěm na území CHKO Třeboňsko – bývá zde zastíženo až 5000 jedinců
Foto J. Ševčík

k zastavení úbytku a opětovnému rozrůstání o několik metrů směrem do vodní plochy rybníka (HROUDOVÁ & kol. 2003, 2005).

Výše uvedené pokusy přinesly důkazy, že původně přijatá opatření z let 1997-2004 jsou pro celý rybník Velký Tisý nedostatečná, a to jak pro stav rákosin, tak pro kvalitu vody, výskyt submerzní vegetace, zooplanktonu, bentosu i obratlovců všeobecně. Pozitivní změny ve vývoji ekosystému rybníka Velký Tisý tedy nelze dosáhnout bez radikálního zásahu do množství a složení nasazované rybí obsádky na celé ploše rybníka a jeho provozování jako jednoho celku na nižší úrovni intenzity hospodaření. V listopadu 2004 proto Správa CHKO Třeboňsko zahájila na základě precedentů z méně významných lokalit a v souladu s aktualizovaným plánem péče NPR Velký a Malý Tisý řízení podle § 66 zákona č. 114/1992 Sb. ve věci stanovení podmínek rybářského hospodaření na rybníce Velký Tisý, jejichž součástí je také stanovení podstatně snížené iniciální obsádky kapra (70 kg/ha vodní plochy). Toto snížení by mělo zajistit, že kritická hodnota biomasy rybí obsádky nebude překročena ani v letní sezoně druhého roku produkčního cyklu, na jehož konci by se měla biomasa obsádky pohybovat na úrovni 700-800 kg/ha vodní plochy. V současné době je toto rozhodnutí v odvolacím řízení na MŽP.

Z hlediska dalšího postupu ochrany přírody je Velký Tisý modelovou lokalitou, na které se ověřuje nejen účinnost administrativních (právních) nástrojů ochrany přírody na rybnících ve vlastnictví soukromého subjektu, ale s největší pravděpodobností také aplikace nově zaváděného systému náhrady ekonomické újmy vzniklé vlastníkově v důsledku opatření ochrany přírody v souladu s § 58 zákona č. 114/1992 Sb. a připravovanou prováděcí vyhláškou. Na základě těchto zkušeností bude volen postup i na dalších rybnících zahrnutých do ramsarské lokality. Jako reálné ve vztahu ke státnímu rozpočtu se přitom jeví prosadit přísnější opatření s následnou finanční náhradou újmy ve vyhlášených maloplošných zvláště chráněných územích, případně u omezeného počtu mimořádně cenných lokalit mimo MZCHÚ, zatímco u dalších lokalit bude nadále hledán kompromisní způsob hospodaření bez nutnosti hradit újmu, případně podpořený dalšími ekonomickými nástroji jako jsou dotace, příspěvky na hospodaření nebo smluvní ochrana.

Jak ukázala praxe v minulých letech, pro úspěšné

Obrázek z Opatovického rybníka u Třeboně (19.9.2002) dokumentuje situaci, ke které v létě bohužel běžně dochází na řadě rybníků Třeboňska – masový výskyt sinicového vodního květu. Rybníky prodělaly od 60. let 20. století zásadní hydrochemické a hydrobiologické změny a návrat do původního stavu je zřejmě v plném rozsahu nemožný

Foto M. Hátle

prosazování šetrnějších způsobů rybářského hospodaření je nezbytná dobrá spolupráce mezi orgány ochrany přírody a příslušnými vodoprávními úřady. Ty ve svých rozhodnutích podle zákona č. 254/2001 Sb. o vodách a na základě jeho prováděcích předpisů stanovují nebo schvalují zásadní parametry hospodaření na rybníce - od základního práva nakládat s vodami pro účely rybníkářství, přes stanovení manipulačních a hospodářsko-provozních řádů rybníků až po udělování výjimek na aplikaci závadných látek používaných pro úpravu vodního prostředí (hnojení, vápnění, použití pesticidů) a kontrolu dodržování ukazatelů jakosti vod. Vodoprávní úřady tak mají rozsáhlé možnosti jak ovlivnit stav rybníčních ekosystémů právě důsledným tlakem na dodržování zákona o vodách. Pokud by tomu tak bylo, orgány ochrany přírody by se mohly věnovat pouze prosazování vlastních opatření ve vztahu k biologickým složkám rybníčního ekosystému. V současnosti však svými rozhodnutími často suplují malou aktivitu některých vodoprávních úřadů, přičemž se vystavují riziku, že případná náhrada ekonomické újmy za všechna stanovená opatření bude vyžadována

Letecký pohled na Přeseckou zátoku na rybníce Velký Tisý. V popředí regenerující rákosiny, v nejužším místě je patrný dělicí plot, který v průběhu experimentu zabráňoval přístupu těžké rybí obsádky z hlavní plochy rybníka do Přesecké zátoky

Foto J. Ševčík

Zatímco porosty rákosu ve vodní fázi na Třeboňsku v posledních desetiletích ubývají v důsledku intenzivního rybářského hospodaření, u terestrických rákosin dochází na řadě míst k rozrůstání (PR Výtopa Rožmberka)

Foto B. Kloubec

vlastníky právě po státní ochraně přírody ve smyslu § 58 zákona č. 114/1992 Sb. Přitom hospodaření na rybníce může být – a velmi často také je – nevyhovující také ve vztahu k zákonu o vodách. Příkladem je nedostatečná aplikace jinak dobrého a ve vztahu k ochraně přírody vstřícného metodického pokynu MZe a MŽP z roku 2002 pro posuzování žádostí o výjimku z ustanovení § 39 odst. 1 zákona o vodách ke krmení ryb a k úpravě povrchových vod na nádržích určených pro chov ryb. V tomto metodickém pokynu je též uve-

deno 17 různých negativních jevů a situací (např. překročení ukazatelů jakosti vody, problémy s kyslíkovým režimem, výskyt botulismu, dřívější použití biocidů k likvidaci přemnoženého planktonu apod.), které, pokud se na rybníce v minulém kalendářním roce objevily, zakládají možnost nepovolit v příští sezoně organické hnojení. Bohužel vodoprávní úřady (příslušné odbory krajských úřadů) tento pokyn málokdy v plné šíři aplikují, mimo jiné z nedostatku informací o stavu rybníka, a omezují se na formální povolování technologických postupů a dávek (často nadsazených) dle žádostí subjektů hospodařících na rybníce. Tato situace, která se týká také Jihočeského kraje, by se měla urychleně změnit v zájmu zlepšení jakosti povrchových vod i zájmů ochrany přírody v rybníčních oblastech včetně rybníků v ramsarské lokalitě na Třeboňsku.

LITERATURA

FAINA R., PŘÍKRYL I. (2000): Hodnocení hydrobiologických podmínek v rybnících Velký Tisý, Staré Jezero, Vizír, Nový Vdovec a Rod v roce 1999. - Výzkumná zpráva, ENKI o.p.s. Třeboň. In ms., dep. in Správa CHKO Třeboňsko, Třeboň, 34 pp. - HROUDOVÁ Z., ZÁKRAVSKÝ P., KLOUBEC B. (2003): Sledování změn vegetace a avifauny v souvislosti s hospodářskými zásahy na poloostrově Lůsy (NPR Velký a Malý Tisý). - Ms., Zpráva dílčího úkolu VaV 610/10/00 za rok 2003, dep. in Botanický ústav AV ČR Průhonice, Správa CHKO a BR Třeboňsko, Třeboň, 57 pp. - HROUDOVÁ Z., ZÁKRAVSKÝ P., KLOUBEC B. (2005): Vliv hospodářských zásahů na litorální vegetaci a avifaunu v NPR Velký a Malý Tisý. - Příroda, Suppl.: 43-46. - HULE M. (2000): Rybníkářství na Třeboňsku. Historický průvodce. - Carpio, Třeboň, 250 pp. - KLOUBEC B., HÁTELE M., BUREŠ J. (2002): Rybník Velký Tisý: sledování změn vyvolaných rybářským hospodařením a možnosti regenerace významné ptáčí lokality. - Příroda, Praha, 13: 139-159.

SUMMARY

Třeboňské rybníky (the Ponds of Třeboň) – a slow Way to a Restoration of damaged Ecosystems

The Ramsar site „Třeboňské rybníky“ (Ponds of Třeboň) covers an area of more than 10,000 hectares. It includes 159 fish ponds (almost 5,300 ha), i.e. 70 % of all ponds within the Třeboňsko Protected Landscape Area and Biosphere Reserve. It also includes 15 small-size specially protected areas and the Třeboňsko Bird Area. The Třeboňské rybníky have been already for more than 10 years written down in the Montreux List because of their controversial intensive fish management. Almost 90 % of all fish ponds including all ponds in nature reserves, are in the possession of the Třeboň Fisheries company which is the biggest freshwater fishing business enterprise in Europe. The company's yearly production amounts to 2,700 – 2,900 tons of fish (92 % of them being carps). During the past 50 years the average yearly fish crop has achieved a nearly threefold increase.

Approximately since 1994, the State Nature Conservancy has been developing efforts to lower the intensity of fish management. These have been met with a strong opposition as well as with requests of high reimbursement of the economic loss. For that reason, the first measures were not concerned with the most significant sites, but bore the character of experiments with compromising parameters. Since 1994, the conservation regime (a limited fertilizing and liming, the elimination of herbivorous fish) was regulated in three middle-sized fish pond nature reserves (Rod, Staré Jezero, Nový Vdovec). A certain improvement, but no essential change have been achieved: the reason has been no reduction of the fish population numbers. A real break-through has been the decision of the Protected Landscape Area Administration of 2000 (confirmed during an appeal trial by the Ministry of Environment): in those fish ponds the organic fertilizers have been completely forbidden, and – for the first time –

a strong decrease in numbers of the initial fish population as well as its total limitation during the entire production cycle (500 kg/ha of the water expanse in average 1 m deep) have been prescribed. This also means a precedent for other fish ponds.

One of the most important sites is the Velký Tisý pond (the cadastral expanse 313.5 ha, the water expanse 227 ha) – a National Nature Reserve. During the period 1998 – 2004 an experiment was carried out there with the aim to separate a shallow bay (water expanse 42.8 ha) by a wire fence preventing the carp population from entering the bay. In the separated part of the pond, either an alternative fish population of a lower weight or no population at all were introduced. The site was completely monitored. The outcome of the experiment was a lot of important information about the interrelations between the commercial fish management and the condition of the pond ecosystems. An important information obtained, for example was the finding that the changes within a pond ecosystem still remain to a considerable extent reversible, and an improvement can be achieved by a more favourable management in a rather short time. This concerns both feeding conditions for water birds as well as a regeneration of the damaged reed beds. A long-term monitoring of the occurrence of selected water bird species has proved their occurrence be significantly abundant during the first year of a two-years commercial management cycle when the total weight of the carp population is lower and often the water level also has been brought down. A manifold abundance during the first year was observed particularly at the diving ducks (tufted duck, goldeneye, pochard). A direct interrelation between the occurrence of water birds on one, the number, the weight and the kind of the fish population on the other side is evident, and big in numbers carp populations have many negative impacts on the pond ecosystem. The above mentioned bay experi-

ment has proved the measures from the period 1997 – 2004 be in their total insufficient for the Velký Tisý pond, and no positive change can be achieved without a radical intervention as for the number and the composition of the fish population introduced into pond's water body as a whole, as well as without the commercial management at a lower intensity. Therefore in 2004 a procedure according the Nature and Landscape Conservation Act No 114/1992 Gaz. has been started with the aim to regulate the commercial fish management including an essential decrease in the initial carp population (70 kg/ha of the water expanse). This decrease should ensure the critical value of the fish population biomass not to be exceeded also even during the summer season in the second year of the production cycle. At present, the relevant decision is up the the Ministry of Environment. The Velký Tisý is a pilot site used for the purpose of a practical verification of the administrative nature conservation tools effectiveness in private fish ponds, but also of the newly launched system of reimbursement to the private landowner the economic loss resulting from the applied nature conservation measures according to the Act No 114/1992 Gaz. and the executive decree under preparation. This experience should become a base for further measures to be undertaken in other fish ponds included within the Ramsar site of the Třeboňské rybníky. A successful implementation of more sensitive forms of the fishpond management is feasible only in a good collaboration between the nature conservation bodies and the relevant water management authorities. The latter ones by their decisions do determine and approve the basic parameters of fishpond management, thus possessing broad competence how to influence the pond ecosystem conditions by developing a consequent pressure demanding the obedience of the Water Management Act No 254/2001 Gaz. and the relevant executive decrees.

PŘÍRODA JE VÍCE NEŽ KŮROVEC

Ivo Vicena

Kůrovcem zničený les na hřebenech Šumavy značně nepříznivě ovlivnil lesy, charakter krajiny a celou přírodu. Tomuto hodnocení se Ministerstvo životního prostředí vyhýbá, naopak dále připravuje další mrtvý les na Trojmezí a na Pramenech Vltavy. Dosavadní výměra mrtvého lesa 6000 ha tím vzroste o dalších 700 ha. Kůrovec se dále šíří do II. zón a sousedních i vzdálenějších lesů. Velikost kůrovcem zničených lesů na Šumavě je již natolik rozsáhlá, že se nyní musí hodnotit její vliv nejen na lesy samotné, ale i na **celé přírodní prostředí** vůbec.

Jde o důležité **meteorologické charakteristiky**, kdy mrtvý les ovlivňuje mikroklima uvnitř odumřelých lesních částí. Jedná se o vlhkost uvnitř porostů, neboť jen rozložení srážek je ve srovnání s dosavadním stavem živých porostů odlišné. Koruny mrtvých stromů nezadržují vertikální srážky, také horizontální srážky jako mlhy probíhají jinak a ukládají se do jiných míst. Značné rozdíly již vznikly a dále se budou prohlubovat pokud jde o teploty. V oblastech s mrtvým lesem, v nichž během 10 let spadnou uschlé stromy na zem se otevrou místa dřívějších mrazových kotlin, na nichž se nový přirozený nálet neuchytí a současný již existující nálet značně utrpí nebo uhynie. Mění se dráhy větru, neboť mrtvé plochy lesa působí odlišně na vzduchové proudy. Škodlivé silné větry se proto začnou svými vlivy projevovat v místech, která byla doposud živým vysokým lesem kryta. Vzniknou proto nová místa s větrnými polomy.

Zvláště k významnému zhoršení dochází v **hydrických podmínkách**. Proti stavu se zdravým lesem již nyní vznikají rozdíly při ukládání sněhových srážek v lese mrtvém. Tak např. v r. 1987 byla ještě 1. dubna na Trojmezí naměřena výška sněhu 2,43 m a tato vrstva pomalu odtávala až do konce června. Tím se mohly nasytit vodou horské potoky a rašeliniště. Po likvidaci mrtvého lesa se sněhová pokrývka ukládá na vrcholech v podstatně menším množství. Vysoké stromy, které sníh zadržovaly, mizí a vítr sníh odnáší jinam. Slunce pak zbylou sněhovou pokrývku rychleji rozehrívá a tání je rychlejší, voda při něm místo vsáknutí do země odtéká po povrchu. To může změnit a výrazně zhoršit odtokové poměry a působit jarní povodně. Již nyní je pod Trojmeznou patrné, že dlouholeté vodní propustky při cestách v posledních letech nestačí vodu odvádět a proudící voda je zanáší a poškozuje. Povodňové situace v posledních letech na řekách Vltavě, Blanici, Volyňce, Otavě a Úhlavě toto zjištění dále potvrzují. Měření v Národním parku Šumava prokazují, že kulminační

Kůrovec po rozmnožení ničí všechny smrky. Snímek ukazuje, že ani původní smrky prvotřídní genetické kvality neodolaly. Je tím vyvráceno tvrzení „ekologů“, že původní smrky kůrovec nenapadá, že zůstanou ušetřeny (Jezerní hora, CHKOŠ)

průtok z mrtvého lesa je 28 krát vyšší než z lesa zeleného. Během suchého období odtéká naopak z mrtvého lesa 3 krát méně vody než z lesa zdravého. Mrtvý les zhoršuje kvalitu vody. Zhoršuje se její kyselost (pH) o 11 % a rozkladem mrtvé dřevní hmoty na zemi se zvyšuje obsah oxidů dusíku (NO_x), čímž se zhoršuje jakost pitné podzemní vody. Velké části šumavských hřebenů jsou po likvidaci starých lesů ohroženy vnitroskeletovou erozí. Těchto ploch v nejvyšších polohách NPŠ, tedy v 8. vegetačním stupni, je na 2000 ha. Jen v rezervaci Trojmezná, kterou národní park určil k likvidaci zákazem ochrany proti kůrovci, je těchto ploch 302 ha. Pod mrtvými stromy odumírají mechové porosty, které mají ze všech půdních rostlin největší schopnost jímat vodu. Po výrazném oslunění mech mizí a jeho koberce se rychle rozkládají. Přímým osluněním půdního povrchu se zhoršuje jeho smáčivost. Povrch půdy se více prohřívá, snižuje se jeho chladicí efekt, ohřátý vzduch stoupá do větších výšek a odnáší s sebou vodní páry, celé území začíná vysychat. Mrtvé stromy po kůrovci přestávají odčerpávat z půdy vodu. Na území parku je 20 % podmáčených ploch, např. v rezervaci Trojmezná je takových ploch 163 ha. Na těchto místech se pak zvyšuje hladina spodní vody, povrch půdy zabahňuje, kořeny stromů jsou pak labilnější a stromy se snadněji vyvracejí. Při vichřici v říjnu r. 2002 napadlo v nár. parku na 200 000 m^3 polomů, z nichž z tohoto důvodu bylo plných 73 % vyvráceno nebo nakloněno. Každý hektar živého dospělého lesa spotřebuje ročně 2 mil. kg vody, tedy asi 230 mm srážek. Koruny živých zelených stromů zachycují 40 % všech srážek, mrtvý les téměř žádné. V bezzásahových územích se nezpracovávají ani stromy, které

napadaly do vodotečí a tvoří tak překážky plynulému odtoku vody, půda kolem těchto překážek zabahňuje a vytváří se tak další plochy, které ohrožuje vítr. Na Trojmezí v horním toku potoka Ježová je na 1 km takových překážek 200. Péče o vrcholové partie národního parku se tak dostává do rozporu s novelizovaným vodním zákonem č. 354/2001 Sb., zejména s jeho § 6 o povinnosti nezhoršovat odtokové poměry, s § 2 o ochraně míst s přirozenou akumulací vody a s § 27 o povinnosti zlepšovat retenci, tedy jímání vody.

Na MŽP převládají názory, že se plochy mrtvého lesa samy **přirozeně obnoví** a zmladí takovými dřevinami, které zaručí jejich přirozené složení. I na tomto příkladě je zřejmé, jak nedostatečně znají tvůrci této teorie přírodní poměry Šumavy a jejich historii. Mohu to dokumentovat na příkladě tzv. „Židovského lesa“ na lesní

Souvislé lesní porosty byly kůrovcem značně proředěny. Vichřice v říjnu r. 2002 jejich zkázu dokončila. Nízký nálet smrků je sněhem, buřením a mrazem ohrožen. (Jezerní hora, CHKOŠ)

Kůrovcem zničené dospělé stromy do 5-7 let shnijí a lámou se. Neposkytují půdě a podrostu potřebnou ochranu. Nemohou ani brzdit větrné proudění. (Březník, NPŠ)

správě Srní. Těsně pod vrcholem Medvědí hory (1224 m n.m.) tedy v podobné výšce, v jaké v národním parku připustilo MŽP zničení lesů, vykácel v letech 1840 až 1845 tehdejší podnikatel Mayer-Löwy dospělý les na ploše 300 ha a dřevo z něho splavil po Malé Řezné do Bavorska. Ani do dnešních dnů, tedy za 165 let plocha nezarostla souvislým lesem, i když byla mnohokrát uměle zalesňována a když i tehdy zůstalo na ploše dostatek dřeva ke shnití, zejména dřeva slabšího. Plocha zarostla hustým drnem, kapradinami a po řadu desetiletí sem chodily ženy z Bavorska sbírat borůvky. Vzniklý nálet postupně likvidovala vysoká sněhová pokrývka, plazivý sníh, rané a pozdní přízemní mrazy a zvěř. Doposud bylo zjištěno v mrtvém lese v NPŠ po kůrovci 214 ks náletových stromků o výšce nad 1 m na 1 ha, což je sotva desetina potřeby. Na plochách v mrtvém lese jsou sice i stromky nižší, ale jejich další existence je vzhledem k buření, zvěři, sněhu a mrazu nejistá. Nový nálet nemůže vzniknout, poněvadž dospělé plodící smrků zničil brouk. Zhoršuje se úrodnost půdy, protože nevzniká další humus opadem jehličí a stávající vrstvy humusu se po oslunění rychle rozkládají. Přírůst stromů do výšky je nízký, v těchto místech činí v průměru jen 1-2 cm a nepříznivé vlivy vysokého a plazivého sněhu, mrazu a zvěře brání tomu, aby stromy odrostly do výšky a těmto vlivům unikly. Nízkým stromům trvá proto 50 - 100 let, než těmto vlivům odrostou. Takové zkušenosti byly zjištěny nejen na Šumavě, ale i v příznivějších podmínkách Brd a Vysočiny, kde po mniškovém holožiru před 60-80 lety se rozsáhlé plochy ani po 5 desetiletích nepodařilo úspěšně obnovit. Podobné poznatky získali i němečtí přírodovědci v horských oblastech Saska, kde se po destrukci lesa na rozsáhlých plochách nepodařilo les obnovit. Došlo tam naopak v řadě případů k zániku již existujícího podrostu. Jak málo se les může obnovit na tlejícím dřevě je možno si udělat představu např. při vrcholu Plechého, kde na asi 50 letém zetlelém a vlhkém dřevě lze nalézt smrkové semenáčky jen na 19 kusech z celkových 150. Ponechávání velkého množství silného dřeva k zetlení a ponechávání stojících souší, které po 5-10 letech spadnou na zem a s povrchem půdy přijdou do styku až po zetlení větví, umožní snad další generaci lesa až po 200 letech. Je tato perspektiva pro přírodu a naše děti přijatelná?

Mrtvý les po kůrovci zhoršuje čistotu ovzduší a to nejen na území národního parku, ale i daleko za jeho hranicemi. Hřebeny zalesněné Šumavy zajišťují **filtraci ovzduší**, neboť husté koruny stromů zachycují plynné i tuhé znečišťující látky ve vzduchu. Stále, i v r. 2000 se v ovzduší Šumavy vyskytují některé látky, které poškozují zdraví lidí i ostatních živých organismů. Tak např. na Prachaticku stagnuje vysoký obsah oxidů dusíku a je

předpoklad, že rozkladem statisíců stromů se jejich obsah ještě dále zvýší. V ovzduší se stále vyskytuje síra, arzen, brom, olovo, hliník, chrom nebo selén, které při zvýšeném obsahu působí škodlivě. Likvidací vysokých lesů na hřebenech se obsah škodlivin nezmenší, ale pouze je vzduch odnese do jiných míst. Ale i za zdravé životní prostředí těchto jiných míst odpovídá MŽP. Smrkový porost zachytí na 1 ha asi 130 kg síry za rok a vysoký obsah polévatelného prachu a to asi 130 mikrogramů z každého kubického metru vzduchu. Že nejde o plané názory vyplývá z měření posledních 3 let pod Trojmeznu, kde byl zaznamenán pokles olíštění o 1,5 %.

Zastáncům organizovaných lesnických zásahů se vyčítá, že v současné době usilují o **razantní** zásahy, které údajně nemohou zajistit úspěšnost potírání kůrovce.

Přestože jde o „bezzásahovou“ zónu rozhodl se NPŠ v zájmu obnovy zasáhnout. Uměle byly vysazeny sazenice listnáčů a kolem nich se umístily plastové kryty. Je vidět, že bezzásahový režim ani MŽP nedodrží dále. (Březník, NPŠ) Foto autor

Některé zásahy označují ekologičtí aktivisté dokonce za **brutální**. Může údajně jít o **dřevorubeckou propagandu**. Taková tvrzení vyplývají z nízkých znalostí kůrovcové problematiky. V kalamitních oblastech jsou nyní některé zásahy skutečně silnější, ale pouze proto, že Ministerstvo ŽP v minulém období bránilo, aby se proti kůrovcům zasahovalo. O tento postup se snažilo úsilovně již od r. 1992 a 1993, kdy vznikl Národní park Šumava a kdy se nejen v parku, ale i v sousední chráněné oblasti začaly uplatňovat metody nezasahování proti kůrovcům. Uplatňováním osvědčených lesnických postupů stačilo tehdy vytěžit, tedy vykácet jen jednotlivé napadené stromy a nemohlo tak dojít k rozmnožení kůrovce a nebyly by potřebné ani žádné větší nebo dokonce „razantní“ či „brutální“ zásahy. Jakmile se však proti kůrovcům podle nátlaku Ministerstva životního prostředí přestalo zasahovat, začaly lesy hromadně usychat, kůrovec se stále více množil a zásahy musely být proto silnější. Z toho vyplývá, že silné zásahy způsobilo právě Ministerstvo životního prostředí a nyní se farižesky snaží z tohoto postupu obvinít lesníky. Přemnožený kůrovec nyní ničí i vysokohorskou **kleč**, která je důležitou součástí rašelinišť. Mimo oblast NPŠ napadá kůrovec smrky i daleko za jeho hranicemi, ve stromořadích, na hřbitovech, v remízích, na hrázích i staré památkové stromy. Napadá i mladší smrkové porosty, které za normálních poměrů nebývají ohroženy. Přenos živých dospělých kůrovců na vzdálenost 25-60 km byl znám již před 70 lety, byl prokázán nejen u nás, ale i ve vyspělých státech Evropy.

Nutno se ještě zmínit o **Natuře 2000**. V rámci této akce byly právě nedávno vyhlášeny „ptačí oblasti“. Zatímco na jedné straně se mají podporovat podmínky k ochraně některých druhů ptactva před jejich vyhynutím, v mrtvém lese po žiru kůrovce však dochází k značnému úbytku velkého počtu druhů ptáků. Tak např. jen do roku 1999, tedy za pouze za 3 roky existence mrtvého lesa se ve srovnání s lesem zdravým snížil počet 56 druhů ptáků na 22 %. Jde např. o takové druhy jako je pěnkava, červenka, pěnice, budníček, pěvuška, králíček, datlík nebo tetřev. Dnes při prohlídce mrtvého lesa po kůrovci se s ptáky nepotkáte. Je s podivem, že se touto problematikou dosud nezabývá Česká ornitologická společnost.

Často se tisku a dalším médiím MŽP předkládá názor, že jde o nový, pokrokový a moderní **vědecký přístup** k otázkám přírody. V tomto případě nemá uplatňování principů bezzásahovosti charakter vědeckého postupu. Nemá ho ani přístup v Bavorském národním parku a ani u nás. Vědecký přístup vyžadoval, aby před jeho započítím byla provedena podrobná inventura dosavadního stavu všech komponentů přírody, tedy lesa, půdy, meteorologických prvků, stavu živočichů a pod. Nebyl proveden ani objektivní historický průzkum. Chybí historický průzkum o původu lesních dřevin a celých porostů, o jejich genetických vlastnostech, způsobech jejich vzniku i zásahů do nich. Kusé zprávy o nákupu cizího nepůvodního osiva nejsou doloženy ani co do množství, ani druhů a ani jejich pozdějšího použití k obnově. Zcela se pomíjí historický rozbor přírodní obnovy, který je pro genetiku dřevin nezbytný, neboť přenáší genetickou zkušenost minulých 2-3 století. Ani v současné době se neprovádí důkladný monitoring a výzkum samovolných procesů v příslušných plochách a jejich porovnávání s obdobnými plochami jinde. Odpovídající komplexní průzkum nebyl zahájen a patrně ani v budoucnu na něj nebudou prostředky. Provádí se pouze analýza dílčích úkolů. K historickému průzkumu náleží také rozbor věku porostů. Některí kritici vytýkají šumavským lesům stejnověkost. To však svědčí o jejich neznalostech vývoje stromů a porostů vůbec. U porostů starých 200 let se může neodborníkům zdát, že jde o porosty stejnověké, ačkoliv většinou zahrnuje stromy 100 i 200 let staré, které však mají přibližně stejnou výšku a také tloušťku. Rychlým rozpadem vynikajících starých šumavských lesů, ke kterému vede neodpovědná podpora kůrovce, mohou vzniknout v budoucnu lesy, u nichž věkový rozdíl bude ješ-

tě podstatně menší než v lesích stávajících. K vědeckému postupu také náleží, aby průběh zavádění bezzásahového režimu byl po uplynulých letech objektivně zhodnocován. Věda se vyvíjí nikoliv zamlčováním chyb a omylů, ale jejich rozбором a překonáním. Ani zpráva 2 pracovníků organizace IUCN ze září r. 2002 a ani stanovisko WWF z vědeckého hlediska neobstojí. Vycházejí z neznalosti našich přírodních podmínek a jsou účelově ovlivněny.

Lesníkům ekologičtí aktivisté a také MŽP vyčítá hluboké **nepochopení smyslu zakládání národních parků**. Skutečně nejen lesníci, ale velká část veřejnosti hluboce nechápe, proč Ministerstvo životního prostředí uplatňováním nevědeckých postupů připustilo zničení krásných šumavských lesů na ploše větší než 6000 ha, když vládní nařízení č. 163/91 Sb. výslovně uložilo, aby se uchovalo stávající přírodní prostředí a aby se zachoval typický vzhled šumavské krajiny. Je nepochopitelné, že MŽP tyto zásady nedodrželo, jakoby úkoly vlády pro něj nebyly závazné. Zdá se, že MŽP vystupuje jako naprosto suverenní orgán, pro který nejsou ustanovení našich zákonů závazná. Samotná vláda i její legislativní rada by si měly tohoto jednání povšimnout.

To platí ve stejné míře i o **ekonomickém posuzování** toho, co se v národním parku Šumava děje. Nemůže být přece lhostejné, že se v národním parku nejen lesy a příroda ničí, ale že nás to stojí i mimořádně velké peníze. Když se začalo upozorňovat v r. 1998 na velké škody, které v národním parku vzniknou, vystoupil představitel MŽP s tvrzením, že „...v národních parcích nemůže vzniknout ekonomická škoda...“. Toto nesprávné stanovisko Ústav státu a práva ČAV vyvrátil. Nejde tedy o nepochopení smyslu národních parků, ale o uplatňování zákonů a pravidel, které pro posuzování škod na lesích a přírodě stanovily naše zákony a vyhlášky, např. i dříve platný zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/92 Sb., zák. č. 289/95 Sb. o lesích, vyhláška č. 55/99 Sb. o výpočtu škod na lesích, zák. č. 254/2001 Sb. o vodách nebo novela trestního zák. č. 134/2002 Sb. Všechna tato ustanovení snad platí i pro MŽP a je povinností i příslušných státních organizací, aby na jejich dodržování i v národních parcích dozíraly. Podle těchto ustanovení činí finanční rozsah škody a újmy v NPŠ 8 miliard Kč. Má občan ČR vědět, kolik nás neodpovědné pokusy MŽP stojí?

Radu otázek vzbuzuje také působení **certifikační organizace PEFC**. Jejím hlavním posláním je trvale udržitelné hospodaření v lesích, tedy jeho správu, využívání lesa i lesní půdy způsobem a v rozsahu, který udržuje jejich biodiverzitu, produktivitu, regenerační kapacitu, vitalitu a jejich potenciál k současnému i budoucímu naplňování důležitých ekologických, ekonomických a společenských funkcí a který nezpůsobuje ničení ekosystémů. Nad vydáním certifikačních osvědčení je nutno se zamyslet, neboť ničení a odumírání lesa ve velkém rozsahu v národním parku Šumava a jeho nepříznivý vliv na lesy v okolí tyto hlavní cíle nenaplnuje.

Na internetu se uvádí, že systém bezzásahovosti podporuje více než stovka předních přírodovědců. Poněvadž jsem se řady jednání v Akademii věd ČR, v senátu PČR, na lesnických fakultách v Praze a v Brně, na Ministerstvu životního prostředí a Ministerstvu zemědělství, na konferencích a v národním parku Šumava zúčastnil, nemyslím, že by jich bylo tolik. Přesto by bylo užitečné, kdyby jejich jmenný seznam MŽP uveřejnilo. Pro nás i pro budoucí generace bude poučné, když se dovíme, kdo tyto neověřené, nesprávné a škodlivé postupy prosazoval, kdo je uskutečňoval a kdo za ně nese odpovědnost.

I lesy v národních parcích je potřebné dále zlepšovat. Toho lze však dosáhnout pouze šetrnými, postupnými kroky, které budou vycházet z přírodě blízkých a vědecky dlouhodobě ověřených postupů.

Autor je soudním znalcem pro lesy a jejich ekonomiku (je specialistou pro ochranu lesa, na Šumavě žije a pracuje 50 let.)

Reakce na článek „Příroda je více než kůrovec“

Motto

Problematicke národního parku Šumava je věnována ze strany lesnické a ochránářské veřejnosti oprávněně velká pozornost. Na druhou stranu již od vyhlášení NP v roce 1991 do současnosti jsou o dění v tomto NP podávány laické veřejnosti často informace, které nejsou vždy podloženy ověřitelnými podklady. Zastánci klasického lesnického přístupu se s pracovníky ochrany přírody nemohou a nebo často nechtějí dohodnout. Na druhou stranu část zástupců ochrany přírody někdy odmítá připustit oprávněnost lesnického obhospodařování v národních parcích.

Ministerstvo životního prostředí se nebrání odborné diskusi a využívání závěrů z těchto diskusí k péči o naše národní parky. Vždyť jen za poslední dva roky proběhlo několik takových diskusí, kde se k problematice péče o území národního parku Šumava vyjadřovali zástupci odborné i laické veřejnosti z obou táborů. Přesto někteří účastníci těchto diskusí neustále opakuji stále stejné „argumenty“ o dění na Šumavě, přestože jim bylo prokázáno, že reálný stav věcí je jiný.

Hlavním myšlenkovým proudem celého článku pana Ing. Ivo Viceny, CSc., je ten názor, že na Šumavě, která je oprávněně nazývána **zelenou střechou Evropy**, je 6000 ha uschlého lesa jako důsledek žírů kůrovce. MŽP údajně připravuje další „**mrtvý les**“ na Trojmezí a na Pramenech Vltavy. Velikost kůrovcem zničených lesů prý ovlivňuje **celé přírodní prostředí, meteorologické charakteristiky, hydrické podmínky a filtraci ovzduší**. Zastáncům organizovaných lesnických opatření jsou na druhou stranu vyčítány ze strany části ochrany přírody **razantní až brutální zásahy**. Takto obecně formulovaná tvrzení je možno považovat za osobní názor autora, na který má své nezadatelné právo.

Poněkud jinou otázkou jsou uváděná tvrzení o nevědeckém přístupu ze strany pracovníků resortu MŽP k celé problematice péče o území národního parku Šumava. Proto je potřeba věcně reagovat na některá uváděná tvrzení autora.

Legislativní základ vyhlášení národního parku Šumava

Veškeré aktivity na území národních parků v České republice včetně národního parku Šumava vychází z platné legislativy. Péče o území národních parků vychází ze zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. Národní parky jsou „**Rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejich značnou část zaujímají přirozené, nebo lidskou činností málo**

ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam, lze vyhlásit za národní parky“ (§ 15 odst. 1), zákona č. 114/1992 Sb.). „**Veškeré využití národních parků musí být podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů a musí být v souladu s vědeckými a výchovnými cíli sledovanými jejich vyhlášením**“ (§ 15 odst. 2), zákona č. 114/1992 Sb.).

Národní park Šumava byl vyhlášen nařízením vlády ze dne 20. března 1991. „**Posláním národního parku je uchování a zlepšení jeho přírodního prostředí, zejména ochrana či obnova samořídících funkcí přírodních systémů, přísná ochrana volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, zachování typického vzhledu krajiny, naplňování vědeckých a výchovných cílů, jakož i využití území národního parku k turistice a rekreaci nezhoršující přírodní prostředí**“ (§ 2 odst. 1), nařízení vlády č. 163/21991 Sb.).

Obnova samořídících funkcí přírodních ekosystémů je nejvíce diskutovaným úkolem, který vedení NP Šumava realizuje. Pokud se má tento úkol vyplývající ze zřizovací listiny z roku 1991 naplňovat, je totiž nezbytné postupně rozšiřovat území ponechaná samovolnému vývoji.

Současný stav lesních porostů na území národního parku Šumava

Původní druhová skladba lesů na území České republiky byla změněna v neprospěch listnatých dřevin. Většina našich lesů je v současné době tvořena stejnověkými smrkovými monokulturami. Obdobná situace je pochopitelně i na Šumavě, kde rovněž převládají stejnověké smrkové monokultury. Přes tuto skutečnost je Šumava na obou stranách státní hranice mezi ČR a SRN považována za zelenou střechu Evropy. Tím, že podél státní hranice na Šumavě bylo v hraničním pásmu výrazně omezeno hospodaření, byly vytvořeny podmínky pro vyhlášení národního parku Šumava, který navázal na dříve vyhlášený národní park Bavorský les. Z celkové výměry NP Šumava 68 064 ha je 49 630 ha lesní půdy.

V roce 2000 byl pro národní park Šumava schválen plán péče, který mimo jiné vymezil cca 1300 ha bezzásohového území v lokalitě Březník. Podle tohoto Plánu péče nejsou I. zóny ochrany přírody deklarovány jako území ponechaná výhradně samovolnému vývoji. V případě potřeby je zde totiž možno na základě rozhodnutí orgánu ochrany přírody provádět určitý typ managementu, zejména se jedná o opatření k zamezení šíření kůrovce.

V současné době je na obou stranách státní hranice přibližně 6000 ha lesa, kde vlivem kůrovce odumřelo horní stromové patro tvořené smrkem ztepilým. Z této výměry je více než 4000 ha na území národního parku Bavorský les. *Logicky proto nemůže MŽP zodpovídat za 6000 ha „mrtvého lesa na Šumavě“, jak ve svém příspěvku uvádí pan Ing. I. Vicena, CSc. Mimochodem podle zákona o lesích se lesem rozumí lesní porosty s jejich prostředím a pozemky určené k plnění funkcí lesa* (§2 písm. a) zákona o lesích č. 289/1995 Sb.). *Existenčním celkem lesa je lesní ekosystém, tvořený složkou rostlinnou (fytoocenóza), živočišnou (zoocenóza) a biotopem, což je biotické prostředí lesa (ekotyp), živou*

složkou lesa ovlivněné a pozměněné (*Lesnický naučný slovník I. díl 1994*). Z celkové plochy 2000 ha „odumřelého lesa“ vlivem kůrovce na české straně Šumavy je 1300 ha na Březníku, 300 ha na Trojmezí a 400 ha na území ostatních I. zón ochrany přírody.

Podle informace ze Správy NP Šumava bylo v bezzásohovém území na Březníku a ve všech ostatních I. a II. zónách ochrany přírody ponecháno do roku 2000 celkem 250 tis. m³ dřevní hmoty k zetlení (Plán péče NP Šumava 2000).

Celkem se od roku 1994 do roku 2004 na území NP Šumava vytěžilo 1,77 mil. m³ dřevní hmoty v rámci převážně nahodilé těžby. Obnovní těžba byla vykázána za toto období ve výši 14,33 ha. Úmyslná mýtní těžba se na území NP Šumava nerealizuje. Ročně se celkem vytěžilo od 54 tis. m³ v roce 2002 do 244,5 tis. m³ v roce 1999. Z toho kůrovcová těžba za posledních 11 let byla 725,5 tis. m³. V jednotlivých letech se vykázaná kůrovcová těžba pohybovala v hodnotách od 10,9 tis. m³ v roce 2002 do 187,2 tis. m³ v roce 1996.

Na území všech našich národních parků se realizuje ve srovnání s ostatními oblastmi České republiky mnohem větší počet výzkumných aktivit v rámci prakticky všech přírodních disciplín. Např. na webových stránkách Správy NP a CHKO Šumava ([výzkum](#)) si mohou zájemci prohlédnout „Přehled výzkumných projektů, řešených externími institucemi k 30.9.2003. Část výzkumných aktivit realizují i odborní pracovníci Správy NP a CHKO Šumava. Rozsah výzkumných aktivit se ani do budoucna nebude měnit. Pracovníci Správy NP a CHKO Šumava tyto výsledky výzkumu a výsledky konzultací s uznávanými domácími i zahraničními odborníky využívají při péči o území národního parku.

Polemika s některými názory autora článku „Příroda je více než kůrovec“

Kůrovcem zničený les na hřebenech Šumavy značně nepříznivě ovlivnil lesy

Na plochách, kde se proti kůrovci aktivně nezasahuje, postupně odumírá větší či menší část lesního porostu. Z původního lesního porostu přežívají jedinci v různém věku s převahou nejnižších věkových tříd. Vlivem kůrovce je tak změněna rostlinná složka lesního ekosystému. Lesní ekosystém není zničen, je pouze pozměněn. Les proto není možno označovat z ekologického pohledu jako mrtvý, protože rostlinná složka ekosystému byla pouze změněna. Přírozená obnova probíhá rychleji a úspěšněji pod ochranou uschlých stromů než na holině po těžbě.

Mýtní úmyslná těžba s následným vznikem holiny je větším zásahem do lesního ekosystému ve srovnání s plochami, kde porost uschl vlivem kůrovce proto, že po mýtní těžbě jsou odstraněny většinou všechny stromy na ploše. Navíc je po mýtní těžbě odstraněna veškerá využitelná hmota (hroubí a často i nehroubí) – dochází tak k významnému odčerpání živin z ekosystému. Holina po těžbě přitom není oprávněně nazývána „mrtvým lesem“, přestože procesy jako je např. rozpad surového humusu, transpirace vody, změna složení rostlinného spektra a meziskeletová eroze půdy zde probíhají mnohem rychleji než v porostech, kde došlo k uschnutí horního patra lesa vlivem kůrovce.

K problematice rozpadu kulturních smrkových monokultur vlivem kůrovce přistupuje MŽP a Správa NP a CHKO Šumava velmi seriózně. Touto problematikou se zabývá např. výzkumný projekt financovaný MŽP „Sledování dynamiky obnovy lesa v oblasti postižené kůrovcem

v NP Šumava“. Řešitelem projektu je od roku 2003 Česká zemědělská univerzita v Praze pod vedením Prof. V. Podrázského, CSc. Další výzkumný projekt financovaný MŽP „Zvýšení podílu přírodně blízké porostní složky ekosystému lesa velkoplošných chráněných území“ řeší Mendlova zemědělská univerzita v Brně pod vedením Prof. J. Simona, CSc. Tyto a další řešené projekty prokazují, že MŽP i Správa NP Šumava přistupuje k řešení managementu lesních porostů na Šumavě zodpovědně. Všechny dostupné výsledky výzkumu budou průběžně využívány při další péči o lesní porosty na území NP Šumava.

Zničený les nepříznivě ovlivnil charakter krajiny a přírody

Na charakteru krajiny a přírody se projevují negativněji holiny po těžbě ve srovnání s porosty ponechanými samovolnému vývoji. Úmyslné mýtní těžby se již několik let na území NP Šumava nerealizují. Holina pouze vzniká po likvidaci větrných kalamit a nebo po asanaci kůrovcem napadených stromů. Mýtní etát se neodtěžuje a zásoba dřeva na území NP Šumava neustále stoupá. Pokud by tedy na dnešním území NP Šumava byly realizovány těžby jako v jiných hospodářských lesích, je možno předpokládat, že by se zde ročně mohlo těžít přes 400 000 m³ po dobu několika let, což představuje ročně holinu o výměře více než 1000 ha. Na charakter krajiny a celou přírodu by měly takovéto aktivity mnohem větší vliv než současné území ponechané samovolnému vývoji.

Pokud budeme srovnávat vliv holiny a vliv kůrovcových souší na místní mikroklima, má jednoznačně větší negativní vliv na prostředí holina po těžbě. Velmi diskutabilní a zároveň velmi složitá je otázka odtokových poměrů na odlesněných lokalitách. Příkladem jsou např. Krušné hory. Po rozsáhlém odlesnění se očekávala rozsáhlá půdní eroze, která měla ohrozit těžbu v povrchových dolech. Skutečnost byla naštěstí jiná. Došlo sice k výrazné změně vodního režimu, ale nedošlo k očekávané půdní erozi. Přípomínky lesnických odborníků o potřebě odstraňování napadených odumřelých stromů z vodotečí (konkrétně se jednalo o Ing. V. Krečmera, CSc.) MŽP akceptovalo jako odůvodněnou připomínku.

MŽP připravuje další mrtvý les na Trojmezí a na Pramenech Vltavy

V území ponechanému samovolnému vývoji na Březníku uschla postupně vlivem kůrovce většina dospělých jedinců smrku. Obdobně jako na bavorské straně zde pomalu dochází k přirozené obnově lesa. Tento les bude vznikat několik desetiletí a nebude podle lesnické terminologie plně zapojeným lesem.

Na území I. zóny č. 124 – Trojmezí se nezasahuje proti kůrovcem napadeným stromům s výjimkou asanace stojících stromů v 200 m širokého pruhu podél státní hranice. Tento přístup byl dohodnut 3. února 2005 při jednání zástupců ČR, Bavorska a Rakouska. O tom, že se zde nepřipravuje „mrtvý les“ svědčí mimo jiné ta skutečnost, že zde dochází k úspěšné přirozené obnově mateřského porostu, který je první generací lesa po původním pralese.

Na území I. zóny č. 58 – Prameny Vltavy bylo v roce 2003 rozhodnuto neasanovat kůrovcem napadené stromy jejich pokácením. Toto rozhodnutí vycházelo z většího doporučení a závěrů přízvaných specialistů, kteří posuzovali další vývoj ekosystému této I. zóny. Aby bylo šíření kůrovce z této I. zóny omezeno, přistoupilo se v této lokalitě k odkorňování stojících stromů v případě jejich napadení kůrovcem. Mimochodem tyto stromy byly

již odumřelé a do jara příštího roku by byly bez jehličí. Podmínkou efektivnosti tohoto odkorňování je takový stav napadení stromu lýkožroutem smrkovým, že dochází ke snadnému mechanickému oddělování kůry od kmenové pomoci loupáků. Jednalo se o vývojové stadium tzv. „bílého brouka a larvy“. Efektivnost tohoto opatření je shodná s klasickou likvidací kůrovce po pokácení. Přitom nevzniká efekt holiny po těžbě napadených stromů, který snižuje úspěšnost přirozené obnovy.

Mrtvý les zhoršuje kvalitu vody – rozkladem dřevní hmoty na zemi se zvyšuje obsah oxidů dusíku (NO_x), čímž se zhoršuje jakost pitné vody. Rozklad statisců stromů způsobí zvýšení obsahu dusíku např. na Prachaticku

Rozkladem dřevní hmoty ponechané v lesích vznikají stopová množství NO_x. Dusík se z dřeva uvolňuje dekompozicí a mineralizací na sloučeniny jako NO₃ a NH₄. Jejich množství je ale malé, protože dřevo obsahuje dusíku pouze stopové množství, a jehličí, které dusíku obsahuje nejvíce je součástí běžného koloběhu a je rozkládáno a imobilizováno v organickém půdním horizontu za jakékoliv situace. Tento cyklus N je mnohem intenzivnější a důležitější než pozvolný rozklad dřevní hmoty. Mnohem vyšší význam má atmosférická depozice sloučenin dusíku, která není ponecháním dřeva nijak dotčena – naopak, v prořezávaných porostech je depozice nižší, protože je nižší zachyt suché depozice asimilačním aparátem.

Ponechání hmoty v porostech má naproti tomu řadu dalších pozitivních vlivů. Tlející dřevní hmota je substrát pro klíčení semenáčků, podpora mykorrhizy a půdní mikrofauny. Také významně zlepšuje návrat Ca a Mg do ekosystému. Tyto prvky jsou dnes klíčové, protože jejich nedostatek v půdě je způsoben dlouhodobou acidifikací půd a také intenzivním hospodařením. Oba tyto mechanismy z půd odčerpaly největší množství těchto prvků a ponechání dřevní hmoty přirozenému rozkladu tuto deficienci výrazně snižuje (Hruška 2004 ústní sdělení). Zájemcem o tuto problematiku doporučuji k přečtení publikaci **Dlouhodobá acidifikace a nutriční degradace půd – limitující faktor současného lesnictví** (HRUŠKA, CIENCIALA 2001). V této publikaci jsou uveřejněny výsledky prací autorů z různých lesnických i nelesnických institucí z celé České republiky.

Závěr

Pan Ing. I. Vicena, CSc. je uznávaný soudní znalec se specializací na **Ceny a odhady pozemků a porostů lesních tak ostatní zeleně mimo les** (). Ve svém příspěvku „Příroda je více než kůrvec“ kritizuje dění v národním parku Šumava. Velké množství informací, které ve svém příspěvku prezentuje, jsou nepřesné informace. Jako příklad je možno uvést tvrzení „ani v současné době se neprovádí důkladný monitoring a výzkum samovolných procesů v příslušných plochách ba jejich porovnání s obdobnými plochami jinde“. Vždyť např. VaV projekt „Zvýšení podílu přírodě blízké porostní složky ekosystému lesa velkoplošných chráněných území“ realizuje přesně to, co se podle Ing. I. Viceny, CSc. nedělá. Mimochodem tento projekt navazuje na monitoringové plochy založené již před několika roky. Je naprosto jasné, že pan Ing. I. Vicena, CSc. nemusí vědět o všem, co se na území NP Šumava děje. Právě proto by ale neměl tvrdit, jako seriózní vědecký pracovník, že pracovníci Správy NP nedostatečně znají přírodní poměry na Šumavě. Strategii péče o území národního parku totiž nepřipravují pouze „pracovníci MŽP, kteří nikdy na Šumavě nebyli, nebo pra-

covníci kteří nemají odborné znalosti a příslušnou kvalifikaci“.

Jsem naopak přesvědčen, že tak kvalifikovaný odborník, jako je pan ing. I. Vicena ví, že mladé smrky z původních populací resp. geneticky vhodných populací rostou v 7. a 8. LVS od mládí pomalu a jsou proto schopny odolávat nepříznivým klimatickým podmínkám vysokých horských poloh. To, že nejstarší pokácení jedinci smrků mají vždy velmi husté dřevo v mládí, ví každý lesní dělník a to nejen na Šumavě. Přes tyto skutečnosti by, jak vyplývá z kontextu jeho textu, chtěl, aby smrk na hřebenech Šumavy odrůstal stejně rychle jako na holinách v nižších polohách. Rychle rostoucí jedinci smrku v nižších polohách přitom nikdy nemohou být základem budoucího klimaxového lesa. Do doby mýtní zralosti takového smrkové porosty většinou úspěšně přežívají, ale ve vyšším věku jsou napadány i na Šumavě dřevokaznými houbami na rozdíl od mnohem starších jedinců, kteří jsou první generací lesa po pralese. To, že nikde na území ČR není tak široce ověřována genetická variabilita lesních dřevin jako na území NP Šumava, vědět nemusí, přestože příslušné výsledky jsou průběžně publikovány. Ale, že smrk má velmi lehké semeno, které přenáší vítr na velké vzdálenosti, určitě ví.

Většina doporučení, které je možno z příspěvku ing. I. Viceny vyvodit, směřují k pěstování hospodářského lesa. MŽP ale nemůže k péči o lesní porosty na území NP přistupovat shodně, jako se přistupuje k hospodářským lesům mimo národní parky. Platná legislativa jasně určuje potřebu jiného způsobu obhospodařování.

V současné době se připravuje změna v zónaci území NP Šumava. Tato změna bude realizována na základě metodického pokynu MŽP (Věstník MŽP č. 10/2004) a vychází z hodnocení lesnických, botanických a zoologických kritérií potřeby ochrany (zranitelnosti) daného území. Projednání a schválení této zónace se bude řídit platnými zákonnými předpisy. Napříč zónami ochrany přírody budou položeny vrstvy péče o území národního parku. V jádrové části NP budou stanoveny a postupně zvětšovány plochy ponechané samovolnému vývoji. Výměra dočasně obhospodařovaného území se bude v jádrové zóně postupně snižovat. Nárazníková zóna bude trvale zásahová, tj. bude trvale obhospodařována.

Plochy ponechané samovolnému vývoji budou velmi pečlivě vybírány pracovníky Správy NP Šumava. S ohledem na kůrvec se budou uplatňovat následující zásady: do území ponechaných samovolnému vývoji se nebudou zařazovat rozsáhlé stejnověkové smrkové monokultury, nebude nutno asanovat každý kůrovcem napadený strom (asanace evidovaných ohnisek je v kompetenci lesních hospodářů), kůrvec se nesmí šířit na území jiných vlastníků v důsledku neasanování napadených stromů v nárazníkovém pásmu. V podmínkách střední Evropy není možno vytvořit absolutně bezzásahový režim. Proto bude možno v územích ponechaných samovolnému vývoji realizovat následující aktivity: lovit zvěř (absence velkých predátorů), hasit lesní požáry, udržovat základní cestní síť, revitalizovat vodní režim, bránit šíření invazních druhů a dočasně chránit dříve vysazené listnáče a jedle.

Na základě zhodnocení stavu jednotlivých ekosystémů se bude upravovat stávající plán péče o území NP Šumava. Příslušný metodický pokyn MŽP pro tvorbu plánů péče bude zveřejněn v letošním roce. Nový plán péče o území NP Šumava bude schvalován zákonným postupem. Do té doby platí stávající plán péče z roku 2000.

Ing. Vladimír Hynek, CSc.

vedoucí oddělení velkoplošných chráněných území
MŽP Praha

Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn: první zástupce alpského regionu na seznamu Světového přírodního dědictví UNESCO

Vojtěch Stejskal

Od 13. prosince 2001 figuruje na seznamu Světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO i první zástupce alpského regionu, oblast **Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn** v centrálním Švýcarsku. Rozkládá se na území o celkové rozloze 540 km² v rámci kantonů Bern a Wallis. Následující řádky mají za cíl přiblížit mezinárodní legislativu na ochranu alpského regionu a přinést zejména informace o chráněném území Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn.

Alpy jsou na evropském kontinentě zvláštním přírodně-kulturně-společenským fenoménem. Legislativa na jejich ochranu, zachování, péči a rozvoj je v posledních desítkách let stále četnější a rozmanitější, jakoby si jednotlivé státy, jejich regiony, ba i mezinárodní společenství stále více uvědomovaly jejich jedinečnost a význam pro budoucnost civilizace. Jmenujme z nejvýznamnějších pramenů mezinárodního práva alespoň tzv. **Alpskou rámcovou konvenci** z roku 1991, která i prostřednictvím svých doposud devíti prováděcích protokolů zajišťuje ochranná opatření v alpském regionu v sektorech územního plánování, ochrany přírody a péče o krajinu, zemědělského hospodaření v horách, turismu a volného času, dopravy, osídlení a kultury, ochrany ovzduší, půdy, vod, horských lesů, odpadového hospodářství či sektoru hospodaření s energiemi. Smluvními stranami jsou vedle alpských zemí (Německo, Švýcarsko, Rakousko, Slovinsko, Francie, Itálie, Lichtenštejnsko) i Monako a Evropské společenství. Sekretariát konvence je v rakouském Innsbrucku, do konce roku 2004 bylo předsedající zemí Německo. Nejvýznamnějším prováděcím protokolem je Protokol o ochraně přírody a péči o krajinu z roku 1994.

V oblasti evropského komunitárního práva ochrany přírody je třeba zmínit směrnici č. 92/43/EHS, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin. Evropská komise schválila v roce 2004 **rozhodnutím č. 2004/**

/69/ES seznam 959 evropsky významných lokalit v horských oblastech EU. Schválený seznam stanovišť (SCI - Site of Community Importance, ve smyslu směrnice č.92/43/EHS, o stanovištích) pro alpskou biogeografickou oblast zahrnuje lokality v Alpách, Pyrenejích, Apeninách a Skandinávském pohoří s výskytem mnoha evropsky ohrožených druhů rostlin a živočichů, se zachovalými přírodními stanovišti. Schválení seznamu znamená zásadní krok k vytvoření celé evropské soustavy chráněných území Natura 2000. Území 25 členských států EU spadá do 7 biogeografických provincií (makaronéská, alpská, atlantická, kontinentální, mediteránní, boreální a panonská). První seznam SCI byl schválen v prosinci 2001 pro makaronéskou oblast, seznam pro alpskou oblast je druhým v pořadí. Je vytvořen na základě návrhů členských států, jež byly hodnoceny na biogeografických seminářích pod patronací Evropské

agentury pro životní prostředí, jejího odborného pracoviště - Evropského tematického střediska pro ochranu přírody a biodiversity.

Vrátíme-li se však k pramenům mezinárodního práva, je třeba jmenovat ještě **Úmluvu UNESCO o zachování světového kulturního a přírodního dědictví** (Paříž 1972). Prostředky a formy ochrany jsou povahy jak národní tak i mezinárodní, a to povahy politické, odborné, výchovné, osvětové, ekonomické apod. Záměrem úmluvy je ochrana přírodních oblastí a kulturních památek výjimečné hodnoty, které prohlašuje za součást světového dědictví lidstva („world heritage“), jehož povinností je tyto hodnoty chránit. Lokality jsou nominovány signatáři Úmluvy a o jejich zařazení na seznamy rozhoduje Komise světového dědictví. Mezi **přírodní dědictví úmluvy** zařazuje po konzultaci se Světovým svazem ochrany přírody (IUCN) přírodní jevy, geologické a fyziogeografické útvary a pří-

Ledovec Grosser Aletschgletscher je centrem lokality Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn

Foto V. Stejskal

rodní lokality. Signatáři Úmluvy pak mají povinnost zajistit těmto součástí světového přírodního dědictví ochranu. Původní myšlenka vznikla na přelomu 60. a 70. let minulého století, kdy při stavbě Asuánské přehrady v Egyptě měly být zatopeny mimo jiné i chrámy v Abú Simbelu a Philae. Pouze úsilím mezinárodního společenství se podařilo tyto jedinečné památky historie lidstva zachránit před jejich zkázou. To pak mělo za důsledek svolání konference v Paříži a vytvoření mezinárodně-právně závazného dokumentu na zachování a ochranu jedinečných kulturních a přírodních památek světového významu. Na seznamech jsou takové skvosty, jako řecká Olympie, souostroví Galapágy, Grand Canyon či Yellowstone národní park v USA, Kakadu National Park v Austrálii, Plitvičská jezera v Chorvatsku, atd.

Od 13. prosince 2001 figuruje na seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO i první zástupce alpského regionu, oblast **Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn** v centrálním Švýcarsku. Rozkládá se na území o celkové rozloze 540 km² v rámci kantonů Bern a Wallis, horská oblast zde tvoří tzv. Bernské Alpy. Bernské Alpy patří mezi tzv. vnější krystalické Alpy, geologické složení tvoří: krystalické břidlice, žula, rula, slepence, vápenec. Alpská údolí a štíty jsou modelovány jednak

tektonickým vrásněním, jednak působením ledovců.

Počátky snahy o komplexní ochranu tohoto regionu spadají do sedmadesátých let minulého století. Pod vedením profesora Bruno Messerli byl region okolo Aletschského ledovce zařazen jako pokusné území v rámci programu UNESCO Man and Biosphere. Politicky však nebyla tehdy doba zralá k jednáním a realizaci územní ochrany. Zejména šlo o spory mezi Švýcarským spolkem a jednotlivými kantony. Teprve v souvislosti s Evropským rokem ochrany přírody (1995) švýcarské spolkové ministerstvo pro životní prostředí, les a krajinu (BUWAL) obnovilo iniciativu a začalo vyjednávat s kantonem Wallis. O rok později hoteliér z horské vesnice Wengen pan Andrea Cova (tedy soukromá osoba !) představil regionální projekt památníku světového přírodního dědictví Jungfrau, oblast okolo známého čtyřtísícového alpského štítu. V roce 1998 kanton Bern podal návrh ve spolkovém Parlamentu na nominaci oblasti Jungfrau-Aletsch na seznam Světového přírodního dědictví UNESCO. V květnu 2000 se přidal kanton Wallis s doplněním návrhu o oblast Bietschhorn. V červnu 2000 rozhodla spolková švýcarská rada o kandidatuře oblasti Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn a v srpnu 2000 byl návrh v Paříži na sekretariát úmluvy oficiálně předložen. Praktické prově-

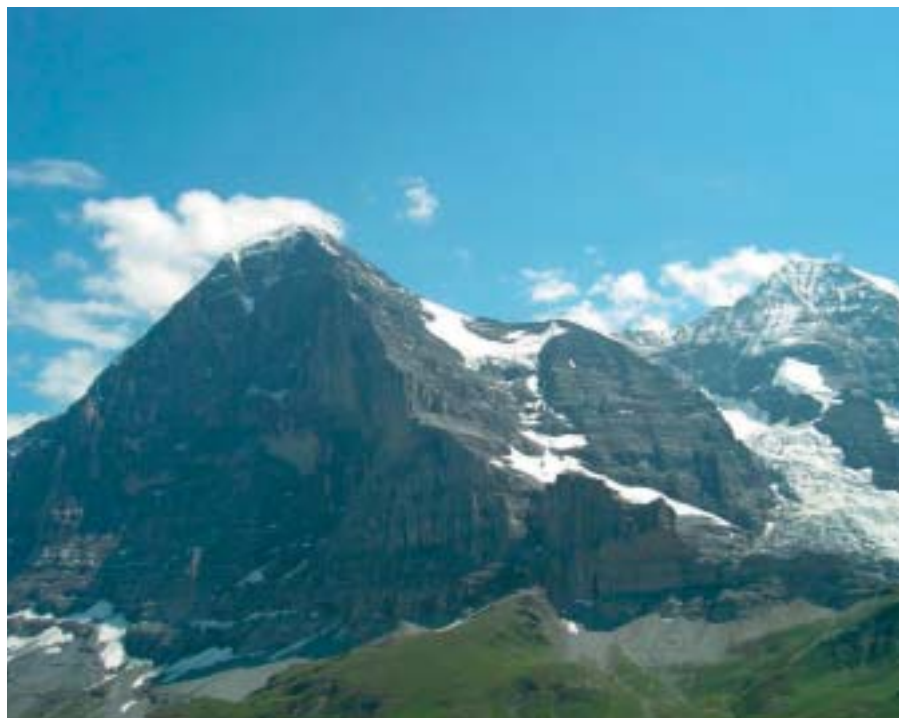
ření předloženého návrhu přímo na místě v terénu proběhlo v březnu 2001, evaluaci zajistil IUCN. Na základě těchto výsledků a na základě doporučení sekretariátu Pařížské úmluvy mohla Komise Světového přírodního dědictví na svém 25. zasedání dne 13. prosince 2001 v Helsinkách rozhodnout kladně o zařazení oblasti **Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn** na seznam. Je to historicky nejen první švýcarský zástupce (v roce 2003 přibyla na seznam Světového přírodního dědictví za Švýcarsko ještě hora Monte San Giorgio v kantonu Tessin), ale zároveň i první zástupce alpského regionu na seznamu Světového přírodního dědictví UNESCO vůbec.

Na základě tohoto kroku a četných dalších příprav vznikl v květnu 2002 **Spolek UNESCO lokality Světového přírodního dědictví Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn**. Jedná se o soustavu zúčastněných obcí z kantonů Bern a Wallis a zástupců obou těchto kantonů, na jejichž území se oblast rozkládá. Spolek uzavřel několik dohod, jedná se o Plán managementu oblasti, jehož součástí jsou i plány na rozšíření oblasti, tak, aby postupně pokryla celé Bernské Alpy. Dále je to tzv. **Charta pláně Konkordiaplatz**. Cílem těchto dokumentů je spolupráce signatářů na ochraně ekosystémů a krajiny a krajinného rázu a zachování celé oblasti pro budoucí generace, podle principu trvale udržitelného rozvoje, a to při realizaci spolupráce v oblasti ekologie, hospodářství a rozvoje společnosti.

Lokalita Světového přírodního dědictví UNESCO **Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn** je zastoupena rozmanitými přírodními fenomény. V její převážné většině je tvořena skalnatými ledovými masivy a ledovci, především oblast Eiger-Mönch-Jungfrau a Velký Aletschský ledovec, na jihozápadním okraji v oblasti Bietschhorn však přechází arktické a vysokohorské alpské pásmo postupně až do skalních stepí a údolí s vegetačními stupni převažujícího mediteránního charakteru. Za všechna údolí jmenujme alespoň Lötschental.

Velký Aletschský ledovec (**Grosser Aletschgletscher**) je srdcem lokality a zároveň největší a nejdelsí ledovec ve Švýcarsku a v západní Evropě. Říká se mu také Zamrzlá řeka nebo Ledová dálnice a skutečně tak vypadá. Měří 23 až 26 kilometrů na délku (tady se údaje rozcházejí, měřeno od sedla Jungfraujoch až po strž

Vlevo severozápadní stěna Eigeru (3970 m n. m.), vpravo Mönch (4107 m n. m.)
Foto Vojtěch Stejskal

Belalp), na šířku v maximální šíři 3 kilometry, a ve své horní části na pláni Konkordiaplatz (2800 m n. m.) měří do hloubky až neuvěřitelných 900 metrů. Rozlohou pak pokrývá asi 88 km², masa ledu činí 27 miliard tun ledu. Jestliže Grosser Aletschgletscher je zamrzlá řeka, pak pláň Konkordiaplatz je vlastně zamrzlé jezero či soutok všech „menších“ alpských ledovců – firnových polí (Grosser Aletschfirn, Jungfrau-firn, Ewigschneefeld a Grünefirn). Od něj už pak pokračuje Grosser Aletschgletscher. Voda z něj odtéká do údolí řeky Rhóny. Ledovec ustupuje ročně v průměru o 30–100 metrů. Intenzivní tání se projevuje v důsledku klimatických změn již od 19. století. I to je tedy jeden z důvodů ochrany tohoto jedinečného přírodního fenoménu.

Na území oblasti se nachází mimo jiné i všech 9 čtyřtisícových vrcholů Bernských Alp. Jsou to Finsteraarhorn (4274 m n. m. – nejvyšší vrchol oblasti Bernských Alp), Aletschhorn (4195 m n. m.), Jungfrau (4158 m n. m.), Mönch (4107 m n. m.), Schreckhorn (4078 m n. m.), Grosser Fiescherhorn (4049 m n. m.), Grosser Grünhorn (4043 m n. m.), Lauteraarhorn (4042 m n. m.) a Hinter Fieschhorn (4025 m n. m.). Horolezci a turisté nesporně znají i Eiger, zejména jeho pověstnou severozápadní stěnu, ten však měří „pouhých“ 3970 m n. m. Není bez zajímavosti, že hlavní hřeben Bernských Alp je zároveň rozvodím mezi Severním mořem (řeka Aara – významný přítok Rýna) a Středozemním mořem (řeka Rhóna).

Přírodní rezervace Aletschský les byla vyhlášena již v roce 1933. Je také součástí UNESCO území Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn. Území měří 306 hektarů. Aletschský prales je

nejvýše položenou lokalitou v Evropě, kde roste převážně borovice limba (*Pinus cembra*). Některé exempláře jsou staré i 700 – 1000 let. Stromy nejsou příliš vysoké, neboť zde panuje extrémní podnebí (silné větry, dlouho ležící sněh, tuhé mrazy), takže strom měřící metr je starý třeba 50–100 let. Co je na tomto porostu tak zvláštního (kromě dřevin samozřejmě a kromě krajinného rázu)? Horní hranice lesa v Alpách leží kolem 1800 – 1900 m n. m. Tady však je les až do 2200 m n. m. Limby mají vysoký obsah pryskyřice, proto není divu, že zde panuje přísný zákaz kouření a manipulace s otevřeným ohněm. V roce 1944 takto lehla část rezervace popelem a v roce 1999 k tomu neměla daleko.

Ořešník kropenatý (*Nucifraga caryocatactes*), německy Tannenhäher, je pták z čeledi krkavcovitých, který má nezastupitelnou zásluhu o reprodukci a šíření Aletschského lesa. Tento 32 cm velký, tmavohnědý pták s bílými kropenatými flíčky, obývá jehličnatý porost a živí se semeny jehličnanů (německy Arvennuß). Vzhledem k tomu, že se jedná o území na hranici věčného sněhu a ledu, tj. v podstatě kromě asi dvou letních měsíců 10 měsíců v roce je tam stále sněh, dělá si zásoby. V těch je ovšem neuvěřitelně výkonný, Švýcaři říkají „příčinlivý brach“, ročně jich nadělá do zásoby až 80.000! Vyhrabává ve sněhu díry až 130 cm hluboké a do každé schová průměrně šest semen. Pak je někdy vyhrabe a živí se jimi. Často ale všechny nenajde, a tak jich zhruba 15.000 zůstane v zemi. A z nich mnohé na jaře vzklíčí.

Ve vile Cassel v sedle Riederfurka na okraji Aletschského lesa, postavené ve viktoriánském stylu roku 1902

původně jako rekreační objekt anglického lorda Cassela, je v současné době sídlo organizace na ochranu přírody Pro Natura Aletsch, která zde zřídila první **Centrum ochrany přírody ve Švýcarsku**. Vila funguje zároveň i jako informační centrum lokality Světového přírodního dědictví UNESCO Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn.

Na území celé oblasti je realizována i druhová ochrana přírody. Od roku 1933 je poskytována ochrana kozorožcům, celkově se jejich stavy mírně zvýšily, dnes jejich populace čítá zhruba 700 jedinců.

Výše uvedenou právní ochranu doplňují ještě klasické švýcarské národní zákony, jako je zákon o ochraně přírody z roku 1966, ve znění pozdějších předpisů, lesní zákon z roku 1993 či revidovaný vodní zákon z roku 1991. Podle těchto předpisů je v celé oblasti realizována např. i zvláštní územní ochrana mokřadů a rašelinišť či vodopádů.

Největší problémy při úsilí o zachování celé této jedinečné alpské oblasti tvoří v současné době masový rozvoj turistiky v regionu a s ním spojený tlak na realizaci stavebních projektů, a dále klimatické změny a s nimi spojené (nebo jimi podmíněné) negativní přírodní jevy a procesy (laviny, eroze půdy, zvětrávání, povodně, atd.).

Ačkoliv oblast Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn není národním parkem (Švýcarsko má dosud jediný národní park, v masivu Bernina v jihovýchodní části země), její ochraně je věnována po jejím zařazení na seznam Světového přírodního dědictví UNESCO mimořádná pozornost, což má význam nejen pro ochranu přírody ve Švýcarsku, ale v celém alpském regionu.

SUMMARY

The Jungfrau – Aletsch – Bietschhorn Area: the first Alpine Region in the World Heritage List

The UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, is responsible as a subsidiary organization of the UN for education, science, culture and communication. In 1972 the UNESCO General Assembly adopted the Convention Concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage as a contribution for protection of important cultural and natural objects. To the world cultural heritage belong important buildings, city parts, archaeological sites and/or also cultural landscapes; the world natural heritage involves geological formations, natural landscapes and protected areas for endangered species.

In Switzerland, there are 4 sites registered as a cultural heritage, i.e. the old part of the Berne city, the monastery complex of Gallen, Benediktinerkloster pc. Johann in Muestair in Engadin and Tre Castelli di Bellinzona. And now the Aletsch Bietschhorn virgin forest will be registered among the UNESCO world natural heritage for the first time for Switzerland. By the resolution on 13 December 2001 the area of Jungfrau – Aletsch – Bietschhorn was included by the UNESCO committee into the World Heritage list.

The first request on considering the region Jungfrau-Aletsch-Bietschhorn as a site of the world natural heritage was passed down by the Swiss Upper House of Parliament to the UNESCO on 28 June 2000. Intensive discussion with public and involved municipalities of Wallis and

Berne cantons followed with aim to demarcate the future of the area. The region Jungfrau – Aletsch – Bietschhorn is just as characterized by unusual beauty as by numerous certifications of the past ice ages, by glaciers and moraines. Apron glacier succession and forest dynamics give exciting examples of ecological processes. Mediterranean rock steppes, centuries-old cultural landscapes and alpine ecological systems are important for the species diversity.

Already now this region hosts many rare plant and animal species. In the future it can also offer habitat for animal species becoming extinct, as for ex. beard or vulture. People thoughtful to nature might bring new impulses to the tourism – in such a way the nature protection offers also new opportunities to the local inhabitants.

Ochrana jeskyní

Po novele zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a nové povinnosti jejich dokumentace při geologickém průzkumu a těžbě nerostů

Není třeba zdůrazňovat, že jeskyně jsou mimořádně významným přírodovědným fenoménem a velmi často i nenahraditelným archeologickým nalezištěm s doklady o nejstarších fázích vývoje člověka a jeho kultury. Nejde jen o unikátní morfologické a minerální útvary, neopakovatelnou krápníkovou krásu, ale zejména o jejich méně nápadné, až zcela přehlédnutelné výplně, jejichž obsah, s vývojem metod vědeckého výzkumu nabývá stále více na významu pro poznávání vývoje krajiny a jejího života nejen v průběhu kenozoika, ale stále častěji i v mnohem starších geologických obdobích.

To jsou hlavní důvody, proč jeskyně a fenomén krasu vůbec, je předmětem ochrany, zakotvené samozřejmě i do příslušných právních norem. **Ochrana jeskyní je kodifikována zejména zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a nepřímo ji podporují i další zákony, např. zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči v ustanoveních o archeologických nálezích.**

V současnosti je většina významnějších jeskyní součástí vyhlášených zvláště chráněných území, ať už národních parků či chráněných krajinných oblastí nebo maloplošných národních přírodních rezervací a národních přírodních památek, přírodních rezervací a přírodních památek.

Nejdůležitější však je skutečnost, že všechny jeskyně na území ČR, tedy i jeskyně nacházející se mimo zvláště chráněná území, jsou chráněny podle § 10 tohoto zákona. S jedinou výjimkou: tato ochrana se nevztahuje na hornickou činnost při dobývání výhradních ložisek nerostů, kde lze povinnosti podle tohoto paragrafu uplatnit jen v dohodě s osobou oprávněnou k výkonu hornické činnosti (§ 90, odst. 3, zákona č. 114/1992 Sb.). Přitom právě při velkotěžbě vápenců jsou nejčastěji odkrývány a následně likvidovány jeskyně a krasové kapsy s výplněmi, které nebylo možno nejen zachránit, ale v drtivé většině ani prozkoumat a zdokumentovat.

V roce 2004 byla schválena novela zákona č. 114/1992 Sb., platná od 28. dubna 2004. Důvodem novely sice bylo zakotvení členských povinností EU do našich předpisů, ale současně s tím byly v zákoně významně pozměněny i podmínky nakládání s jeskyněmi. Novelizovaný § 10 (uveden níže v plném znění) zachoval poměrně přísné ochranné podmínky jeskyní i skutečnost, že stejnou ochranu požívají také přírodní jevy na povrchu, které s jeskyněmi souvisejí (například krasové závrtky, škrapy, vývěry a ponory krasových vod). Umožnil nově orgánu ochrany přírody udělit výjimku z těchto ochranných podmínek (v případech, kdy je to v zájmu ochrany jeskyně nebo kdy jiný veřejný zájem výrazně převažuje nad zájmem ochrany jeskyně), což dříve nebylo možné, a upřesnil i podmínky průzkumu a výzkumu jeskyní (často se jedná o zásah do ochrany jeskyně). Mimořádně důležitá je skutečnost, že nově stanovil povinnosti osob oprávněných k dobývání nerostů a osob provádějících geologické práce v případech, kdy při této činnosti jsou odkryty jeskyně. Toto opatření umožňuje provést v jesky-

ních takto zjištěných či odkrytých alespoň záchranný průzkum či výzkum a pořídit odbornou dokumentaci před jejich zničením. Není vyloučeno, že v případech některých skutečně významných objevů tento postup, při němž musí dojít ke spolupráci těžáře s vědeckými složkami a ochranou přírody, může vést i k nalezení způsobu zachrany takové lokality před úplným zničením. Aby nebylo možné povinnost dokumentace těžbou odkrytých jeskyní zlehčit, **vydalo MŽP k § 10 prováděcí vyhlášku č. 667/2004 Sb., která stanoví obsah a rozsah dokumentace jeskyní** (uvedena níže v plném znění). **Podle těchto předpisů je tedy osoba oprávněná k dobývání či k provádění geologických prací, zjištění jeskyně povinná bezodkladně oznámit příslušnému orgánu ochrany přírody, na nezbytně nutnou dobu zastavit činnost, která by mohla jeskyni poškodit (pokud tím nebude ohrožena bezpečnost a ochrana zdraví při práci) a na své náklady zajistit její dokumentaci v rozsahu stanoveném vyhláškou. Dokumentaci je povinná orgánu ochrany předat.** I když kompetentním orgánem k rozhodování o nakládání s jeskyněmi podle § 10 jsou mimo zvláště chráněná území krajské úřady, uvedená ohlašovací povinnost i povinnost odevzdání pořízené dokumentace, spadá do tzv. „zbytkové působnosti“ a vztahuje se tedy k obecním úřadům s rozšířenou působností. Na území chráněných krajinných oblastí a národních parků náleží všechny tyto kompetence jejich správám. Důležitou pojistkou ke splnění těchto povinností jsou i oprávnění orgánů ochrany přírody, tedy včetně České inspekce životního prostředí, udělit za jejich nedodržení pokutu až do výše 500 tis. Kč.

Cílem dokumentace těžbou či geologickým průzkumem odkrytých jeskyní (v podstatě se jedná o záchranný průzkum až výzkum) je zjistit přírodní, příp. kulturní hodnoty jeskyně a zachránit co nejpodrobnější informace o nich pro další využití. Dokumentace, předaná orgánu ochrany přírody má být poskytnuta příslušným odborným pracovištěm k dalšímu využití.

Problematikou dalších jeskyní v celostátním rozsahu, jejich managementu, správou zpřístupněných jeskyní a v tomto případě i vedením celostátní evidence a shromažďováním odborné dokumentace jeskyní se zabývá Agentura ochrany přírody a krajiny ČR v úseku ochrany a provozu jeskyní, která přitom také spolupracuje s Českou speleologickou společností a Správou ochrany přírody. Oddělení péče o jeskyně AOPK ČR vede celostátní evidenci jeskyní (JESO – jednotná evidence speleologických objektů). Ke konci roku 2004 bylo evidováno celkem 3348 jeskyní, z toho 2256 krasových a 1092 pseudokrasových. Zdaleka to však nejsou všechny jeskyně, nacházející se na našem území. V současné době je připravována elektronická verze JESO, která by umožnila propojení seznamu s dokumentačními soubory, bibliografií a GIS. Je nutné, aby do této evidence a dokumentace také směřovaly všechny informace ze záchranných prací v jeskyních odkrývaných těžbou. Pracoviště AOPK ČR je také připraveno podat orgánům ochrany přírody i těžebním organi-

zacím bližší informace k dokumentaci jeskyní, některé úkony zajistit, případně přímo provést. V současné době připravuje do tisku další díl edice Chráněná území ČR, věnovaný výhradně jeskyním a obsahující základní přehled o všech dosud známých jeskyních v ČR.

Je nezbytné, aby obecní úřady s rozšířenou působností a správy ČHKO i NP více spolupracovaly s těžebními organizacemi v jejich regionu, důsledně sledovaly zejména dobývání karbonátů a působily na těžáře k plnění jejich nových povinností. Je samozřejmě zapotřebí, aby odpovídající kontroly prováděla i Česká inspekce životního prostředí. Důležitý je přitom přesný výklad ustanovení zákona č. 114/1992 Sb. Z díkce výše citovaného § 90 vyplývá, že z ochrany jeskyní podle § 10 jsou vyjmuty jeskyně odkrývané při těžbě výhradních ložisek nerostů (kde ji lze uplatnit jen v dohodě s osobou oprávněnou k výkonu této hornické činnosti). To však znamená, že z této přísné ochrany nejsou vyjmuty jeskyně odkrývané při těžbě nevýhradních ložisek, nevýhrazených nerostů a při geologickém průzkumu! Tam platí všechny povinnosti k ochraně jeskyní, což není dosud dostatečně respektováno! Také se často opomíjí, že „stejně ochrany jako jeskyně požívají i přírodní jevy na povrchu (například krasové závrtky, škrapy, ponory a vývěry krasových vod), které s jeskyněmi souvisejí“. Zdůrazňuji, že přitom není podmínkou, aby jeskyně „s nimiž souvisejí“ byly konkrétně známy, otevřeny či prozkoumány. Často je to právě naopak, tyto jevy indikují existenci dosud neznámých jeskyní a není vždy žádoucí, aby tyto podzemní prostory byly odkrývány a zpřístupňovány. O to naléhavější však je, aby tyto jejich povrchové projevy byly důsledně chráněny! Na rozdíl od jeskyní nejsou povrchové krasové jevy vyňaty z ochrany ani při těžbě výhradních ložisek a musí k jejich likvidaci být souhlas orgánu ochrany přírody (výjimka)!

Při této příležitosti je vhodné připomenout také povinnosti těžářů podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, vztahující se na archeologické nálezy právě například v souvislosti s odkrýváním jeskyní, jiných krasových jevů nebo profilů. Jsou obdobné výše uvedeným novým povinnostem ze zákona o ochraně přírody a krajiny. Proto je nanejvýš žádoucí, aby složky zúčastněné na dokumentaci odkrývaných jeskyní (jak těžář, tak orgán ochrany přírody) zajistily odpovídající součinnost.

Novela zákona č. 114/1992 Sb. také vyřešila některé další diskutované otázky kolem jeskyní, zejména právně nejasný vztah vlastníků pozemků k přírodním dutinám v podzemí. **Nový § 61 v odst. 3 jednoznačně určil, že „jeskyně nejsou součástí pozemků a nejsou předmětem vlastnictví“ (tedy podobně jako voda nebo vzduch) a v odst. 1 uložil „vlastníkům pozemků souvisejících s jeskyněmi v případě jejich zamýšleného prodeje přednostně tyto pozemky nabídnout ke koupi orgánu ochrany přírody“.**

Výše uvedené nové povinnosti těžářů a geologického průzkumu, vyplývající z novely zákona o ochraně přírody a krajiny, patrně nepovedou k jejich nadšení. Je však nezbytné, aby jejich plněním přispěli k záchraně alespoň části poznatků z nenahraditelně ničených přírodních objektů a přispěli tak k hlubšímu poznávání přírodní i kulturní prehistorie našeho území. Je na místě připomenout, že většina našich největších a nejvýznamnějších jeskyní byla odkrýta právě při těžbě nerostů a nejen tlak odborné a ochranné veřejnosti, ale i osvícenecký přístup těžářů umožnil jejich záchranu nebo alespoň výzkumnou exploataci. Je velmi nepravděpodobné, že každá těžbou odkrývaná jeskyně se zařadí mezi ně a naopak je jisté, že poměrně malé množství těžbu každoročně objevených jeskyní nemůže výrazněji ovlivnit těžbu nerostů ani její ekonomické výsledky. V současném trendu veřejné podpory ekologizace výroby a života, může veřejné přihlášení se k takovýmto ušlechtilým aktivitám a k podpoře badatelské činnosti, být pro každého těžáře i dobrým a velmi účinným reklamním krokem, důkazem jeho vstřícnosti a osvícenosti, zřetelným odhozením často i nespravedlivé nálepky devastátora přírody.

81,5 m hluboká propast Čeřinka v Českém krasu, odkrýta stejnojmenným lomem v roce 1969 a na žádost ochrany přírody po změně těžebního postupu zachovaná

Foto Ivan Šrajter

Tab. 1 – Nejvýznamnější zachráněné jeskyně odkryté při těžbě nerostů :

J. Na Špičáku	před 1430	historicky významná j. (Jesenicko)	zpřístupněné veřejnosti
Mladečské j. u Litovle	1826?	významné archeologické naleziště	zpřístupněné veřejnosti
Chýnovské j. u Tábora	1863	nejdelší jeskynní systém jižních Čech	zpřístupněné veřejnosti
Hanychovská j.	1888	druhá nejdelší jeskyně Ještědského hřbetu	
J. Na Pomezí	před 1937	nejdelší jeskynní systém Jesenicka	zpřístupněné veřejnosti
Západní jitřavská j.	1937?	nejdelší jeskyně Ještědského hřbetu	
Bozkovské dolomitové j.	1947	nejdelší jeskynní systém Podkrkonoší	zpřístupněné veřejnosti
Koněpruské j.	1950	nejdelší jesk. systém Čech (Čes. kras)	zpřístupněné veřejnosti
J. Na Turoldu	před 1951	nejdelší jeskyně Pavlovských vrchů	zpřístupněné veřejnosti
J. Páterova	1965	nejdelší jeskyně Železných hor	
Propast Čerínka	1969	2. nejhlubší jeskyně Čech (Český kras)	
J. Arnoldka	1972	nejhlubší jeskyně Čech (Český kras)	

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny ve znění pozdějších předpisů

§ 10

Ochrana a využití jeskyní

- (1) Jeskyně jsou podzemní prostory vzniklé působením přírodních sil, včetně jejich výplní a přírodních jevů v nich.
- (2) Ničit, poškozovat nebo upravovat jeskyně nebo jinak měnit jejich dochovaný stav je zakázáno. Výjimku z tohoto zákazu může udělit orgán ochrany přírody pouze v případech, kdy je to v zájmu ochrany jeskyně nebo kdy jiný veřejný zájem chráněný tímto nebo jiným zákonem výrazně převažuje nad zájmem na ochraně jeskyní.
- (3) Pro průzkum nebo výzkum jeskyně je třeba povolení orgánu ochrany přírody. Povolení nepotřebují osoby pověřené orgánem ochrany přírody k provádění monitoringu nebo inventarizace, dále osoby při výkonu státní správy, policie, osoby při plnění úkolů obrany státu a osoby při zajišťování veterinární péče, záchranných služeb nebo správy vodních toků.
- (4) Stejně ochrany podle odstavců 2 a 3 jako jeskyně požívají i přírodní jevy na povrchu (například krasové závrtky, škrapy, ponory a vývěry krasových vod), které s jeskyněmi souvisejí.
- (5) Zjištění jeskyně při dobývání nerostných surovin nebo při provádění geologických prací je osoba oprávněná k dobývání⁹⁾ nebo osoba provádějící geologické práce povinná bezodkladně oznámit orgánu ochrany přírody. Osoba oprávněná k dobývání je též povinná po nezbytně nutnou dobu, pokud nebude ohrožena bezpečnost a ochrana zdraví při práci, zastavit dobývací činnost, které by mohly poškodit zjištěnou jeskyni, a na své náklady zajistit dokumentaci jeskyně. Dokumentaci předá orgánu ochrany přírody.

Obsah a rozsah dokumentace stanoví Ministerstvo životního prostředí vyhláškou.

§ 90

Ustanovení společná

- (3) Při hornické činnosti v dobývacím prostoru výhradních ložisek nerostů lze povinnosti podle § 10 odst. 2, § 11 odst. 1 a 2 a § 51 odst. 2 uplatnit jen v dohodě s osobou oprávněnou k výkonu hornické činnosti podle zvláštního předpisu.

⁹⁾ Zákon č. 44/1988 Sb., o ochraně a využití nerostného bohatství (horní zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 667/2004 Sb., kterou se stanoví obsah a rozsah dokumentace jeskyní

Ministerstvo životního prostředí stanoví podle § 10 odst. 5 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění zákona č. 218/2004 Sb.:

Dokumentace jeskyně

§ 1

- (1) Dokumentace jeskyně spočívá ve zjištění identifikačních údajů o jeskyni a její charakteristice, jejím zaměření a fotodokumentaci, popřípadě odběru vzorků přírodnin.
- (2) **Základní identifikační údaje o jeskyni jsou:**
 1. název jeskyně, synonyma a evidenční číslo podle Jednotné evidence speleologických objektů vedené Agenturou ochrany přírody a krajiny (je-li přiděleno),
 2. typ dutiny (například jeskyně, propast, komín),
 3. podrobná lokalizace vchodu (vchodů) včetně souřadnic S-JTSK¹⁾,
 4. nadmořská výška vchodu (vchodů) v systému Bpv¹⁾,
 5. relativní výška vchodu (vchodů) nad srovnávací úroveň (například nade dnem údolí, řekou, počvou lomu),
 6. název dobývacího prostoru a ložiska,
 7. katastrální území a místní název lokality,

8. datum a způsob případné likvidace jeskyně (například odtěžení, zavalení) nebo jejího dalšího využívání.

(3) Základní charakteristika jeskyně obsahuje údaje o:

- a) typu a charakteru jeskyně (například horizontální, chodba, síň, dóm, puklinovitá propast, komín),
- b) morfologii jeskyně,
- c) délce, hloubce a převýšení jeskyně,
- d) geologických poměrů,
- e) hydrologické funkci (například o vodních stavech, proudění, teplotě a složení vody),
- f) sedimentárních a minerálních výplních,
- g) paleontologických, archeologických či historických nálezů,
- h) mikroklimatických poměrů (například o průvanech, teplotě, vlhkosti a složení vzduchu),
- i) biologickém významu jeskyně (například o nálezích kolonií netopýrů, bezobratlých živočichů, hub),
- j) dalších významných přírodních jevech (například o výronech plynů),
- k) předpokladech dalšího pokračování prostor jeskyně a perspektivách souvisejících objevů,
- l) statických poměrů jeskyně, možnostech jejího zachování, dalšího využívání či způsobu likvidace,
- m) jiných ochranných podmínkách vyplývajících ze zvláštních právních předpisů²⁾ (například ochranných pásmech lázní, liniových staveb),
- n) datu a okolnostech objevů a průzkumů,
- o) použitých metodách průzkumu a dokumentace,
- p) literatuře a použitých podkladech,
- r) jménu a příjmení zpracovatele a datu zpracování dokumentace.

(4) Měřická dokumentace obsahuje:

- a) mapu povrchu s vyznačením průmětu jeskyně (například kopii základní mapy lomu podle zvláštního právního předpisu³⁾),
- b) speleologickou mapu jeskyně³⁾ v měřítku 1:100,
- c) profily a řezy v měřítku 1:100,
- d) technickou zprávu o provedených měřických pracích s uvedením dosažené přesnosti,
- e) seznam souřadnic bodů základního bodového pole¹⁾.

Fotografická dokumentace obsahuje barevné snímky původního stavu jeskyně a změn stavu jeskyně vyvolaného těžbou (například morfologie, krasové výplně) v elektronické podobě.

K výsledné dokumentaci jeskyně lze přiložit též odebrané vzorky přírodnin (například hominy, minerály, paleontologické nálezy).

§ 2

Účinnost

Tato vyhláška nabývá účinnosti dnem 1. ledna 2005.

¹⁾ Nařízení vlády č. 116/1995 Sb., kterým se stanoví geodetické referenční systémy, státní mapová díla závazná na celém území státu a zásady jejich používání.

²⁾ Například zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

³⁾ Část pátá vyhlášky č. 435/1992 Sb., o důlně měřické dokumentaci při hornické činnosti a některých činnostech prováděných hornickým způsobem, ve znění pozdějších předpisů.

Přílohou vyhlášky je vzor formuláře „vstupní evidenční karty objektu“ pro Jednotnou evidenci speleologických objektů (JESO), kterou vyplní zpracovatel dokumentace a společně s dokumentací předá orgánu ochrany přírody. Tato karta je vstupním údajem pro zavedení jeskyně do celostátní evidence vedené Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR a proto je nezbytné, aby příslušný orgán ochrany přírody dokumentaci s touto kartou následně Agenturě postoupil.

Jaroslav Hromas
AOPK ČR, Praha

Tvář naší země – krajina domova

Třetí ročník konference konané z podnětu Václava Havla a pod záštitou Petra Pitharta, se uskutečnil ve dnech 8. – 10. března 2005 v konferenčním prostoru Nadace Vize '97 Dagmar a Václava Havlových „Pražská křižovatka“ v restaurovaném kostele bývalého kláštera sv. Anny na Starém Městě pražském a v kongresovém středisku Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v Průhonících.

Konferenci pořádala:

Společnost pro krajinu a Česká komora architektů ve spolupráci se Senátem Parlamentu ČR, Ministerstvem životního prostředí, Ministerstvem zemědělství, Ministerstvem pro místní rozvoj, Ministerstvem kultury, Akademií výtvarných umění v Praze, katedrou fotografie Filmové a televizní fakulty AMU v Praze, Asociací soukromého zemědělství, Státní ochranou přírody ČR, Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, Výzkumným ústavem Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Ekologickou sekci České křesťanské akademie a Společností pro trvale udržitelný život.

Důvody konání konference:

Jedním ze stálých záměrů konference je, aby se vzájemně vyslechli všichni, kdo se svou životní orientací nebo profesním zájmem tak či onak vztahují ke krajině.

V prvním ročníku konference šlo především o otevření problematiky krajiny v celé šíři a různosti pohledů – od čistě praktických postojů uživatelů krajiny, přes pohled správců a ochránců až po duchovní a uměleckou reflexi.

Ve druhém ročníku konference byl položen důraz na otázku, co máme a můžeme s naší krajinou dělat, co tomu brání a co to vyžaduje.

Třetí ročník konference byl zaměřen především na otázky spojené s integrací naší země, a tedy i naší krajiny do sjednoceného prostoru Evropy. Toto téma bylo na konferenci probráno ve čtyřech tematických blocích: Zemědělství a venkov – klíč k budoucnosti evropské krajiny, Trendy urbanizace evropského prostoru, Identifikace s místem a krajinou jako základ Evropy regionů a Naše krajina jako součást kulturního prostoru Evropy.

V otištěných a přednesených příspěvcích a diskusích bylo konstatováno:

- orientace na EU přinesla nutnost strukturální přestavby českého zemědělství, tento proces je provázen opouštěním půdy, zvýšenou nezaměstnaností venkovského obyvatelstva a vylidňováním venkova, běžným jevem se stává všeobecná marginalizace venkovského prostoru, rychlost a měřítko postupu těchto změn překonává všechna očekávání;
- proti původnímu očekávání po roce 1990 stále pokračuje trend zemědělské velkovýroby a velkovýrobní mechanizace zemědělství, stále větší a těžší stroje utužují půdu, nezvyšuje se a na některých místech se dále snižuje vodní retenční schopnost zemědělské krajiny, což mj. přispívá k plošným účinkům stále čtenějších období katastrofických such a povodní, trvá snižování kvality půdy erozí, která dále vyvolává záporné externality pro společnost (zanášení vodních toků a nádrží apod.);
- v minulosti založené extrémně velké hony orné půdy (200 – 300 ha) nejsou členěny ani formou ploch různých kultur a pokračuje tlak na odstraňování přirozených překážek (remízků, mokřadů, mezí, polních cest s alejmi stromů apod.) u dalších pozemků, trvá a na některých místech se tak i zvyšuje snížení scenerické hodnoty krajiny a to zejména v oblastech s lepšími přírodními podmínkami pro zemědělství, toto celkové snížení rekreačních funkcí krajiny má negativní dopad na rozvoj venkovské turistiky a malého a středního podnikání na venkově;

- odezva zemědělských podniků na podněty agrární politiky je ztěžována rozporem mezi vlastnictvím a užitím půdy a strukturou zemědělských podniků: přes 90 % plochy půdy je obhospodařováno v nájemním vztahu a skoro 90 % plochy půdy je obhospodařováno velkými zemědělskými podniky kapitálového charakteru;
- společnou zemědělskou politikou EU předpokládaná změna dotací z jednotek produkce na jednotku plochy představuje vážné nebezpečí, neboť v případě velkých kapitálově zaměřených zemědělských podniků může vést k uvedení až 20 % zemědělské půdy do klidu a tím k dalšímu poklesu zaměstnanosti na venkově a následně k dalšímu úbytku obyvatel a ke snížení stability venkovských sídel a poklesu péče o krajinu;
- předpokládané sjednocení dosavadních dvou zdrojů financování zemědělství a venkova – Horizontálního plánu rozvoje venkova a Operačního programu pro zemědělství – představuje nebezpečí ztráty přímých peněz pro podporu rozvoje venkova, protože prostředky v rámci společné zemědělské politiky EU budou vypláceny pouze zemědělcům;
- nejruznější nenárokové podpůrné a dotační programy směřované k rozvoji venkovských obcí nevycházejí od potřeb obcí, ale shora od administrativy a obce se do nich ve snaze získat prostředky svými programy pouze „strefují“;
- podpora obcí ze strukturálních fondů EU se týká pouze obcí nad 2000 obyvatel, což diskriminuje větší část našich venkovských obcí a navíc vyvolává nový tlak na střediskovost a plošný rozsah zastavěného území u obcí, které mají šanci rozvojem bydlení potřebného počtu obyvatel dosáhnout;
- čerpání peněz pro rozvoj venkova z fondů EU je ohroženo i doktrínou „zákazu dublování“, tj. čerpání prostředků z různých zdrojů ke stejnému účelu; při provázanosti a mnohoznačnosti významů a účelů všech věcí a dějů ve venkovském prostoru trvale hrozí nebezpečí, že ve výkladu bruselských úředníků bude na našem venkově k dublování docházet, což bude mít za následek nejen odebrání dotace, ale i značnou pokutu a ztrátu vlastních prostředků;
- některé ústřední orgány státní správy – Ministerstvo školství a Ministerstvo zdravotnictví – svými „úspornými“ opatřeními diskriminují malá sídla a přispívají k jejich degradaci, na Ministerstvu pro místní rozvoj neustále vznikají koncepty revokující minulou zhoubnou střediskovost obcí, nejnověji jde o koncepci středisek o velikosti cca 10 000 obyvatel, na jejichž správní centrum by byla na újmu suverenity ostatních obcí přesunuta řada jejich stávajících pravomocí;
- základním nástrojem potřebných krajinných úprav jsou komplexní pozemkové úpravy, k jejich projektování a realizaci však trvale schází finanční prostředky;
- jednou z překážek rozvoje venkova jako společného řešení sídla a krajiny je absence legislativy pro vypracování krajinného plánu;
- jako obnovitelný zdroj energie je třeba důsledně využívat veškeré lesní a dřevní odpady a současně využívat přebytečnou zemědělskou půdu pro produkci energetických rostlin;
- pěstování energetických rostlin – energetická biomasa – je jednou z alternativ rozvoje našeho zemědělství, nekonkuruje na přetíženém trhu s potravinami a její odbyt je plynulý;
- využívání biomasy pro energii vytváří nový obor – fytoenergetiku – což má i významné sociální aspekty: vytváří nové pracovní příležitosti a může tak přispět k omezení nezaměstnanosti zejména v odlehlých venkovských regionech ČR;
- obce volají po ochraně před velkými vodami; avšak vlastníci nechťejí ani slyšet, že by poldr či odsazená hráz měly stát právě u nich a na jejich pozemcích, dochází tak k situacím, kdy jsou konečně k dispozici prostředky, ale realizace nemůže začít;
- vlastnické vztahy často diktují i způsob technického řešení

protipovodňových opatření, například namísto odsazených hrází na soukromých pozemcích se musí provést kanalizace přirozeného koryta ve vlastnictví správce toku;

- v ČR je 24 tisíc rybníků s celkovým objemem cca 625 mil. m³, přibližně 1/3 tohoto retenčního prostoru je zanesena bahnem, zejména v důsledku minulého nevhodného zemědělského hospodaření, náklady na odbahnění jsou však tak vysoké, že se současným vlastníkům vrátí cca po 20 – 30 letech, a proto se samostatně do odbahnění většinou nepouštějí;
- s přibývajícím časovým odstupem od povodní roku 1997 a 2002 se opět zvětšuje tlak na zástavbu v záplavových územích údolních niv, z programových úvah obecních a krajských samospráv i odpovědných ústředních orgánů se zcela vytratila myšlenka na postupné vymístění staveb z nejhroženějších záplavových oblastí;
- s růstem Prahy nevzniká kvalita města, v Paříži či Londýně s růstem města se rozšiřovala i kvalita nábřeží, v Praze kvalitě směrem od centra neustále klesá, v postkomunistické novém Karlín River City, Holešovice, Libeň je v podstatě asociální urbanismus, kde se nepočítá s vltavským břehem jako celoměstsky kvalitním územím, je to poloprivat těch, kdo v tom území jsou;
- od poloviny 20. století stavbám a městu (Praze) schází intelektuální kvalita, veřejná správa se stále zbavuje přemýšlivých odpovědných lidí, její systém je přátelský ke korupci a klientismu;
- problém práva vztahujícího se ke krajině netkví v teorii právní úpravy, ale v jeho prosazování;
- stále se prohlubuje dezintegrace rozhodování v území, bují resortismus, trvá nedostatek a nedostupnost informací ke kvalifikovanému rozhodování, chybí profesionalita a osobní zodpovědnost za rozhodování, jeho koordinovanost a komplexita;
- praxí a složkovými zákony je popírána univerzálnost postavení procesu územního rozhodování a plánování, stavební úřad dostává předběžně vydaná pravomocná správní rozhodnutí, takže už nemá co koordinovat, má pak jen tři možnosti, nedělat nic, přesvědčit příslušné orgány o změně stanoviska a nebo je přehlížet, nedbat práva a prohlubovat neúctu k právu;
- návrh nového stavebního zákona navrhuje nahrazovat územní řízení regulačním plánem a to i v nezastavěném území, kde pro usnadnění krajinotvorných opatření zavádí institut rozhodnutí směny pozemků jako alternativu k navrhovanému institutu vyvlastnění pozemku pro nestavební opatření ve veřejném zájmu;
- návrh nového stavebního zákona dovoluje vykročit ze zastavitelného území jedině na základě změny územního plánu;
- návrh nového stavebního zákona celkově tenduje spíše k uplatnění důrazu na sociální a ekonomický rozvoj než k ochraně životního a přírodního prostředí, regulační plán je schvalován zastupitelstvem a na rozdíl od územního rozhodnutí, které má nahradit, není správním rozhodnutím a nelze se proti němu odvolat;
- problém práva vztahujícího se ke krajině netkví v teorii právní úpravy, ale v jeho prosazování;
- opakované poslanceké návrhy k jednotlivým stavbám nebo skupinám staveb vylučující platnost ostatních relevantních zákonů, de facto zavádějí výjimečný stav a jsou nepřijatelným zasahováním moci zákonodárné do moci výkonné;
- současný proces urbanizační expanze do volné krajiny, ohrožuje naši ekologickou niku, dříve dosaženou potravinovou soběstačnost, nezohledňuje skutečnou cenu zemědělské půdy, ohrožuje budoucí prosperitu společnosti a určuje meze jejího růstu;
- při současném mobilním pohybu v krajině je krajina vnímána „za oknem“ jako virtuální realita bez zkušenostní vazby ke konkrétnímu krajininnému prostoru, kontakt s přírodou je pak nahrazován chovem mazlíčků od potkanů po bernardýny, bez skutečného zájmu o volně žijící druhy a jejich prostředí;
- velice důležitou roli v péči o krajinu musí hrát vzdělávání a výchova odborníků a specialistů, pracovníků soukromého a veřejného sektoru, sdružení a organizací, důležité jsou vzdělávací programy na všech typech škol připravující laickou veřejnost na jejich roli rozhodování o krajině;

- k realizaci projektů, které zlepšují životní prostředí, mají vlastníci pozemků povětšinou pozitivní přístup, potřebují však, stejně jako zemědělci a obecní samospráva, daleko více informací ve zjednodušené podobě, obcházení vlastníků by vedlo k jejich nepřátelskému postoji vůči aktivitám v oblasti životního prostředí a k zavádění nových prvků legislativy a Společné zemědělské politiky;
- agroenvironmentální podněty agrární politiky se setkávají s neochotou stávajících vlastníků půdy ke změnám, které mohou být vnímány jako snižování hodnoty jejich majetku (např. při přeměně orné půdy na TTP), za poskytnutí pozemků k opatřením pro zlepšení životního prostředí požadují alespoň záruku trvalé platby daně a nájemného v přiměřené výši;
- stimulace vlastníků starat se o svůj majetek je minimální a tak ho nechávají za nevýhodných podmínek v pronájmu zemědělcům, kteří nejsou schopni reagovat na změněné podmínky, držba půdy je v malých půdních celcích, mnohdy o rozloze do 1 ha, za tohoto stavu existuje reálná hrozba, že fondy EU, určené ke tvorbě krajiny nebudou dostatečně využity vzhledem k malému počtu potenciálních příjemců (zemědělců) nebo jejich nízké motivaci tak udělat;
- v územním plánu by měly být plošně vymezeny všechny VKP ze zákona, měly by být popsány a stanoveny pro ně regulativy;
- krajinový plán by měl především vyjádřit názor na krajinu, její pojetí včetně jejího estetického a duchovního rozměru namísto dosavadního pouhého skreslení územních průmětů z již existujících ostatních podkladů a záměrů;
- do chráněných území jsou stále častěji umísťovány novostavby bytového charakteru rozprodávané jako apartmány nebo „rekreační vesničky“ pronajímané jako rodinné domky, které přinášejí do chráněných území nevhodnou a zbytečnou zástavbu a často i pochybné návštěvníky;

Účastníci konference se obracejí na vládu a ústavní orgány České republiky se žádostí aby:

- zajistili dostatek prostředků na projektování a realizaci komplexních pozemkových úprav;
- považovali dobu přejímání práva EU za ukončenou a s naší zkušeností a našimi problémy aktivně vstoupili do tvorby evropského práva,
- v zájmu péče o území opustili snahy o slučování obcí, posílili úlohu krajů v péči o venkovský prostor a sídla a ve prospěch krajů k tomu upravily systém určení výnosu daní;
- učinili legislativní a institucionální kroky k integraci, koordinaci a koncentraci správních řízení vztahujících se k využití území a krajině;
- přijali státní politiku pro krajinu a venkov a v rámci ní sblížili stávající protichůdné resortní přístupy ke krajině.

Účastníci konference přijali k výstavbě v KRNAP následující výzvu:

Následující konference Tvář naší země – krajina domova 2005 jsou toho názoru, že komplex apartmánových domů na Horních Mísečkách v Krkonoších, jehož první etapa je dokončena, mění a deklasuje vzhled Krkonošské krajiny s její charakteristickou zástavbou.

Jde o flagrantní případ necitlivého přístupu k území a popření významu a poslání Krkonošského národního parku.

Rozsáhlý komplex zástavby charakteru městského bloku v těsné blízkosti jádrového území národního parku vnímáme jako výrazný zásah do přírodního a kulturního dědictví české krajiny. Výstavbu hodnotíme jako rozpornou s duchem Evropské úmluvy o krajině, ke které se naše země přihlásila.

Apelujeme na všechny zainteresované orgány a instituce, aby přehodnotily pokračování výstavby a s ní spojených asanačních záměrů.

Konference se uskutečnila za podpory Státního fondu životního prostředí a Generálního partnera – České spořitelny a.s.

V Praze 23. dubna 2005

Ivan Dejmal

za organizační výbor konference